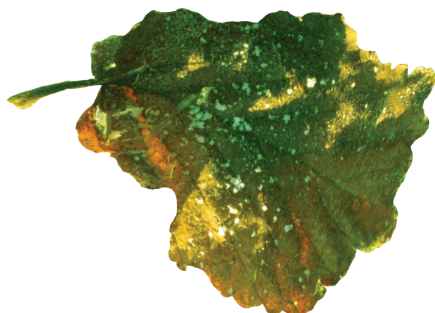

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS
Darbo rinkos tyrimų institutas

Rasa Zabarauskaitė
Boguslavas Gruževskis

SISTEMINIS SKURDO PROBLEMOS TYRIMAS LIETUVOJE

Pagal Lietuvos CARITO
užsakyto tyrimo rezultatus

Lietuvos
CARITAS

Kaunas, 2015

Recenzentai:

Doc. dr. Daiva Skučienė

Doc. dr. Laima Okunevičiūtė-Neverauskienė

Apsvarstytas Lietuvos socialinių tyrimų centro
Mokslo tarybos posėdyje
2014 m. gruodžio 18 d.
(protokolas Nr. MT-4)

© Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2015

© Lietuvos „Caritas“, 2015

ISBN 978-609-95667-1-9

Turinys

Pratarmė	6
Įvadas.....	7
1 SKURDO MATAVIMO ESMĖ IR PAGRINDINĖS METODOLOGINĖS PROBLEMOS	9
2 SKURDO SITUACIJA LIETUVOJE ES ŠALIŲ KONTEKSTE.....	14
3 KIEKYBINIS TYRIMAS:	
SOCIALINĘ PARAMĄ GAUNANČIŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ APKLAUSA.....	23
3.1. Tyrimo metodika.....	23
3.2. Tyrimo duomenų analizė	24
3.2.1. Respondentų socialinės-demografinės charakteristikos	24
3.2.2. Respondentų pajamos ir poreikių tenkinimas	25
3.2.3. Lietuvos „Carito“ pagalba.....	37
3.2.4. Respondentų darbinė motyvacija	38
3.2.5. Regioninis pjūvis	40
4 KOKYBINIS SOCIOLOGINIS TYRIMAS:	
SOCIALINĘ PARAMĄ GAUNANČIŲ ŽMONIŲ GYVENIMO SKURDE PATIRTIS.....	45
4.1. Tyrimo metodika	45
4.2. Specialistų požiūris:	
skurde gyvenančių žmonių situacijos ir pagalbos jiems priemonės.....	46
4.3. Skurde gyvenančių žmonių požiūrio analizė	52
IŠVADOS	57
BENDROSIOS REKOMENDACIJOS DĖL SKURDO MAŽINIMO LIETUVOJE.....	59
A SYSTEMATIC STUDY ON POVERTY IN LITHUANIA (summary)	68
Literatūra.....	75
Priedas.....	76

Ši knyga skirta visiems, kuriems rūpi žmogus ir visokeriopa jo gerovė, visuotinio teisingumo ir geresnės visuomenės siekis. Knyga skirta ir tiems, kurie nori gilintis į skurdo priežastis ir rasti būdų, kaip efektyviau padėti žmonėms, patekusiems į skurdo ir atskirties gniaužtus.

Lietuvos „Carito“ veikla nukreipta į skurdo mažinimą konkrečiais pagalbos veiksmais kasdien padedant socialinės rizikos šeimoms, vaikams, jaunuoliams ir senjorams. Pagalba organizuojama nukentėjusioms nuo prekybos žmonėms ar prostitucijos aukoms, nu-teistiesiems, iš priklausomybių besivaduojantiems benamiams ir kitiems socialinę atskirtį patiriantiems asmenims. Esant sudėtingai šalies ekonomikai vis daugiau žmonių patiria skurdo ar atotrūkio nuo visuomenės riziką. Toks reiškinys kelia pagrįstą susirūpinimą ir verčia ieškoti giluminių skurdo priežasčių ir galimybių bei priemonių jam mažinti.

„Carito“ organizacija Lietuvoje, veikianti jau dvidešimt penkerius metus, šiandien verčia naują veiklos puslapį. Daugelio metų patirtis, tiesioginis ir kasdienis susidūrimas su vargingai gyvenančiais žmonėmis verčia ieškoti kompleksinės pagalbos būdų, pabrėžia bendradarbiavimo ir nuolatinės skurdo situacijos stebėsenos svarbą. Stebėdami skurdo pokyčius šalyje, matome būtinybę sujungti praktinius darbus ir pastangas su mokslininkų įžvalgomis, padedančiomis geriau suprasti, analizuoti ir spręsti socialines Lietuvos gyven-tojų problemas.

Nuoširdžiai dėkojame visiems tyrime dalyvavusiems žmonėms, skyrusiems savo laiko ir besidalijusiems savo patirtimi, taip pat dr. Rasai Zabarauskaitei ir dr. (HP) Boguslavui Gruževskiui, atlikusiems sisteminių skurdo tyrimą Lietuvoje.

Tikimės, kad ši knyga padės valstybės valdymo institucijų, savivaldybių, nevyriausybi-nių organizacijų darbuotojams geriau suprasti skaudų skurdo fenomeną Lietuvoje, įkvėps ir paragins ieškoti efektyvesnių priemonių jam įveikti. Kviečiame tęsti gerąją bendradar-biavimo su mokslo institucijomis praktiką, kuri leidžia aiškiau pamatyti problemas ir jų įvairialypiškumą bei surasti būdų, kurie padėtų priartėti prie žmogaus ir suteikti jam realią ir tinkamą pagalbą.

Janina Kukauskienė
Lietuvos „Carito“ generalinė direktorė

Nacionalinėje reformų darbotvarkėje Lietuva numatė siekį iki 2020 metų sumažinti skurde gyvenančių ir socialiai atskirtų žmonių arba žmonių, kuriems tai gresia, skaičių iki 814 tūkst. gyventojų. Siekiant skurdo mažinimo tikslų bei intervencijų efektyvumo, pirmiausia tikslinga identifikuoti skurstančiųjų charakteristikas bei išsiaiškinti pagrindines skurdo priežastis.

2014 m. gegužės–gruodžio mėn. nevyriausybinės organizacijos Lietuvos „Carito“ užsakymu Lietuvos socialinių tyrimų centro Darbo rinkos tyrimų instituto mokslininkai atliko „Sisteminių skurdo problemos tyrimą Lietuvoje“, kuriuo siekta įvertinti skurdo paplitimą Lietuvoje ir numatyti jo mažinimo galimybes (priemonės). Tyrimo tikslo buvo siekiama projekto veiklas organizuojant trimis pagrindinėmis kryptimis: per skurdo ir socialinės atskirties rodiklių Lietuvoje analizę (kartu išryškinant ir jų silpnąsias metodologiniu požiūriu vietas), kiekybinį bei kokybinį skurdo tyrimą. Projekto įgyvendinimo metu buvo:

1. Išnagrinėti bendrieji skurdo matavimo teoriniai aspektai, identifikuojant metodologiniu požiūriu silpnąsias skurdo rodiklių matavimo vietas.
2. Apžvelgti Lietuvoje atliktų skurdo tyrimų pagrindiniai rezultatai bei gerosios ES šalių praktikos pavyzdžiai.
3. Remiantis skirtingais informacijos šaltiniais įvairiais pjūviais išanalizuota skurdo situacija Lietuvoje ES šalių kontekste. Analizė atlikta pagal skirtingas namų ūkių demografines ir socialines-ekonomines charakteristikas, identifikuotos pagrindinės skurstančiųjų Lietuvoje grupės.
4. Parengtas klausimynas, atlikta socialinę paramą gaunančių asmenų sociologinė apklausa ir išanalizuoti tyrimo duomenys. Apklausa buvo siekiama išsiaiškinti pagrindines vargingai gyvenančių asmenų (šeimų) problemas bei priežastis ir nustatyti pagalbos poreikį. Apklausa atlikta bendradarbiaujant su rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanija „Spinter tyrimai“.
5. Atliktas kokybinis sociologinis tyrimas siekiant išsiaiškinti socialinę paramą gaunančių žmonių gyvenimo skurde patirtį, šios patirties sąlygojamų problemų gylį ir identifikuoti skurdo mažinimo priemones (vykdytoja – Renata Sadunišvili ir Jolanta Aleknevičienė).

Šiame leidinyje glaustai pateikiami pagrindiniai atliktos analizės bei tyrimo rezultatai ir rekomendacijos dėl skurdo mažinimo Lietuvoje.

1 SKURDO MATAVIMO ESMĖ IR PAGRINDINĖS METODOLOGINĖS PROBLEMOS

Skurdo matavimo problemas tyrė nemažas būrys pasaulio mokslininkų (A. Sen, B. S. Rowntree, M. Orshansky, kt.). Apie skurdą, jo koncepciją buvo pradėta kalbėti jau XVIII a. antrojoje pusėje. Tačiau skurdo matavimo problemos buvo pradėtos nagrinėti kur kas vėliau – tik XIX a. antrojoje pusėje. Tuo metu skurstančiaisiais buvo laikomi asmenys, kurie neturėjo pakankamai pajamų, kad įsigytų būtiniausių reikmenų (maisto, drabužio ir kt.) fiziniam pajėgumui palaikyti. Vėliau, XX a. septintajame dešimtmetyje, buvo suvokta, jog, matuojant skurdą, būtina kalbėti ne tik apie fizinius, bet ir dvasinius (intelektualinius) bei socialinius žmonių poreikius. Vienas iš tokios skurdo koncepcijos pradininkų buvo anglų ekonomistas P. Townsend. Jis teigė, jog skurstantieji patiria ne tik ekonominį, bet ir socialinį skurdą, kadangi yra eliminuojami iš visuomeninio gyvenimo, todėl matuojant skurdą reikia atsižvelgti ne tik į pajamų, bet ir į sveikatos priežiūros, švietimo ir kitų socialinių-kultūrinių paslaugų nepakankamumą. Galiausiai XX a. paskutiniame dešimtmetyje iškeliamas santykinio skurdo samprata – skurdas pradedamas matuoti, atsižvelgiant į visų šalies gyventojų gyvenimo lygį.

Skurdo matavimas yra sudėtinis kelių etapų procesas. Galima išskirti šiuos pagrindinius skurdo matavimo etapus:

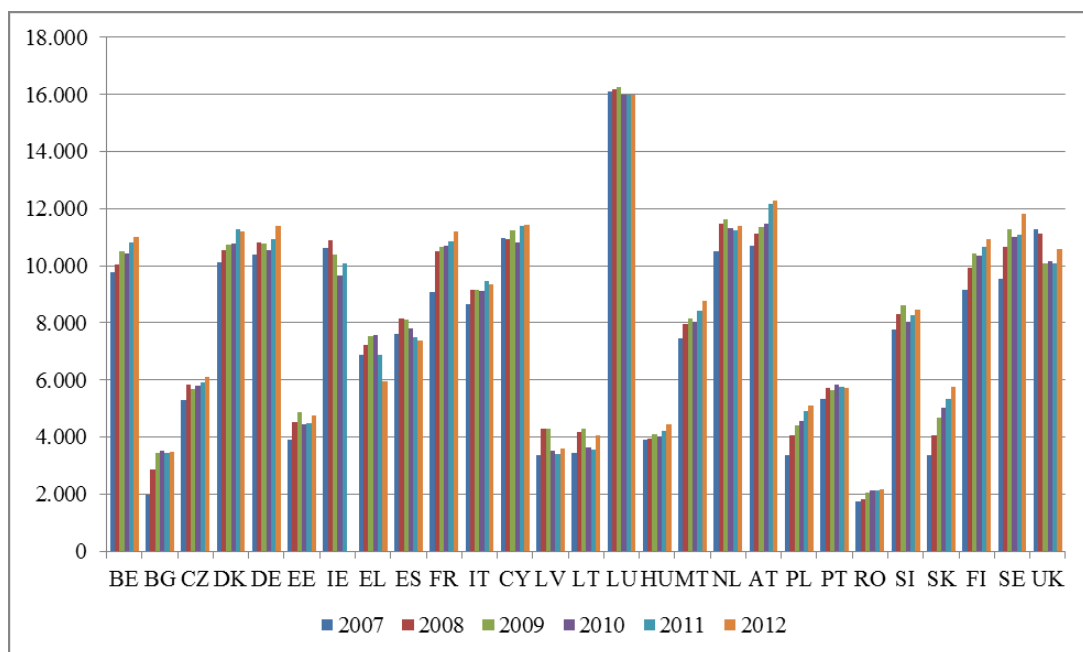
1. Rodiklio, kuriuo remiantis bus matuojamas gyventojų gyvenimo / skurdo lygis šalyje, pasirinkimas;
2. Skurdo ribos – t. y. minimalaus priimtino standarto, kuris atskirs skurstančiuosius gyventojus nuo neskurstančiųjų, – nustatymas;
3. Gyventojų gerovės lygį charakterizuojančių rodiklių palyginimas su nustatyta skurdo riba;
4. Apskaičiuoto skurdo rodiklio palyginimas pagal atskirus laikotarpius, regionus (kaimo, miesto) bei gyventojų kategorijas.

Prieš pasirenkant skurdo matavimo rodiklį, reikia atsakyti į klausimą, kokį skurdą – piniginį (ekonominį) ar nepiniginį – norime išmatuoti, kadangi nuo atsakymo į šį klausimą priklausoma, kokia informacija apie gyventojus bus reikalinga. Piniginiam skurdui matuoti dažniausiai naudojami namų ūkių tyrimų duomenys apie gyventojų pajamas ar vartojimo išlaidas (vienam namų ūkio nariui per mėnesį). Nepiniginis skurdas dažniausiai matuojamas, remiantis gyventojų išsilavinimo lygiu, sveikatos būkle ir pan.

Šiame tyrime iš esmės nagrinėjami piniginio skurdo matavimo rodikliai, kadangi remiamasi prielaida, kad turint pakankamą piniginių išteklių sudaromos geresnės galimybės gyventojams patenkinti ir kitus (sveikatos priežiūros, švietimo, kultūrinius ir kt.) poreikius.

Nuo 2006 m. skurdui matuoti Lietuvoje pradėta naudoti vienoda ES skurdo matavimo metodika, kuria remiantis pagrindinis skurdo matavimo rodiklis – *skurdo rizikos lygis* apskaičiuojamas skurdo rizikos ribą prilyginant 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamų pajamų medianos. Skaičiavimams naudojama modifikuota EBPO ekvivalentinė skalė, pagal kurią pirmam namų ūkio nariui suteikiamas svoris lygus 1, kiekvienam paskesniajam suaugusiam asmeniui – 0,5, o kiekvienam vaikui iki 14 metų amžiaus – 0,3. Siekiant geriau atspindėti skurdo situaciją ES šalyse, 2010 m. patvirtintoje „Europa 2020“ strategijoje išskirtas naujas skurdo situaciją ES šalyse apibūdinantis rodiklis – *asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis*.

1.1 pav. Skurdo rizikos ribų ES šalyse dinamika 2007–2012 metais (PGS¹)
(vienišam asmeniui)

Šaltinis: „Eurostat“

Galima teigti, kad pasirinkimą skaičiuoti skurdo lygį naudojant santykinę skurdo ribą Lietuvoje iš esmės nulėmė Europos Bendrijų statistikos tarnybos („Eurostat“) sukurta metodika, kuria siekiama stebėti skurdo lygio dinamiką bei palyginti skurdo lygį skirtingose ES šalyse. Vis dėlto ši metodika turi keletą trūkumų. Galima išskirti šiuos svarbiausius Lietuvoje ir kitose mažiau išsivysčiusiose šalyse skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojamo santykinio rodiklio trūkumus:

1. Skurdo rizikos lygio rodiklis labiau charakterizuoja gyventojų pajamų nelygybę, o ne skurdą;
2. Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama skurdo rizikos riba nepagrįsta gyventojų vartojimo normatyvais;
3. Matuojant skurdo rizikos lygį, nepakankamai atsižvelgiama į vartojimo prekių ir paslaugų kainų šalyje kitimą;
4. Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama viena skurdo riba ir neatsižvelgiama, kad pragyvenimo kaštai skirtinguose šalies regionuose (pvz., didžiuosiuose miestuose ir kaime) skiriasi.

Panagrinėkime šiuos trūkumus šiek tiek plačiau.

Skurdo rizikos lygis charakterizuoja gyventojų pajamų nelygybę, bet ne skurdą. Kadangi santykinė skurdo rizikos riba prilyginama 60 proc. ekvivalentinių disponuojamų pajamų medianos,

¹ PGS (perkamosios galios standartas) – tai dirbtinės valiutos vienetas, taikomas Europos Sąjungoje (ES) ekonominių rodiklių apimčiai išreikšti ir palyginimams erdvėje atlikti. Apskaičiuojami šalių nacionalinių valiutų perkamosios galios paritetai su perkamosios galios standartu. Vienas PGS visose šalyse atstovauja tam pačiam prekių ir paslaugų rinkiniui, tačiau kiekvienoje šalyje, atsižvelgiant į kainų lygį, reikia skirtingo nacionalinės valiutos kiekio tam, kad būtų galima nupirkti šį prekių ir paslaugų rinkinį.

ji visiškai priklauso nuo gyventojų pajamų pasiskirstymo visuomenėje ir labiau parodo gyventojų pajamų nelygybę, o ne skurdą. Pavyzdžiui, jeigu visų šalies gyventojų pajamos ar vartojimo išlaidos proporcingai padidėtų du kartus, santykinio skurdo lygis nepasikeistų (kadangi atitinkamai padidėtų ir skurdo riba), o absoliutaus skurdo lygis sumažėtų. Lygiai taip pat santykinio skurdo lygis šalyje sumažėtų ir sumažėjus aukščiausias pajamas gaunančių gyventojų skaičiui arba žymiai sumažėjus jų pajamoms (netgi jeigu gyventojų, patenkančių į žemutinius pajamų pasiskirstymo decilius, pajamos išliktų nepakitusios). Kad ir kaip būtų, minėtais atvejais vargu ar galime kalbėti apie realų skurdo mažėjimą ar gyvenimo lygio šalyje augimą.

Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama skurdo rizikos riba nepagrįsta gyventojų vartojimo normatyvais. Skurdo rizikos riba 2012 m. buvo 749 Lt / 216,9 Eur per mėnesį vienam gyvenančiam asmeniui ir 1572 Lt / 455,3 Eur – šeimai, susidedančiai iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 metų amžiaus. Tačiau ši riba nėra pagrįsta gyventojų vartojimo normatyvais ir visiškai nėra aišku, ar šis dydis yra pakankamas asmeniniams individo poreikiams patenkinti. Šis klausimas galbūt nėra aktualus daugeliui išsivysčiusių ES šalių, kurių skurdui matuoti taikoma skurdo riba yra žymiai aukštesnė nei Lietuvoje. Daugelyje ES šalių skurdo rizikos riba buvo bent du ar net tris kartus aukštesnė nei Lietuvoje (**1.1 pav.**). Tačiau Lietuvai (kaip ir Latvijai, Vengrijai bei kai kurioms kitoms ES šalims), kurioje skurdo rizikos lygiui matuoti naudojama skurdo riba palyginti su kitomis ES šalimis yra viena mažiausių, toks klausimas yra visiškai pagrįstas.

Matuojant skurdo rizikos lygį, nepakankamai atsižvelgiama į vartojimo prekių ir paslaugų kainų šalyje kitimą. Jeigu per metus gyventojų pajamos visiškai nedidėjo (ar didėjo labai nežymiai) ir skurdo riba išliko beveik tokia pati, skurdo rizikos lygis taip pat išliks nepakitęs. Tačiau jeigu vartojimo prekių ir paslaugų kainos per tuos metus padidėjo, tai dalies namų ūkių gyvenimo kokybė pablogėjo. To skurdo rizikos lygio rodiklis neparodys.

Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama viena skurdo riba, neatsižvelgiant į pragyvenimo kaštų skirtumus skirtinguose šalies regionuose (pvz., didžiuosiuose šalies miestuose ir kaime). **1.1 lentelėje** pateikiama vienam namų ūkio nariui tenkančių vidutinių vartojimo išlaidų struktūra pagal gyvenamąją vietą 2012 m., iš kurios matyti, kad, pavyzdžiui, būstui namų ūkiai didžiuosiuose miestuose išleidžia beveik dvigubai daugiau savo pajamų nei kaimo gyventojai. Tačiau į šiuos skirtumus neatsižvelgiama, skaičiuojant skurdo rizikos lygį didžiuosiuose miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime.

Galiausiai, reikėtų pasakyti, kad skurdo rizikos lygio rodiklis neleidžia visiškai objektyviai palyginti skurdo rizikos lygį Lietuvoje su kitomis ES šalimis, kadangi, palyginti su išsivysčiusiomis šalimis ir atsižvelgiant į tai, jog skurdo riba šiose šalyse yra kur kas aukštesnė, Lietuvoje gaunama sumažinta skurstančiųjų gyventojų dalis. Naudojant minėtą rodiklį, skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų 2012 m. Lietuvoje buvo mažesnis nei pvz. Italijoje ar Ispanijoje (**2.2 pav.**), nepaisant to, kad šiose šalyse skurdo rizikos riba 2012 m. buvo apytiksliai 2 kartus aukštesnė nei Lietuvoje. Skurdo rizikos ribas apskaičiavus eurais (t. y. neatsižvelgiant į kainų skirtumus ES šalyse), skirtumas tarp skurdo ribų išsivysčiusiose ir neišsivysčiusiose ES šalyse būtų dar didesnis.

1.1 lentelė. Vidutinių vartojimo išlaidų struktūra vienam namų ūkio nariui pagal gyvenamąją vietą Lietuvoje 2012 ir 2006 m., Lt / Eur ir proc.

	2012				2006			
	Iš viso	Didžio- siuose mies- tuose	Ki- tuose mies- tuose	Kaime	Iš viso	Didžio- siuose mies- tuose	Kituose mies- tuose	Kaime
Visos vartojimo išlaidos Lt / Eur	854,2 / 247,4	996,7 / 288,7	811,3 / 235,0	715,4 / 207,2	651,5 / 188,7	783,3 / 226,8	607,9 / 176,1	532,5 / 154,2
Maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai Lt / Eur	288,2 / 83,5	301 / 87,2	278,4 / 80,6	280,4 / 81,3	219,9 / 63,7	218,6 / 63,4	209,7 / 60,7	229,8 / 66,5
Būstas, vanduo, elektra, kuras Lt / Eur	153,3 / 44,4	197,5 / 57,2	151,4 / 43,8	101,2 / 29,3	77,9 / 22,6	101,5 / 29,4	79,2 / 22,9	49,0 / 14,2
Visos vartojimo išlaidos proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Maisto produktai ir neal- koholiniai gėrimai proc.	33,7	30,2	34,3	39,2	33,7	27,9	34,5	43,2
Būstas, vanduo, elektra, kuras proc.	17,9	19,8	18,7	14,1	12,0	13,0	13,0	9,2

Šaltinis: Statistikos departamentas

Siekiant geriau atspindėti skurdo situaciją ES šalyse, 2010 m. patvirtintoje „Europa 2020“ strategijoje išskirtas naujas skurdo situaciją ES šalyse apibūdinantis rodiklis – *asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis*. Šis rodiklis kiek tiksliau atspindi skurdo situaciją ES šalyse, kadangi yra integruotas, susidedantis iš trijų skirtingų dimensijų. Pastarasis rodiklis jungia tris asmenų grupes:

1. Asmenis, kurie susiduria su skurdo rizika.
2. Asmenis, kurie susiduria su dideliu materialiniu nepriteklumi.
3. Asmenis, kurie gyvena labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose.

Asmenys, kurie susiduria su skurdo rizika, identifikuojami naudojant skurdo rizikos ribą, prilygintą 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamų pajamų medianos. Taigi, į šią kategoriją patenka asmenys, kurių pajamos yra žemesnės nei apskaičiuota skurdo rizikos riba. Kitaip tariant, tai tas pats *skurdo rizikos lygio* rodiklis, kuris ir anksčiau buvo naudojamas skurdui matuoti ES šalyse (Lietuvoje pradėtas naudoti nuo 2006 m.).

Asmenys, kurie susiduria su dideliu materialiniu nepriteklumi, – tai asmenys, kurie dėl lėšų stokos susiduria su tam tikrais materialinio nepritekliaus elementais. Pagal „Eurostat“ metodiką laikoma, kad asmuo susiduria su materialiniu nepriteklumi, jei susiduria su bent trimis materialinio nepritekliaus elementais iš devynių. Į materialinio nepritekliaus elementų sąrašą įtraukti penki ekonominiai sunkumai ir keturi ilgalaikio naudojimo daiktai, kurių namų ūkis neturi dėl lėšų stokos. Ekonominiai sunkumai:

1. Namų ūkis negali laiku sumokėti būsto nuomos, komunalinių mokesčių, būsto ar kitų paskolų, kredito įmokų.
2. Namų ūkis neturi galimybės praleisti bent savaitę atostogų ne namuose.
3. Namų ūkis negali sau leisti pakankamai šildyti būsto.
4. Namų ūkis negali sau leisti bent kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar analogiško vegetariško maisto.
5. Namų ūkis negalėtų apmokėti nenumatytų išlaidų (išlaidų suma lygi ankstesnių metų mėnesinei skurdo rizikos ribai) iš savo lėšų.
6. Namų ūkis negali įsigyti šių ilgalaikio naudojimo daiktų:
 - a) telefono, įskaitant mobilųjį, b) spalvotojo televizoriaus, c) skalbyklės, d) automobilio.Jei asmuo susiduria su ne mažiau kaip keturiais materialinio nepritekliaus elementais, laikoma, kad jis susiduria su dideliu materialiniu nepriteklumi.

Asmenys, kurie gyvena labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, – tai asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose visų darbingo amžiaus (18–59 metų) nesimokančių asmenų dirbto laiko suma neviršija 20 proc. galimo dirbti viso darbo laiko.

Apibendrinant anksčiau atliktą skurdo rizikos rodiklių tinkamumo skurdui matuoti Lietuvoje vertinimą, reikėtų pažymėti, kad, esant galimybėms bei duomenų prieinamumui, skurdo matavimui tikslinga naudoti tiek santykinio, tiek absoliutaus skurdo ribas bei bei pagal jas apskaičiuotus skurdo matavimo rodiklius, kadangi šie rodikliai suteikia informacijos apie skirtingas skurdo dimensijas šalyje. Absoliutaus skurdo rodiklių analizė parodo, kokia gyventojų dalis negali pasiekti minimalaus gyvenimo lygio pagrindinių asmeninių poreikių patenkinimo požiūriu. O santykinio skurdo rodiklių analizė mus informuoja apie gyventojus, kurių gyvenimo lygis yra gerokai žemesnis nei vidutinis gyvenimo lygis šalyje. Tačiau reikia pabrėžti, kad siekiant stebėti ir vertinti skurdo mažinimo politikos veiksmingumą bei projektuojant skurdo mažinimo priemones šalyje kur kas tikslingiau naudoti absoliutaus skurdo ribą, kadangi ji mažiau svyruoja, keičiantis gyventojų pajamų pasiskirstymui šalyje.

Be to, santykinę skurdo ribą (kaip ir santykinio skurdo koncepciją), kaip jau minėta, kur kas tikslingiau naudoti skurdui matuoti išsivysčiusiose šalyse, kuriose vidutinės gyventojų pajamos ar vartojimo išlaidos yra palyginti aukštos, todėl apskaičiuota santykinė skurdo riba garantuoja net ir žemiausio gyventojų sluoksnio asmeninių poreikių patenkinimą. O santykinės skurdo ribos naudojimas skurdui matuoti neišsivysčiusiose šalyse lemia tai, kad dėl žemo pajamų ar vartojimo išlaidų vidurkio gaunama žema skurdo riba, kuri nėra pakankama gyventojų asmeniniams poreikiams patenkinti. Tokiu būdu gaunama sumažinta skurstančių gyventojų dalis šalyje.

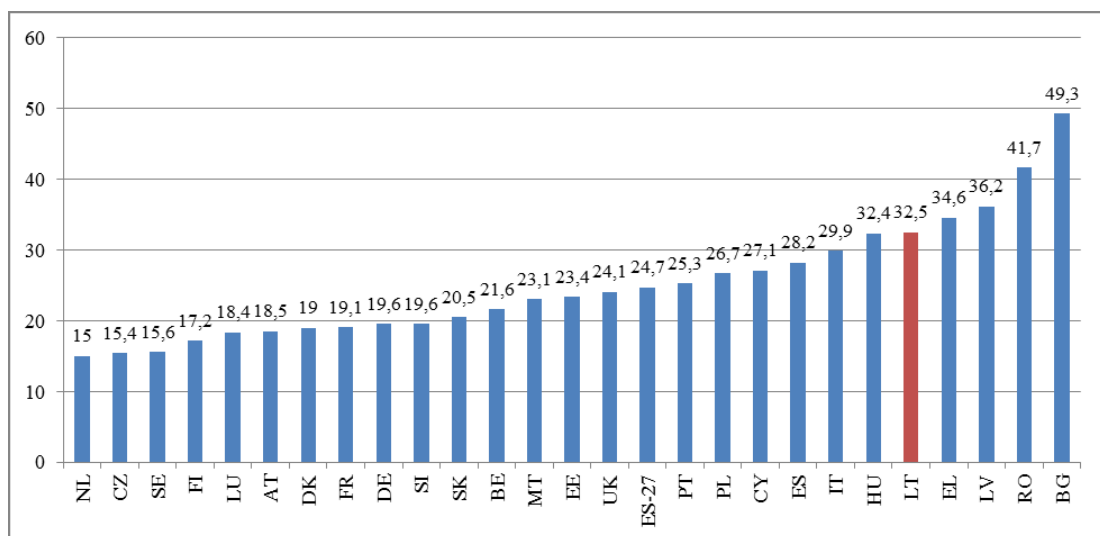
Deja, Lietuvoje oficiali absoliutaus skurdo riba nėra skaičiuojama (išskyrus fragmentinius tyrimus), todėl nepaisant minėtų skurdo matavimo silpnųjų vietų galima teigti, kad *asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, rodiklis* šiuo metu yra pagrindinis ir iš esmės gali būti naudojamas skurdo lygiui Lietuvoje įvertinti. Minėtų skurdo rizikos lygio rodiklių analizė pateikta antrajame šio leidinio skyriuje.

2 SKURDO SITUACIJA LIETUVOJE ES ŠALIŲ KONTEKSTE

2012 m. Lietuvoje *asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi*, dalis buvo viena didžiausių ES ir sudarė 32,5 proc. Didesnė asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis buvo tik Graikijoje, Latvijoje, Rumunijoje ir Bulgarijoje (**2.1 pav.**).

Toliau paanalizuosime skurdo situaciją Lietuvoje ES kontekste pagal šias tris skurdo dimensijas: a) asmenis, kurie susiduria su skurdo rizika; b) asmenis, kurie susiduria su dideliu materialiniu nepriteklumi; c) asmenis, kurie gyvena labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose.

2.1 pav. *Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis 2012 m. ES šalyse (proc.)*

Šaltinis: „Eurostat“

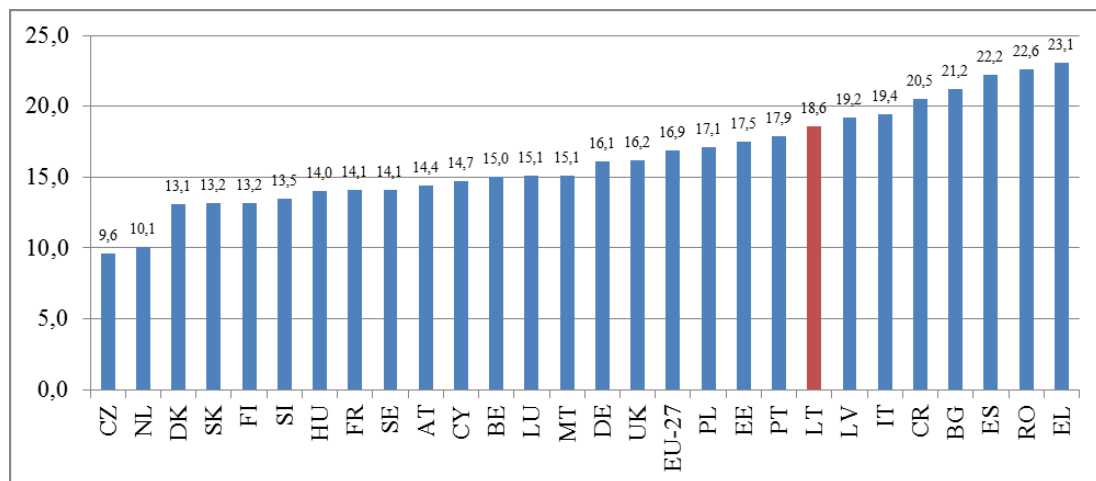
Asmenys, susiduriantys su skurdo rizika. Nagrinėjant asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalį Lietuvoje matyti, kad 2012 m. skurstantieji šalyje sudarė 18,6 proc. ir gerokai viršijo ES-27 šalių vidurkį (16,9 proc.) (**2.2 pav.**). Pastarasis rodiklis Lietuvoje buvo beveik 2 kartus aukštesnis nei Čekijos Respublikoje (9,6 proc.) ar Nyderlanduose (10,1 proc.). Didesnė asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalis nei Lietuvoje 2012 m. ES buvo Latvijoje, Italijoje, Kroatijoje, Bulgarijoje, Ispanijoje, Rumunijoje ir Graikijoje.

Nagrinėjant skurdo rizikos lygio kitimo tendencijas, pastebima, kad 2007–2009 m. laikotarpiu didėjęs skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų Lietuvoje nuo 2010 m. ėmė mažėti. Per 2009–2012 m. laikotarpį pastarasis rodiklis sumažėjo 2 procentiniais punktais (nuo 20,6 proc. iki 18,6 proc.) (**2.1 lentelė**). Svarbu atkreipti dėmesį, kad 2010 m. ir 2011 m. mažėjo ir skurdo rizikos riba, pagal kurią apskaičiuojamas skurdo rizikos lygis šalyje. Taigi, tikėtina, kad 2009–2011 m. laikotarpiu namų ūkiai nepajuto realių teigiamų pokyčių (greičiau atvirksčiai –

gyvenimo kokybė pablogėjo), o tiesiog sumažėjus namų ūkių pajamoms (ypač aukštesniuose pajamų kvintiliuose, **2.2 lentelė**) sumažėjo skurdo ribos dydis ir atitinkamai mažesnė gyventojų dalis pakliuvo į skurstančiųjų tarpą. Nepaisant skurdo rizikos lygio šalyje sumažėjimo, apie gyvenimo kokybės pagerėjimą šiuo laikotarpiu negalima kalbėti.

2012 m. jau matyti kitokia situacija – skurdo rizikos lygis šalyje mažėjo, nors ir skurdo rizikos riba padidėjo (**2.1 lentelė**). Taigi, tikėtina, kad 2012 m. namų ūkių gyvenimo kokybė iš tiesų pagerėjo. Tokį pagerėjimą daugiausia lėmė atsigaunanti šalies ekonomika ir gerėjanti situacija darbo rinkoje.

2.2 pav. Asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalis ES šalyse 2012 m. (proc.) (po socialinių išmokų)

Šaltinis: „Eurostat“

2.1 lentelė. Skurdo rizikos lygis iki ir po socialinių išmokų Lietuvoje 2007–2012 m. (proc.)

	Skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų (proc.)	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų (proc.)	Skurdo rizikos riba Lt / Eur (namų ūkiui, susidedančiam iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 metų)
2012	18,6	28,4	1572 / 455,3
2011	19,2	30,2	1398 / 404,9
2010	20,2	31,8	1472 / 426,3
2009	20,6	29,4	1746 / 505,7
2008	20,0	27,2	1512 / 437,9
2007	19,1	25,5	1188 / 344,1

Šaltinis: Statistikos departamentas

2.2 lentelė. Vidutinių disponuojamų pajamų pokytis namų ūkiuose pagal pajamų kvintilius 2008–2011 metais Lietuvoje (palyginti su praėjusiu laikotarpiu) (proc.)

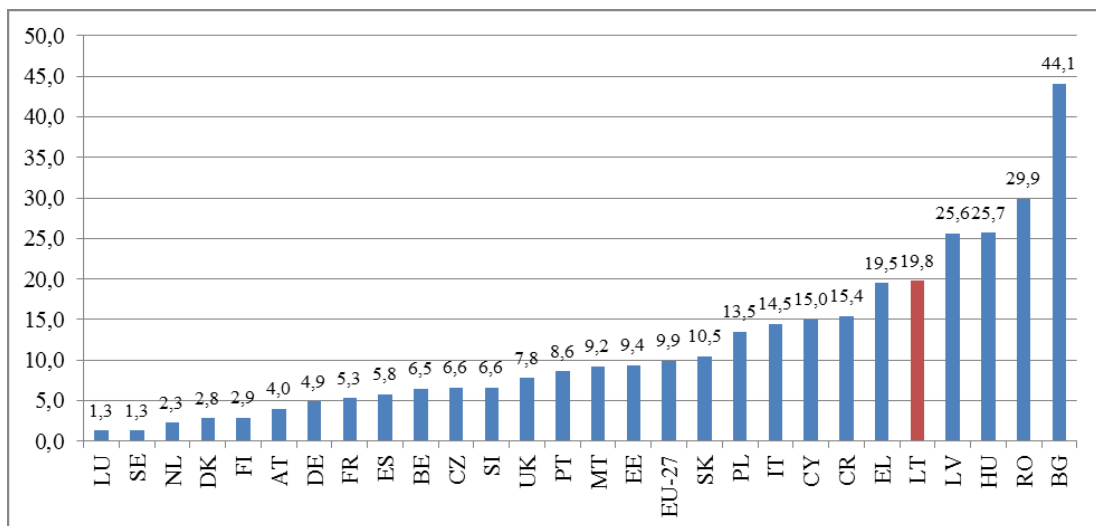
Pajamų kvintiliai	2008	2009	2010	2011
I	10,5	-17,1	-0,4	14,3
II	9,8	-19,3	-8,0	17,0
III	12,7	-16,7	-14,2	14,2
IV	18,4	-21,9	-6,5	16,1
V	19,4	-14,5	-16,2	9,6

Šaltinis: apskaičiuota remiantis Statistikos departamento duomenimis

Asmenys, susiduriantys su dideliu materialiniu nepriteklumi. Asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis Lietuvoje 2012 m. buvo viena didžiausių ES šalyse (sudarė 19,8 proc.) ir apytiksliai 15 kartų viršijo tokių asmenų dalį Liuksemburge bei Švedijoje. Didžiausia asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis ES 2012 m. buvo Bulgarijoje (44,1 proc.) ir Rumunijoje (29,9 proc.), mažiausia – Liuksemburge (1,3 proc.), Švedijoje (1,3 proc.) ir Nyderlanduose (2,3 proc.).

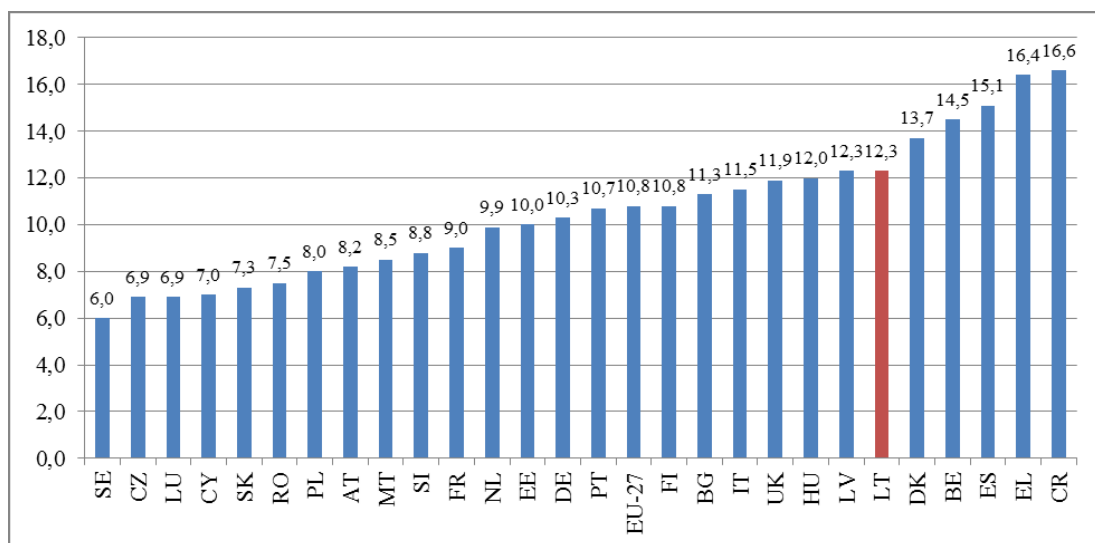
Asmenys, gyvenantys labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose. Nagrinėjant mažo darbo intensyvumo rodiklį, matyti, kad 2012 m. pastarasis rodiklis Lietuvoje buvo vėlgi gerokai aukštesnis nei daugelyje kitų ES šalių narių. Vis dėlto reikia pažymėti, kad šis rodiklis (t. y. labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis) nėra visiškai tinkamas skurdo situacijai atspindėti. Kaip matome iš **2.4 pav.**, didesnė nei Lietuvoje labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis 2012 m. buvo Danijoje ir Belgijoje, t. y. šalyse, kuriose ir skurdo rizikos lygis, ir asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis buvo žymiai mažesnė nei ES-27 vidurkis ir juo labiau – nei Lietuvoje. *Mažas darbo intensyvumas nebūtinai gali lemti skurdą, jeigu valandinis darbo užmokestis yra aukštas, ir didelis darbo intensyvumas nebūtinai sudaro sąlygas išbristi iš skurdo, jeigu valandinis darbo užmokestis yra žemas.* Vidutinis valandinis bruto darbo užmokestis 2011 m. Lietuvoje sudarė 2,7 Eur, o Belgijoje – 16,42 Eur ir Danijoje – 24,97 Eur. Netgi ir atsižvelgus į kainų skirtumus minėtose šalyse (t. y. matuojant valandinį darbo užmokestį perkamosios galios standartais – PGS) skirtumas tarp Lietuvos ir minėtų šalių valandinio darbo užmokesčio išlieka didelis – apie 4–5 kartus (LT – 4,51 PGS, BE – 14,61 PGS, DK – 18,18 PGS). Tai reiškia, kad ne visą darbo laiką dirbantis darbuotojas Danijoje bus gerokai palankesnėje situacijoje pajamų atžvilgiu nei visą darbo laiką dirbantis darbuotojas Lietuvoje. Šio rodiklio nevisešką tinkamumą rodo ir tai, kad pagal minėtą rodiklį Rumunija, būdama viena iš labiausiai skurstančių šalių ES, yra viena iš pirmaujančiųjų, t. y. šioje šalyje labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis 2012 m. sudarė tik 7,5 proc. (kai ES-27 – 9,9 proc.). Priminsime, kad asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis tais pačiais metais Rumunijoje sudarė net 29,9 proc.

2.3 pav. Asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis 2012 m. ES šalyse (proc.)

Šaltinis: „Eurostat“

2.4 pav. Labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis 2012 m. ES šalyse (proc.)

Šaltinis: „Eurostat“

Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Lietuvoje (kaip ir kai kuriose kitose ES šalyse) asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis yra didesnė nei asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalis (**2.5 pav.**). Tai dar kartą parodo, kad skurdo rizikos lygio rodiklis nėra tikslus, kadangi neapima dalies skurstančių namų ūkių.

2.5 pav. Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymas 2012 m. Lietuvoje (proc.)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimas

Jeigu palygintume asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalį ir asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalį labiausiai skurstančiose šalyse, pamatytume, kad tokia pati situacija kaip ir Lietuvoje pastebima Rumunijoje, Bulgarijoje, Latvijoje ir Vengrijoje (2.3 lentelė). Taigi, galima teigti, jog minėtose šalyse, siekiant įvertinti skurdo lygį, kur kas tiksliau naudoti ne santykinio, bet absoliutaus skurdo ribą (arba abi minėtas skurdo ribas), kuri sudaro galimybes atsivėlgti į minimalių asmeninių individų poreikių patenkinimą matuojant skurdą.

2.3 lentelė. Asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalis ir asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis kai kuriose ES šalyse (proc.)

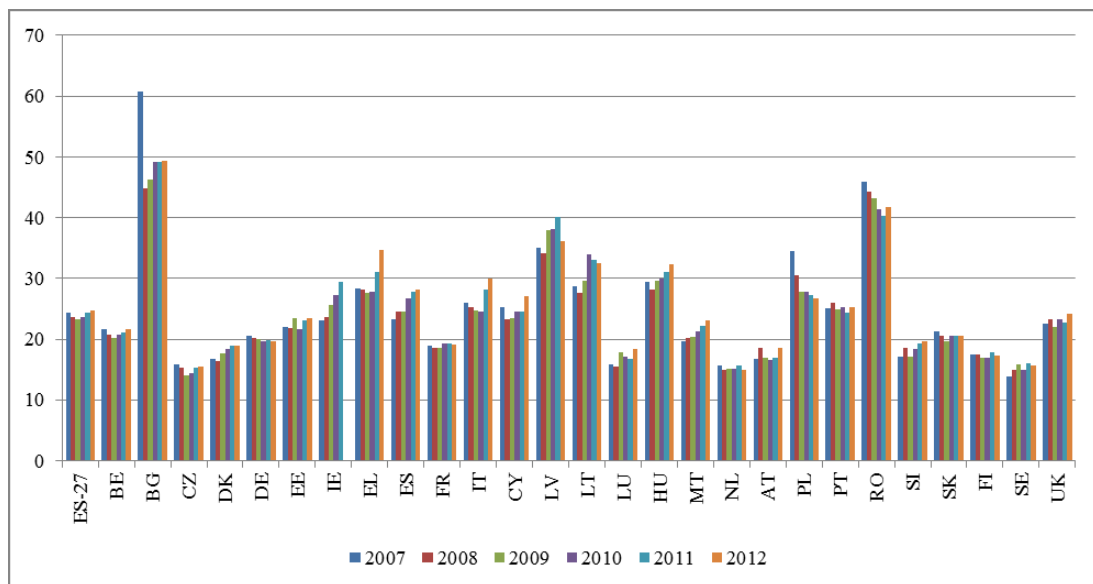
	Graikija	Rumunija	Ispanija	Bulgarija	Kroatija	Italija	Latvija	Lietuva	Vengrija
Asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalis 2012 m. (proc.)	23,1	22,6	22,2	21,2	20,5	19,4	19,2	18,6	14,0
Asmenų, susiduriančių su dideliu materialiniu nepriteklumi, dalis 2012 m. (proc.)	19,5	29,9	5,8	44,1	15,4	14,5	25,6	19,8	25,7

Šaltinis: „Eurostat“

Vis dėlto reiktų pažymėti, kad asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, rodiklis leidžia kiek tiksliau nei skurdo rizikos rodiklis įvertinti skurdo situaciją tiek šalies mastu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu, todėl jis bus naudojamas išsamesnei skurdo situacijos Lietuvoje analizei.

2.6 pav. pateikta asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis ES šalyse 2007–2012 m. laikotarpiu. Per minėtą laikotarpį labiausiai į pastarąją grupę patenkančių asmenų dalis sumažėjo Bulgarijoje (nuo 60,7 proc. iki 49,3 proc.) ir Lenkijoje (nuo 34,4 proc. iki 26,7 proc.); labiausiai padidėjo – Graikijoje (nuo 28,3 proc. iki 34,6 proc.). Lietuva patenka tarp tų šalių, kuriose su skurdo rizika ar socialine atskirtimi susiduriančių asmenų dalis per minėtą laikotarpį taip pat gana žymiai padidėjo (nuo 27,6 proc. iki 32,5 proc.).

2.6 pav. Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis ES šalyse 2007–2012 metų laikotarpiu (proc.)

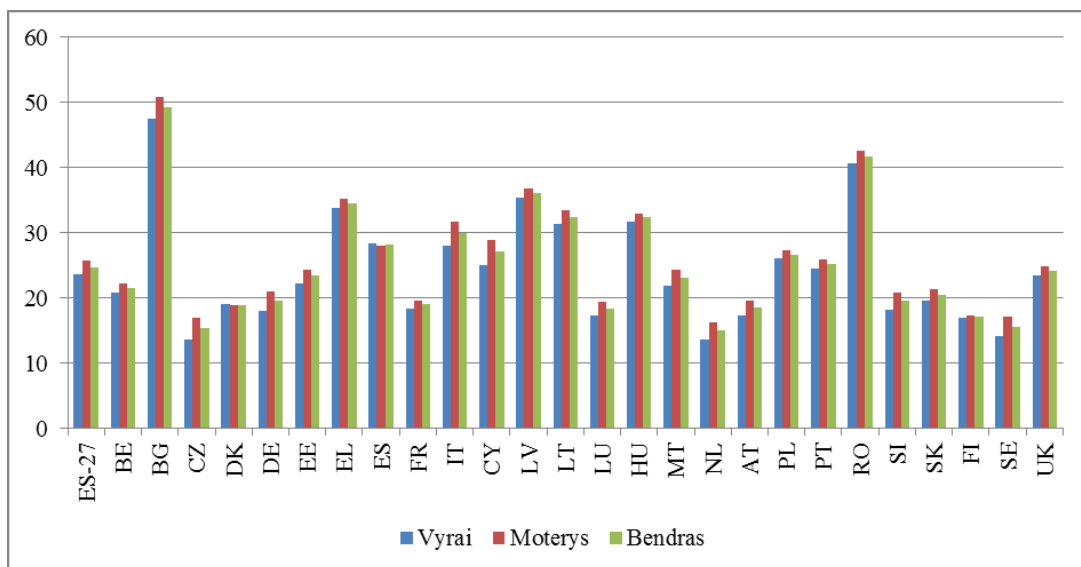

Šaltinis: „Eurostat“

Toliau panagrinėsime asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi Lietuvoje, demografines ir socialines-ekonomines charakteristikas ES-27 šalių kontekste.

Nagrinėjant asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymą pagal lytį Lietuvoje ES kontekste, matyti, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų ES šalių narių, kiek dažniau į skurdą rizikuoja patekti moterys nei vyrai, tačiau skirtumai yra labai nežymūs (2.7 pav.).

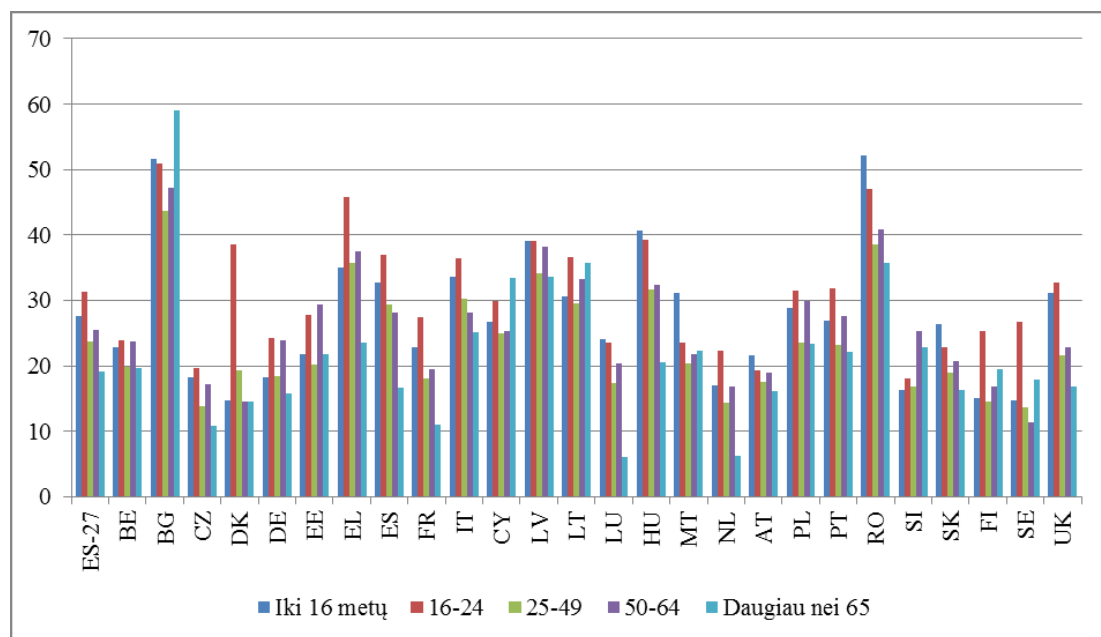
2.7 pav. Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymas pagal lytį 2012 m. ES šalyse (proc.)

Šaltinis: „Eurostat“

Kiek kitokia situacija pastebima nagrinėjant asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymą pagal amžių. 2012 m. duomenimis, labiausiai Lietuvoje į skurdą rizikuoja patekti 16–24 metų amžiaus (36,7 proc.) ir vyresni nei 65 metų amžiaus (35,7 proc.) asmenys. O „Eurostat“ duomenimis, vyresni nei 65 metų amžiaus asmenys ES šalyse susiduria su mažiausia skurdo ar socialinės atskirties rizika (ES-27 vidurkis – 19,2 proc.). Lietuvoje su mažiausia skurdo rizika susiduria 25–49 metų amžiaus asmenys (29,5 proc.), tačiau tokių asmenų dalis mūsų šalyje yra 4 proc. aukštesnė nei ES-27 vidurkis (25,5 proc.).

2.8 pav. Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymas pagal amžių 2012 m. ES šalyse (proc.)

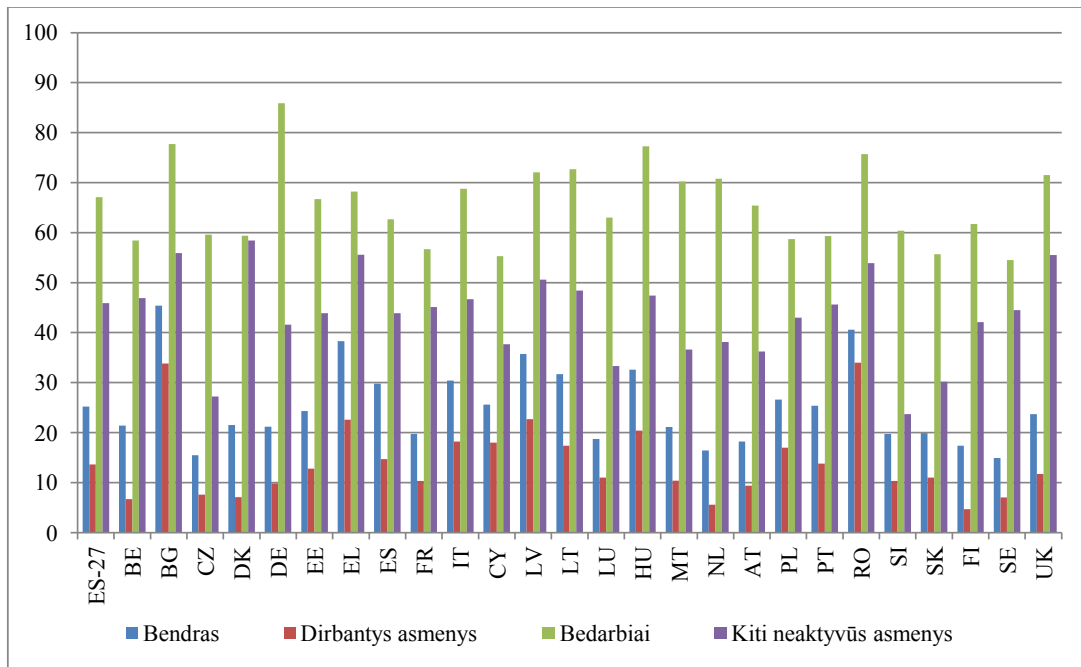

Šaltinis: „Eurostat“

Nagrinėjant 18–64 metų amžiaus asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymą pagal ekonominį statusą ES šalyse 2012 m., matyti panašios tendencijos daugelyje ES šalių, tačiau skurdo paplitimo lygis žymiai skiriasi. Kaip matyti iš **2.9 pav.**, pagal ekonominį statusą didžiausią riziką patekti į skurdą Lietuvoje turi bedarbiai (72,7 proc.) ir kiti neaktyvūs asmenys (48,4 proc.), mažiausią – dirbantys asmenys (17,4 proc.). Svarbu pažymėti, kad Lietuva patenka tarp šalių, kuriose bedarbiai ir kiti neaktyvūs asmenys susiduria su itin didele skurdo rizika. 2012 m. didesnė nei Lietuvoje bedarbių, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis buvo tik Vokietijoje (85,9 proc.), Bulgarijoje (77,7 proc.), Vengrijoje (77,3 proc.) ir Rumunijoje (75,7 proc.).

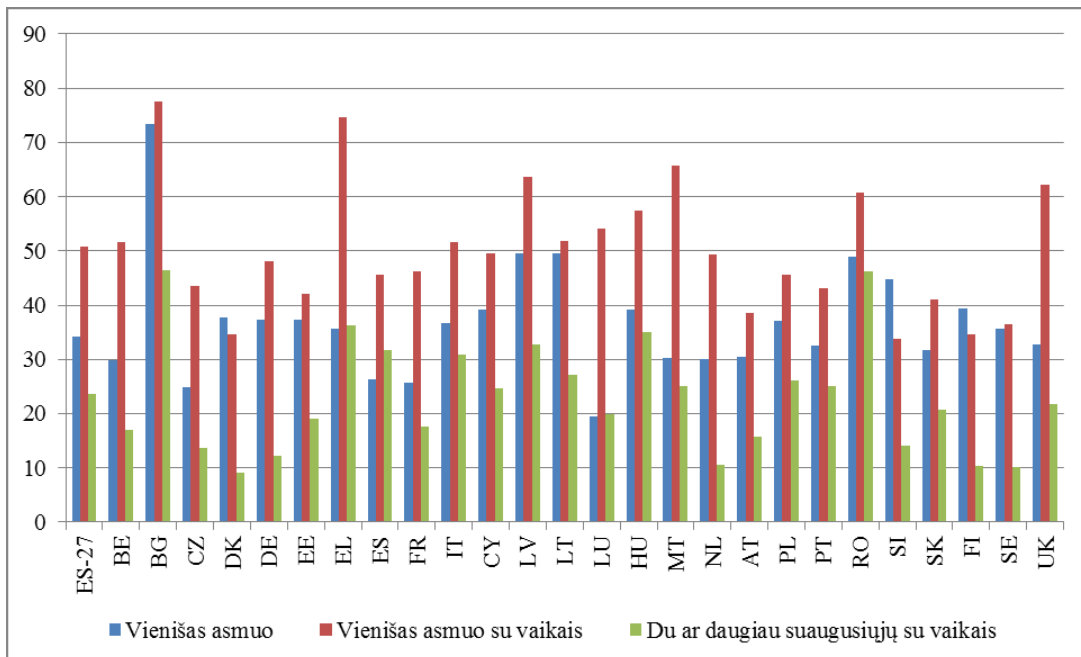
Toliau paanalizuokime asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymą pagal namų ūkio sudėtį 2012 m. Lietuvoje ir ES šalyse. Kaip matyti iš **2.10 pav.**, Lietuvoje beveik vienodai su skurdo rizika susiduria ir vieniši asmenys, ir vieniši asmenys su vaikais (tokių namų ūkių dalis 2012 m. Lietuvoje sudarė atitinkamai 49,5 proc. ir 51,8 proc.). 2012 m. vienišų asmenų su vaikais skurdo rodiklis beveik atitiko ES-27 vidurkį (50,8 proc.), o vienišų asmenų skurdo lygis Lietuvoje ES-27 vidurkį viršijo apytiksliai 15 proc. (ES-27 vidurkis vienišų asmenų namų ūkiuose 2012 m. sudarė 34,2 proc.).

2.9 pav. Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymas pagal ekonominį statusą (18-64 metų amžiaus) 2012 m. ES šalyse (proc.)

Šaltinis: „Eurostat“

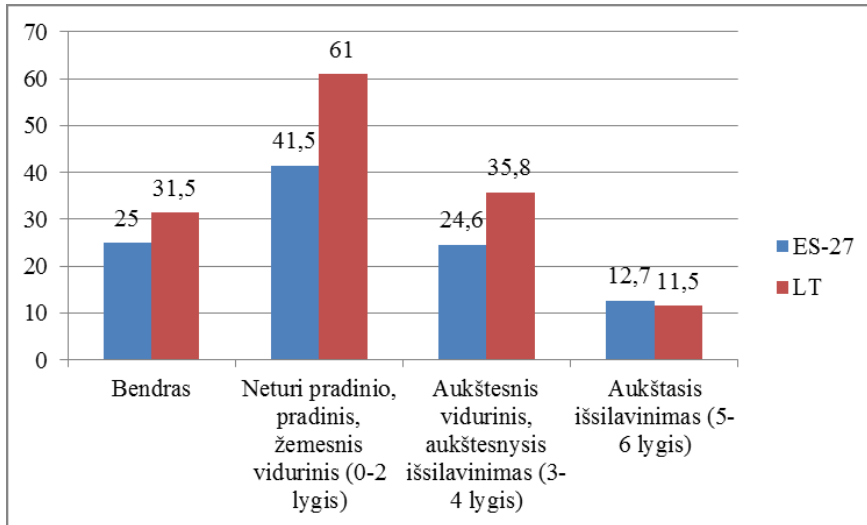
2.10 pav. Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymas pagal namų ūkio sudėtį 2012 m. Lietuvoje ir ES šalyse (proc.)

Šaltinis: „Eurostat“

Kalbant apie skurdą, itin svarbu analizuoti skurstančiųjų pasiskirstymą pagal išsilavinimą. Kaip matyti iš **2.11 pav.**, Lietuvoje labiausiai skursta ar socialinę atskirtį patiria asmenys, neturintys pradinio arba turintys tik žemesnį vidurinį išsilavinimą. Tarp tokių asmenų skurstantieji sudaro apytiksliai du trečdalius (61 proc.).

2.11 pav. Asmenų, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, pasiskirstymas pagal išsilavinimą 2012 m. Lietuvoje ir ES-27 (proc.)

Šaltinis: „Eurostat“

Nors ES-27 rodiklis minėtoje asmenų grupėje taip pat yra aukščiausias, tačiau, lyginant su Lietuva, ES jis yra gerokai žemesnis (sudaro 41,5 proc.). Lietuvoje taip pat su skurdu ar socialine atskirtimi susiduria ir kas trečias gyventojas (35,8 proc.), turintis aukštesnį vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą (2012 m. ES-27 tokių asmenų dalis sudarė 24,6 proc.). Skurstančiųjų, kurie turi aukštą išsilavinimą, dalis Lietuvoje iš esmės nesiskyrė nuo ES-27 vidurkio.

Apibendrinant šiame skyriuje pateiktus duomenis, galima teigti, kad didžiausią tikimybę patekti į skurdą Lietuvoje turi bedarbiai (67,1 proc.) ir asmenys, neturintys pradinio arba turintys tik žemesnį nei vidurinį išsilavinimą (61 proc.). Tai dar kartą patvirtina prielaidą, kad išsilavinimas ir įsidarbinimas / darbas yra vieni iš svarbiausių veiksnių siekiant išvengti skurdo.

3 KIEKYBINIS TYRIMAS: SOCIALINĘ PARAMĄ GAUNANČIŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ APKLAUSA

3.1. TYRIMO METODIKA

Rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanija „Spinter tyrimai“ 2014 m. liepos 10–rugsėjo 9 d. atliko socialinės paramos gavėjų sociologinį tyrimą. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti pagrindines vargingai gyvenančių asmenų (šeimų) – socialinės paramos gavėjų – problemas, jų pačių nuostatas situacijos atžvilgiu, identifikuoti pageidaujamas pagalbos formas ir būdus, nustatyti bendravimo su „Caritu“ patirtį bei pageidaujama „Carito“ pagalbą. Tyrimo tikslinė grupė – socialinės paramos gavėjai. Tyrimo imtis – 1054 paramos gavėjai. Tyrimo metu buvo naudojamas kvotinės atrankos metodas taikant savivaldybės kriterijų – kiekvienoje savivaldybėje apklausta ne mažiau kaip 50 socialinės paramos gavėjų.

Tyrimo lokacija – 21 teritorinis vienetas (miestų ir rajonų savivaldybės): Alytaus m. sav., Ignalinos r. sav., Joniškio r. sav., Kaišiadorių r. sav., Kauno m. sav., Kėdainių r. sav., Kelmės r. sav., Klaipėdos m. sav., Lazdijų r. sav., Marijampolės sav., Mažeikių r. sav., Molėtų r. sav., Panevėžio r. sav., Pasvalio r. sav., Raseinių r. sav., Rokiškio r. sav., Šiaulių r. sav., Tauragės r. sav., Varėnos r. sav., Vilkaviškio r. sav., Vilniaus m. sav.

Duomenų rinkimas atliktas naudojant kombinuotą CATI (*Computer assisted telephone interview*), CAWI (*Computer assisted web interview*) ir CAPI (*Computer assisted personal interview*) metodą. Apklausa atlikta laikantis Europos visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų asociacijos (ESOMAR) kokybės standartų. Apklausėjų darbo kokybės kontrolė atlikta pakartotinai susisiekus su 10 proc. respondentų telefonu.

Duomenų analizė buvo atliekama, naudojant SPSS / PC (12.0.1 versija) programinę įrangą. Ataskaitoje pateikiami bendrieji atsakymų pasiskirstymai (procentai) ir pasiskirstymai (faktiniai skaičiai ir procentai) pagal socialines-demografines charakteristikas.

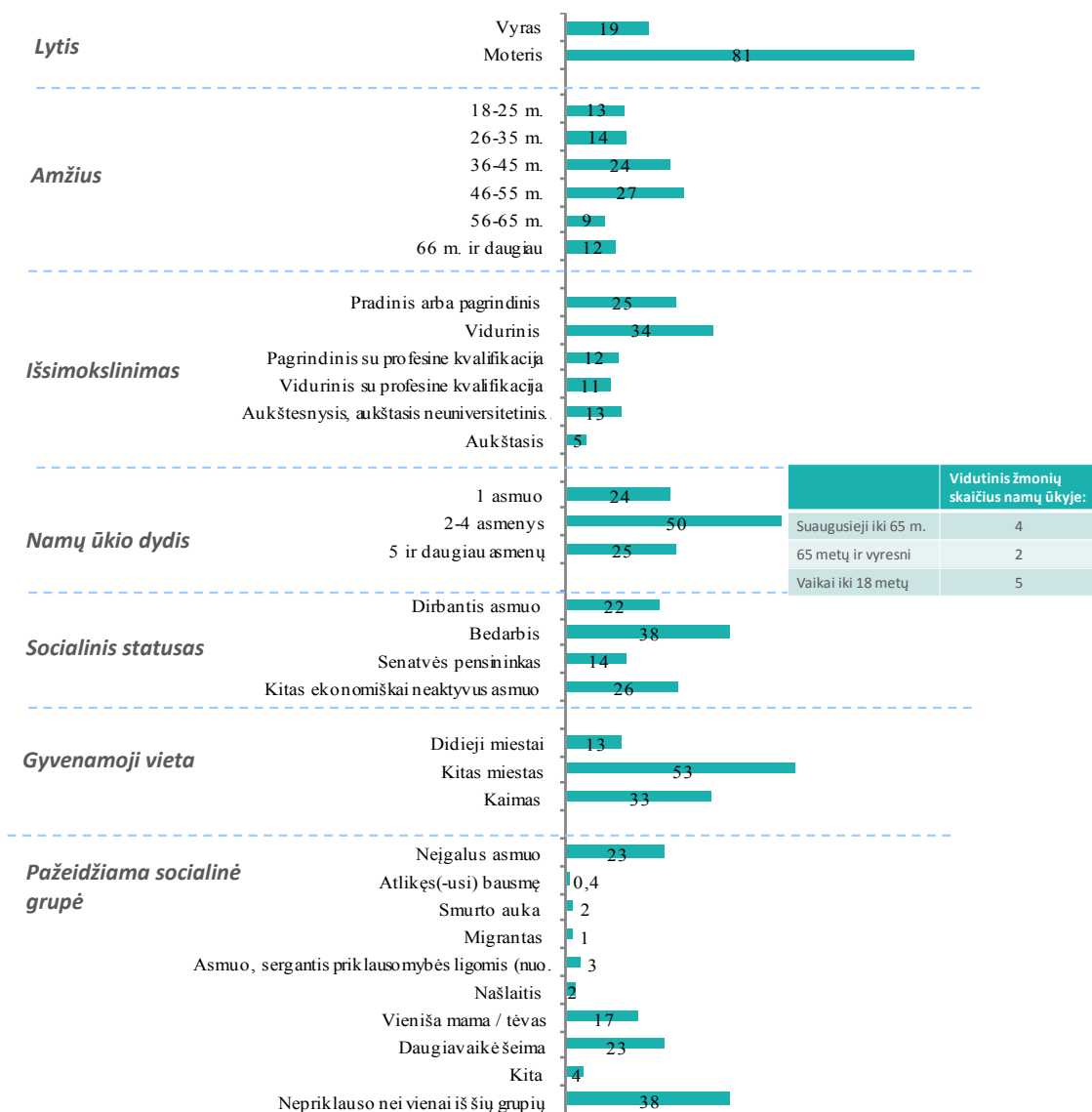
Reikia atkreipti dėmesį, kad „Spinter“ atliktos apklausos duomenys negali būti tiesiogiai lyginami su Lietuvos statistikos departamento Pajamų ir gyvenimo sąlygų (PGS) duomenimis. Tai nulėmė skirtingos tyrimų metodikos ir, visų pirma, skirtingos tikslinės grupės – PGS tyrime yra apklausiami visi šalies gyventojai, o „Spinter“ atliktoje apklausoje dalyvavo į „Carito“ duomenų bazę įtraukti šalies gyventojai. Pastarasis tyrimas buvo labiau orientuotas į skurstančiųjų ar vargingai gyvenančių gyventojų segmentą, todėl šių tyrimų duomenys yra nepalyginami.

3.2. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

3.2.1. RESPONDENTŲ SOCIALINĖS-DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

Iš viso tyrime dalyvavo 1054 šalies gyventojai iš 21 miesto ar rajono savivaldybės. Respondentų demografinės bei socialinės-ekonominės charakteristikos pateikiamos **3.1 pav.**

3.1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal skirtingas demografines bei socialines-ekonominės charakteristikas (proc.)

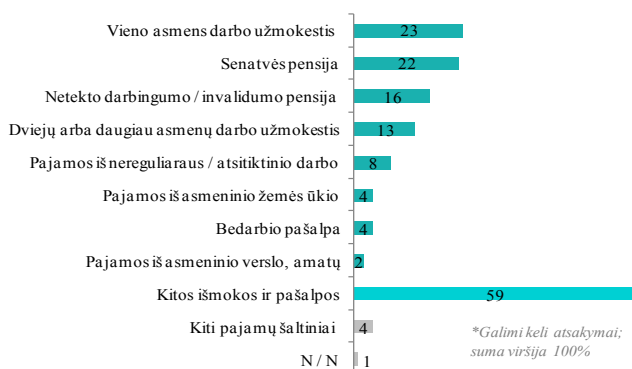

3.2.2. RESPONDENTŲ PAJAMOS IR POREIKIŲ TENKINIMAS

Socialinę paramą gaunančių asmenų (namų ūkių) tyrimas parodė, kad vidutinės jų namų ūkio pajamos „į rankas“ yra 1047 Lt / 303,2 Eur, kas vidutiniškai sudaro 363,4 Lt / 105,2 Eur vienam namų ūkio nariui.

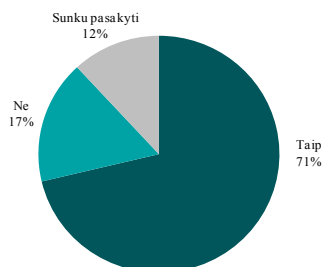
Pagrindinis daugumos namų ūkių pajamų šaltinis yra kitos išmokos ir pašalpos (59 proc.). Beveik ketvirtadalis (23 proc.) respondentų pajamas gauna iš vieno asmens darbo užmokesčio. 22 proc. paminėjo senatvės pensiją. 16 proc. respondentų gauna netekto darbingumo ar invalidumo pensiją. 13 proc. apklaustųjų gyvena iš dviejų ar daugiau asmenų darbo užmokesčio. Rečiausiai įvardyti namų ūkio pajamų šaltiniai yra nereguliarus / atsitiktinis darbas (8 proc.), asmeninis žemės ūkis (4 proc.), bedarbio pašalpa (4 proc.), asmeninis verslas, amatai (2 proc.) (3.2 pav.).

3.2 pav. Namų ūkio pajamų šaltiniai (proc.; N=1054)

Dauguma (71 proc.) respondentų laikosi nuostatos, kad jų namų ūkis priklauso skurstančiųjų grupei. 17 proc. šiai grupei savęs nepriskiria. Dar 12 proc. negalėjo atsakyti į šį klausimą (3.3 pav.).

3.3 pav. Savo namų ūkio priskyrimas prie skurstančiųjų (proc.; N=1054)

Analizuojant namų ūkio priskyrimą prie skurstančiųjų pagal socialines-demografines charakteristikas nustatyta, kad prie jų savo namų ūkį dažniau priskiria bedarbiai ir į „kitų ekonomiškai neaktyvių žmonių“ kategoriją patenkantys respondentai (3.1 lentelė). Pagal išsilavinimo lygį minėtu pjūviu skirtumų nenustatyta.

3.1 lentelė. Savo namų ūkio priskyrimas prie skurstančiųjų: duomenų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir ekonominį statusą

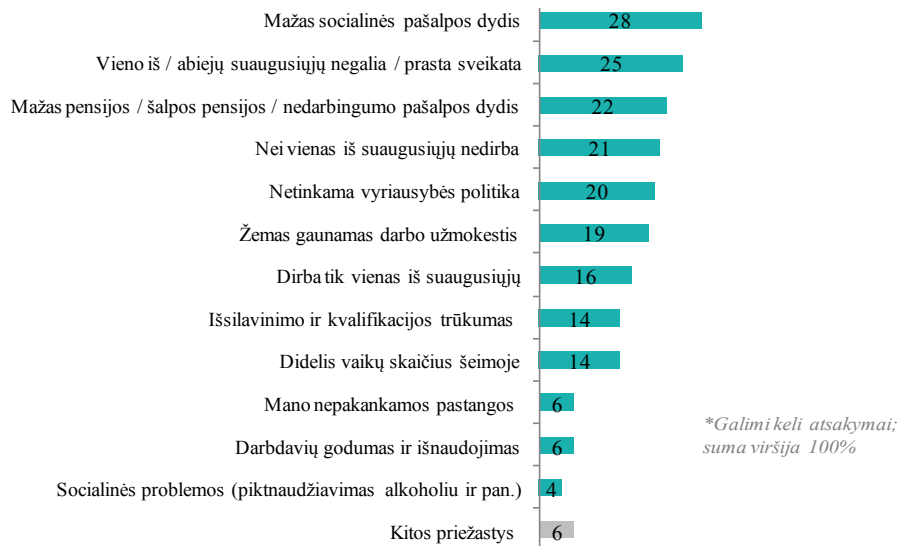
	Iš viso	Namų ūkio priskyrimas prie skurstančiųjų:		
		Taip	Ne	Sunku pasakyti
Iš viso	N=1054	71%	17%	12%
Išsilavinimas				
Pradinis arba pagrindinis	N=268	74%	16%	10%
Vidurinis	N=359	74%	14%	12%
Pagrindinis su profesine kvalifikacija	N=129	68%	15%	17%
Vidurinis su profesine kvalifikacija	N=112	64%	23%	13%
Aukštesnysis, aukštasis neuniversitetinis	N=136	74%	18%	8%
Aukštasis	N=50	62%	28%	10%
Ekonominis statusas				
Dirbantis asmuo	N=228	68%	20%	12%
Bedarbis	N=399	75%	13%	12%
Senatvės pensininkas	N=152	52%	37%	11%
Kitas ekonomiškai neaktyvus asmuo	N=275	80%	8%	12%

Kiek daugiau nei ketvirtadalis (28 proc.) vargingai gyvenančių respondentų pagrindine skurdo priežastimi įvardijo mažą socialinių pašalpų dydį; 25 proc. paminėjo suaugusiųjų asmenų(-ens) negalią ar prastą sveikatą; 22 proc. pažymėjo nedidelę pensiją / šalpos pensiją / nedarbingumo pašalpos dydį; 21 proc. nurodė, kad jų namų ūkio skurdo priežastis yra abiejų suaugusiųjų asmenų nedarbas. Penktadalis apklaustųjų (20 proc.) priežastimi įvardijo netinkamą vyriausybės politiką; 19 proc. respondentų įvardijo žemą darbo užmokestį; 16 proc. teigė, kad dirba tik vienas iš namų ūkio suaugusių narių. Po 14 proc. laikosi nuostatos, kad skurdą šeimoje sąlygojo išsilavinimo ir kvalifikacijos trūkumas arba didelis vaikų skaičius joje. Asmeninių pastangų problemą išvelgė 6 proc. tyrimo dalyvių. Tokia pat dalis (6 proc.) nurodė darbdavių išnaudojimą. Dar 4 proc. mano, kad skurdo priežastis yra tokios socialinės problemos, kaip piktnaudžiavimas alkoholiu ir pan. (3.4 pav.).

Analizuojant namų ūkių skurdo priežasčių pasiskirstymą pagal tiriamojo amžių nustatyta, kad suaugusiųjų negalią ar prastą sveikatą dažniau įvardijo vyriausieji (66 m. ir daugiau) respondentai. Jie taip pat dažniau akcentavo ir mažų pensijų / šalpos pensijų / nedarbingumo pašalpų dydžio problemą. Netinkamą vyriausybės politiką dažniau paminėjo 56–65 m. tyrimo dalyviai. Žemą darbo užmokestį ir tik vieną dirbantį suaugusįjį namų ūkio skurdo priežastimi dažniau įvardijo jauniausi (18–25 m.) tyrimo dalyviai. Didelį vaikų skaičių dažniau nurodė vidutinio amžiaus (36–45 m.) respondentai (3.2 lentelė).

Analizuojant namų ūkio skurdo priežastis pagal respondento lytį ir ekonominį statusą nustatyta, kad suaugusiųjų negalią ar prastą sveikatos būklę bei mažas pensijas, šalpos pensijas ar nedarbingumo pašalpas dažniau paminėjo senatvės pensiją gaunantys tyrimo dalyviai. Dirbantieji dažniau paminėjo žemą darbo užmokestį (3.3 lentelė).

3.4 pav. Namų ūkio skurdo priežastys (proc.; N=753)

3.2 lentelė. Namų ūkio skurdo priežastys: duomenų pasiskirstymas pagal amžių

	Iš viso	Amžius					
		18–25 m.	26–35 m.	36–45 m.	46–55 m.	56–65 m.	66 m. ir daugiau
	N=753	N=94	N=115	N=194	N=229	N=63	N=58
Išsilavinimo ir kvalifikacijos trūkumas	14%	17%	12%	9%	20%	18%	5%
Mano nepakankamos pastangos	6%	7%	4%	3%	10%	8%	2%
Dirba tik vienas iš suaugusiųjų	16%	27%	19%	15%	15%	16%	2%
Nei vienas iš suaugusiųjų nedirba	21%	19%	24%	22%	21%	16%	21%
Žemas gaunamas darbo užmokestis	19%	25%	21%	19%	20%	18%	
Socialinės problemos (piktnaudžiavimas alkoholiu ir pan.)	4%	1%	4%	3%	6%	11%	2%
Vieno iš / abiejų suaugusiųjų negalia / prasta sveikata	25%	25%	14%	24%	25%	27%	52%
Mažas pensijos / šalpos pensijos / nedarbingumo pašalpos dydis	22%	10%	18%	18%	18%	32%	71%
Netinkama vyriausybės politika	20%	11%	13%	21%	23%	30%	19%
Didelis vaikų skaičius šeimoje	14%	9%	21%	26%	11%		
Darbdavių godumas ir išnaudojimas	6%	3%	5%	6%	9%	5%	2%
Mažas socialinės pašalpos dydis	28%	36%	32%	33%	28%	13%	7%
Kitos priežastys	6%	9%	6%	9%	4%	3%	2%

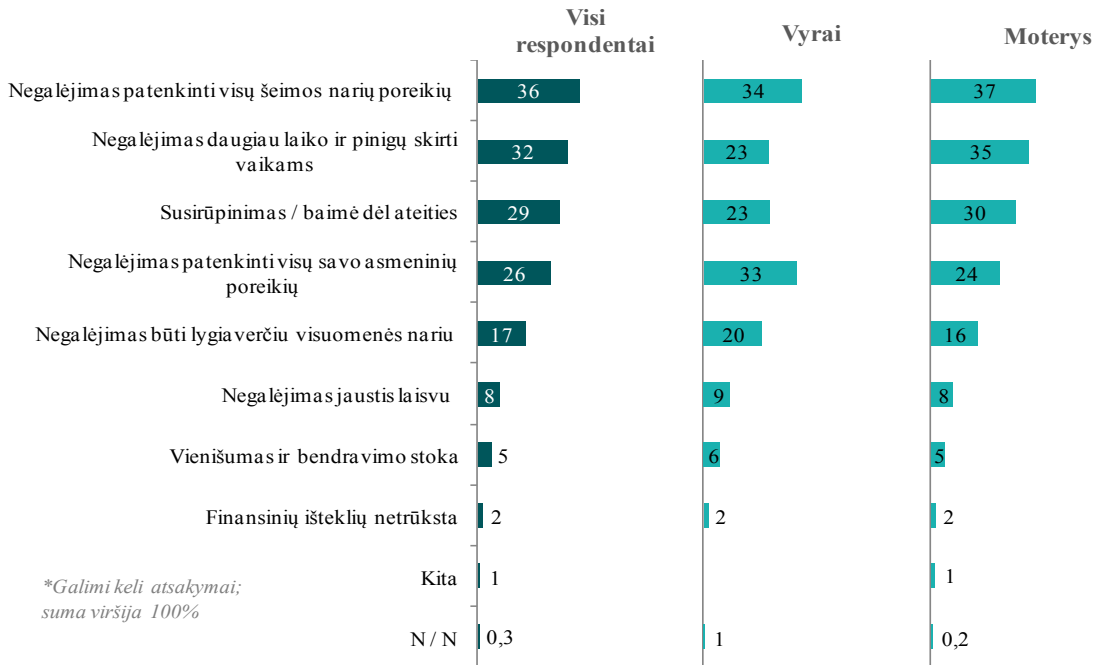
3.3 lentelė. Namų ūkio skurdo priežastys: duomenų pasiskirstymas pagal lytį ir ekonominį statusą

	Iš viso	Lytis		Ekonominis statusas			
		Vyras	Motėris	Dirbantis asmuo	Bedarbis	Senatvės pensininkas	Kitas ekonomiškai neaktyvus asmuo
	N=753	N=141	N=612	N=155	N=300	N=79	N=219
Išsilavinimo ir kvalifikacijos trūkumas	14%	16%	14%	16%	16%	9%	13%
Mano nepakankamos pastangos	6%	7%	6%	8%	6%	4%	5%
Dirba tik vienas iš suaugusiųjų	16%	13%	17%	32%	12%	1%	16%
Nei vienas iš suaugusiųjų nedirba	21%	11%	23%		29%	18%	26%
Žemas gaunamas darbo užmokestis	19%	28%	17%	50%	13%		12%
Socialinės problemos (piktnaudžiavimas alkoholiu ir pan.)	4%	12%	3%	3%	3%	3%	7%
Vieno / abiejų iš suaugusiųjų negalia / prasta sveikata	25%	31%	24%	23%	22%	47%	22%
Mažas pensijos / šalpos pensijos / nedarbingumo pašalpos dydis	22%	21%	23%	12%	15%	71%	22%
Netinkama vyriausybės politika	20%	17%	20%	22%	19%	25%	18%
Didelis vaikų skaičius šeimoje	14%	6%	16%	16%	14%		18%
Darbdavių godumas ir išnaudojimas	6%	5%	6%	8%	5%	1%	7%
Mažas socialinės pašalpos dydis	28%	23%	29%	22%	36%	9%	28%
Kitos priežastys	6%	4%	6%	5%	9%	1%	5%

Tyrimo metu apklausos dalyviai įvardijo poreikius, kurių nevisavertis tenkinimas labiausiai žeidžia. 36 proc. paminėjo, kad juos žeidžia apskritai negalėjimas patenkinti visų šeimos narių poreikių. Trečdalį (32 proc.) žeidžia negalėjimas daugiau laiko ir pinigų skirti vaikams. 29 proc. respondentų jaučia susirūpinimą ir baimę dėl ateities. 17 proc. apklaustųjų teigė nesijaučiantys lygiaverčiais visuomenės nariais (**3.5 pav.**).

Analizuojant atsakymų pasiskirstymą pagal respondento lytį nustatyta, kad moterys dažniau įvardijo problemas, susijusias su vaikais, ir susirūpinimą dėl ateities. Vyrai dažniau išreiškė apgailėstą dėl nevisavertiško asmeninių poreikių patenkinimo (**3.5 pav.**).

3.5 pav. Labiausiai žeidžiantys finansinių namų ūkio išteklių trūkumo padariniai: duomenų pasiskirstymas pagal lytį (proc.; N=1054, N(vyrai)=202, N(moterys)=852)

Esant krizinei situacijai, dažniausiai atsigrežiama į artimus šeimos narius (55 proc.). 28 proc. respondentų kreipiasi į seniūniją ar savivaldybę. Ketvirtadaliui (24 proc.) pagalbą suteikia draugai. Penktadalis (21 proc.) apklaustųjų paramos šaltiniu įvardijo „Carito“ organizaciją. Dar 18 proc. tyrimo dalyvių ištikus krizinei situacijai pirmiausia kreipiasi į kaimynus (3.6 pav.).

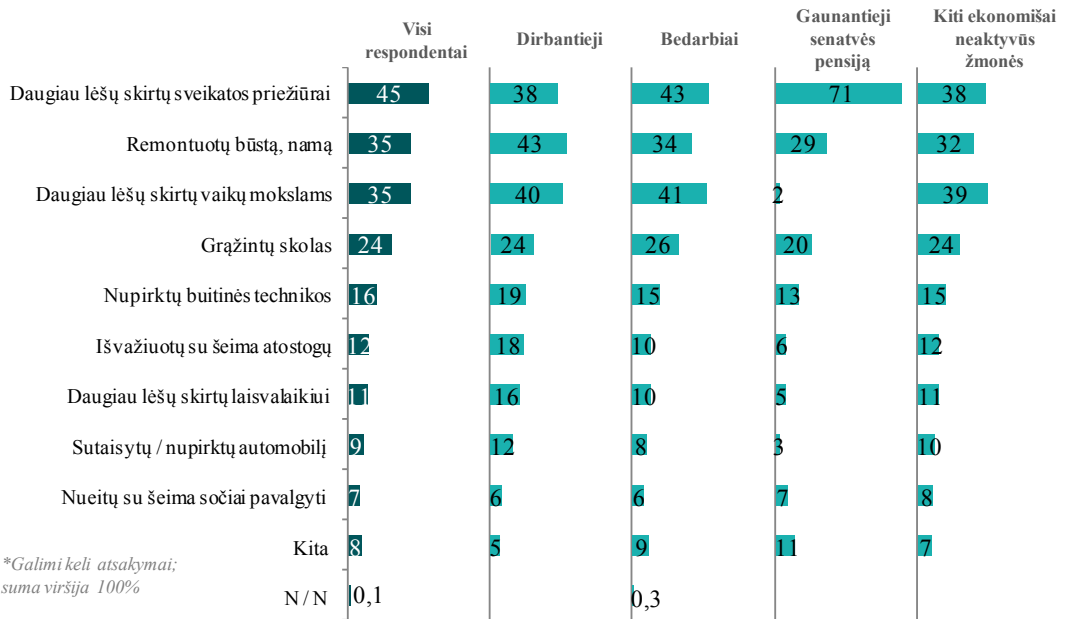
3.6 pav. Paramos šaltiniai, į kuriuos kreipiamasi esant krizinėms situacijoms (proc.; N=1054)

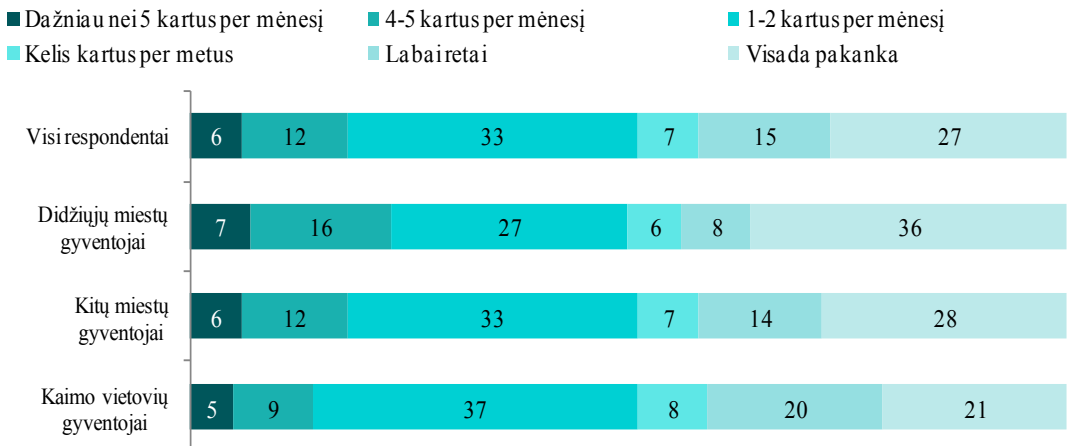
Padidėjus namų ūkio pajamoms, 45 proc. tyrimo dalyvių daugiau lėšų skirtų sveikatos priežiūrai. Po 35 proc. lėšas skirtų būsto remontui arba vaikų mokslams. Ketvirtadalis (24 proc.) pirmiausia grąžintų susikaupusias skolas (3.7 pav.).

Analizė pagal respondento ekonominio aktyvumo statusą rodo, kad sveikatos priežiūrai pinigus dažniau panaudotų senatvės pensininkai, o dirbantieji atsiradusias papildomas lėšas dažniau skirtų būsto remontui (3.7 pav.).

3.7 pav. Būtinausias išlaidos padidėjus pajamoms: duomenų pasiskirstymas pagal ekonominio aktyvumo statusą (proc.; N=1054, N(Dirbantieji)=228, N(Bedarbiai)=399, N(Gaunantys senatvės pensiją)=152, N(Kiti ekonomiškai neaktyvūs žmonės)=275)

3.8 pav. Situacijų, kai trūksta pinigų maistui, dažnumas: duomenų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.; N=1054, N(Didžiųjų miestų gyventojai)=138, N(Kitų miestų gyventojai)=563, N(Kaimo vietovių gyventojai)=353)

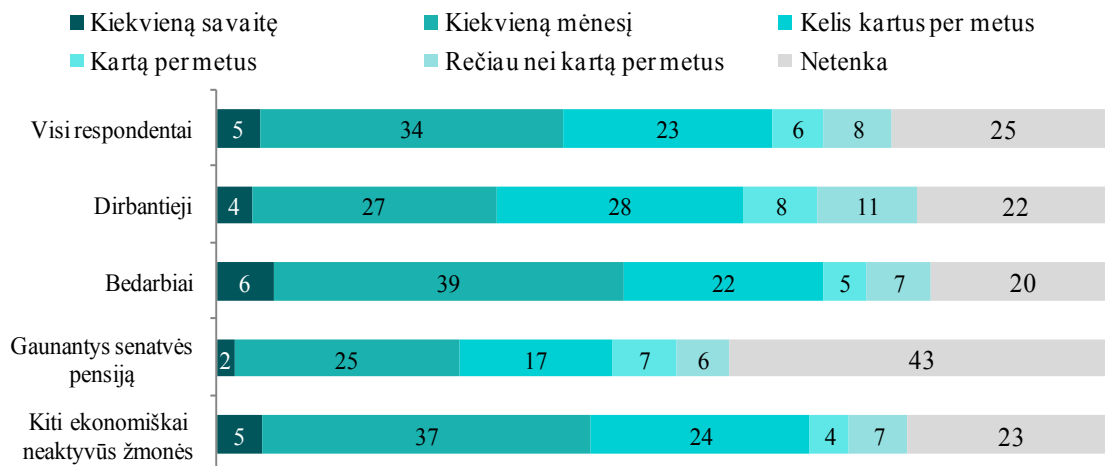
73 proc. respondentų tenka susidurti su situacija, kai nepakanka finansinių išteklių maistui: 6 proc. apklaustųjų pinigų maistui trūksta beveik nuolat – dažniau nei 5 kartus per mėnesį, 12 proc. 4–5 kartus per mėnesį, trečdalis (33 proc.) tyrimo dalyvių prisipažino su tokia situacija susiduriantys 1–2 kartus per mėnesį, kelis kartus per metus ar rečiau lėšų trūkumą maistui pajunta 22 proc. tyrimo dalyvių. Su tokia problema nesusiduriantys nurodė kiek daugiau nei ketvirtadalis (27 proc.) apklaustųjų (**3.8 pav.**).

Analizuojant tyrimo rezultatus pagal respondento gyvenamąją vietą nustatyta, kad žmonių, susiduriančių su pinigų stygiumi maistui, mažesniuose miestuose ir kaimo vietovėse yra daugiau, tačiau didžiuosiuose miestuose gyvenantys respondentai su tokia situacija susiduria dažniau (**3.8 pav.**).

Tyrimo duomenimis, skolintis pinigų tenka 75 proc. apklaustų asmenų (šeimų): 5 proc. tyrimo dalyvių pripažino tai darantys kiekvieną savaitę, trečdalis (34 proc.) – kiekvieną mėnesį. Rečiau skolintis pinigų tenka 37 proc. apklaustųjų: 23 proc. skolinasi kelis kartus per metus, 6 proc. – kartą per metus, 8 proc. – rečiau nei kartą per metus. Ketvirtadalis apklaustųjų nurodė, kad skolintis pinigų jiems apskritai netenka (**3.9 pav.**).

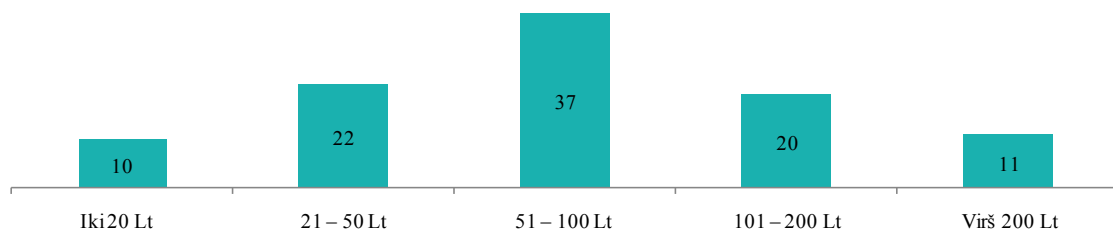
Duomenų analizė pagal respondento ekonominį statusą rodo, kad skolintis pinigų dažniau tenka bedarbiams ir į „kitų ekonomiškai neaktyvių žmonių“ kategoriją patenkantiems respondentams (**3.9 pav.**).

3.9 pav. Pinigų skolinimosi dažnumas: duomenų pasiskirstymas pagal ekonominį statusą (proc.; N=1054, N(Dirbantieji)=228, N(Bedarbiai)=399, N(Gaunantieji senatvės pensiją)=152, N(Kiti ekonomiškai neaktyvūs žmonės)=275)

51–100 Lt / 14,8–29,0 Eur yra dažniausiai skolinamasi pinigų suma (taip nurodė 37 proc. apklaustųjų). Besiskolinantys mažesnę sumą nurodė 32 proc. respondentų: 10 proc. skolinasi iki 20 Lt / 5,8 Eur; 22 proc. – 21–50 Lt / 6,1–14,5 Eur sumą. Daugiau nei 100 Lt / 29,0 Eur skolinasi 31 proc. apklaustųjų: 20 proc. nurodė, kad dažniausiai skolinasi 101–200 Lt / 29,2–57,9 Eur ir 11 proc. – daugiau nei 200 Lt / 57,9 Eur (**3.10 pav.**).

3.10 pav. Dažniausiai skolinamasi suma (proc.; N=795)

Vidutinė suma, leidžianti patenkinti svarbiausius namų ūkio poreikius, respondentų nuomone, turėtų siekti 1924 Lt / 557,2 Eur, kas vidutiniškai sudarytų 758,5 Lt / 219,7 Eur vienam namų ūkio nariui (šiuo metu vidutinės respondentų namų ūkio pajamos „į rankas“ yra 1047 Lt / 303,2 Eur, kas vidutiniškai sudaro 363,4 Lt / 105,2 Eur vienam namų ūkio nariui).

Poreikių tenkinimui reikalinga pinigų suma reikšmingai susijusi su namų ūkio dydžiu – vienam gyvenančiam žmogui pakaktų vidutiniškai 1176 Lt / 340,6 Eur mėnesinių pajamų. Namų ūkiui, susidedančiam iš 2–4 narių – vidutiniškai 1965 Lt / 569,1 Eur mėnesinių pajamų, didesniai namų ūkiui reikėtų vidutiniškai 2580 Lt / 747,2 Eur per mėnesį.

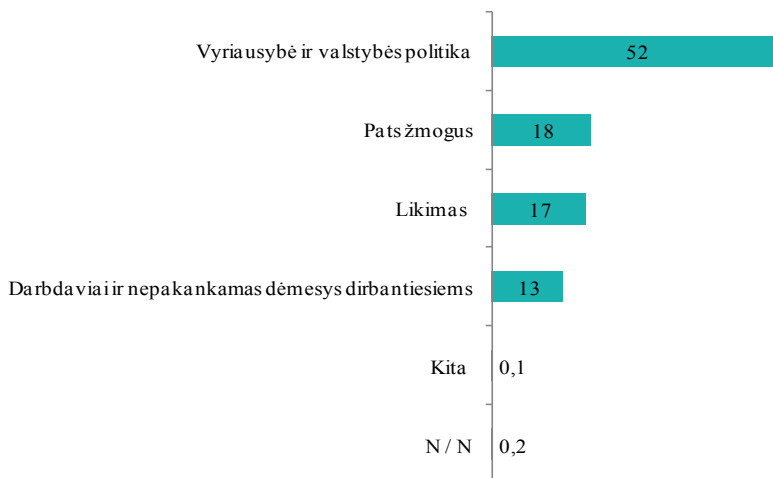
3.4 lentelė. Svarbiausiems namų ūkio poreikiams patenkinti reikalinga suma per mėnesį Lt / Eur: duomenų pasiskirstymas pagal namų ūkio dydį (N=1054)

		Vidutinė suma
Iš viso	N=1054	1924 Lt / 557,2 Eur
Namų ūkio narių skaičius		
1	N=256	1176 Lt / 340,5 Eur
2–4	N=531	1965 Lt / 569,1 Eur
5 ir daugiau	N=267	2580 Lt / 747,2 Eur

Pusė (52 proc.) tyrimo dalyvių įsitikinę, kad pagrindinė skurdo šeimoje kaltininkė yra šalies vyriausybė ir valstybės politika. 18 proc. laikosi nuostatos, kad dėl tokios finansinės situacijos yra kaltas pats žmogus. 17 proc. kaltę verčia likimui. Dar 13 proc. mano, kad skurdą šeimoje sąlygojo darbdaviai ir nepakankamas dėmesys dirbantiesiems (**3.11 pav.**).

Analizuojant nuomonės dėl skurdo šeimoje kaltininko rezultatus nustatyta, kad vyriausybę ir valstybės politiką dėl prastos finansinės situacijos dažniau kaltina 36–65 metų tyrimo dalyviai ir bedarbiai. Paties žmogaus atsakomybę dažniau įvardijo 26–35 m. respondentai. Likimą dažniau linkusios kaltinti moterys, vyriausi (66 m. ir daugiau) tyrimo dalyviai, gaunantieji senatvės pensiją ir į „kitų ekonomiškai neaktyvių asmenų“ grupę patenkantys respondentai. Darbdavius ir nepakankamą dėmesį dirbantiesiems dažniau paminėjo vyrai ir dirbantys asmenys (**3.5 lentelė**).

3.11 pav. Nuomonė dėl skurdo šeimoje kaltininko (proc.; N=1054)

3.5 lentelė. Nuomonė dėl skurdo šeimoje kaltininko: duomenų pasiskirstymas pagal amžių, lytį ir ekonominį statusą (proc.; N=1054)

		Vyriausybė ir valstybės politika	Likimas	Pats žmogus	Darbdaviai ir nepakankamas dėmesys dirbantiems	Kita
Iš viso	N=1054	52%	17%	18%	13%	0,1%
Lytis						
Vyras	N=202	51%	13%	17%	19%	
Moteris	N=852	52%	18%	18%	12%	0,1%
Amžius						
18–25 m.	N=141	45%	18%	19%	18%	
26–35 m.	N=149	46%	11%	26%	15%	1%
36–45 m.	N=257	57%	14%	19%	10%	
46–55 m.	N=289	54%	16%	15%	16%	
56–65 m.	N=96	56%	22%	8%	14%	
66 m. ir daugiau	N=122	48%	28%	19%	5%	
Ekonominis statusas						
Dirbantis asmuo	N=228	51%	11%	18%	20%	
Bedarbis	N=399	58%	12%	17%	13%	
Senatvės pensininkas	N=152	48%	29%	16%	7%	
Kitas ekonomiškai neaktyvus asmuo	N=275	46%	23%	19%	12%	0,4%

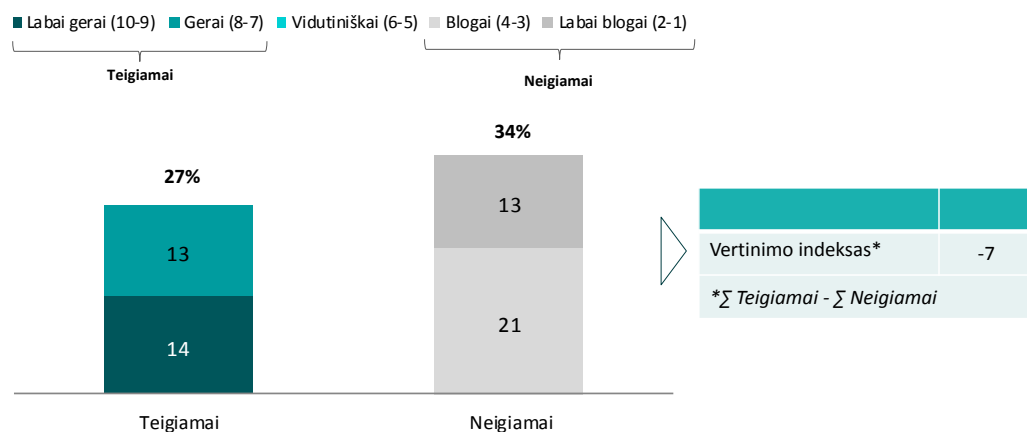
Paanalizavus atsakymus į klausimą, kas yra labiausiai kaltas, jeigu žmogus ir jo šeima pateko į skurdą, pagal tai, ar asmuo (namų ūkis) save priskiria prie skurstančiųjų, paaiškėjo, kad finansinių nepriteklių jaučiantys respondentai dažniau dėl taip susiklosčiusios ekonominės situacijos kaltina vyriausybę ir valstybės politiką bei likimą (3.6 lentelė).

3.6 lentelė. Savo namų ūkio priskyrimas prie skurstančiųjų: duomenų pasiskirstymas pagal nuomonę dėl skurdo šeimoje priežasties (proc.; N=1054)

	Iš viso	Namų ūkio priskyrimas prie skurstančiųjų:		
		Taip	Ne	Sunku pasakyti
Iš viso	N=1054	71%	17%	12%
Jūsų nuomone, jei žmogus ir jo šeima pateko į skurdą, kas yra dėl to labiausiai kaltas?				
Vyriausybė ir valstybės politika	N=546	74%	15%	11%
Likimas	N=179	73%	13%	14%
Pats žmogus	N=187	68%	23%	10%
Darbdaviai ir nepakankamas dėmesys dirbantiems	N=139	66%	20%	14%

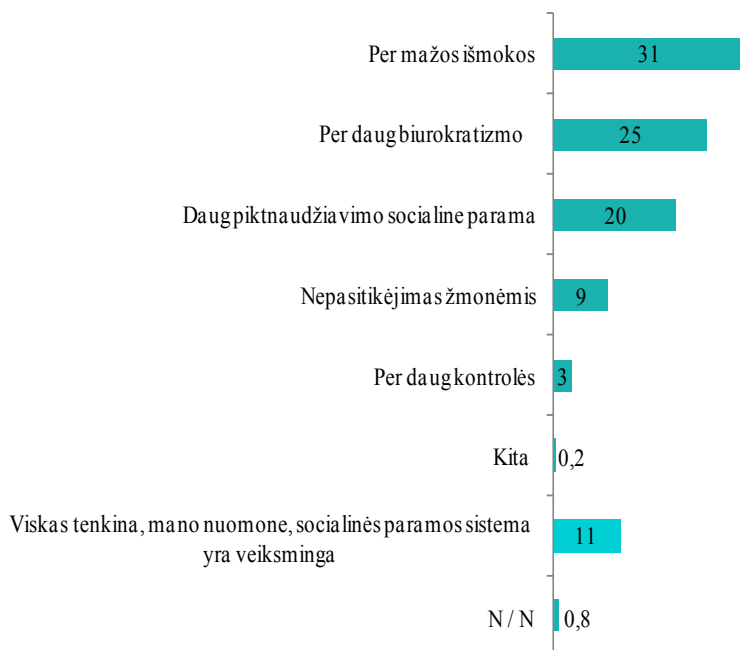
Socialinė parama skurstančioms gyventojų grupėms Lietuvoje vidutiniškai vertinama 5,3 balo 10 balų skalėje. Socialinės paramos vertinimo indeksas yra lygus -7 (3.12 pav.).

3.12 pav. Socialinės paramos skurstančioms gyventojų grupėms Lietuvoje vertinimas (proc.; N=1054)

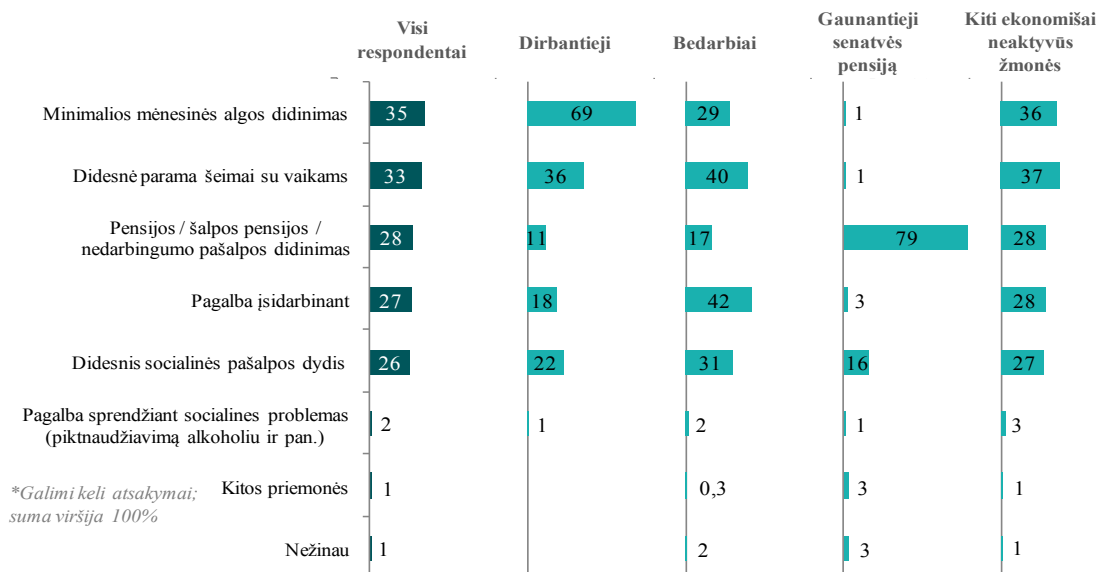

Dažniausiai įvardytas esamos Lietuvos socialinės paramos sistemos trūkumas yra per mažos išmokos (31 proc.). Ketvirtadalis (25 proc.) netenkina didelė biurokratija. 20 proc. respondentų akcentavo piktnaudžiavimo socialine parama problema; 9 proc. paminėjo nepasitikėjimą žmonėmis; 3 proc. manė, kad šiuo metu socialinės paramos sistemoje yra per daug kontrolės. Patenkinti dabartine socialinės paramos sistema yra 11 proc. tyrimo dalyvių (3.13 pav.).

3.13 pav. Lietuvos socialinės paramos sistemos trūkumai (proc.; N=1054)

3.14 pav. Namų ūkio nepritekliaus mažinimo priemonės: duomenų pasiskirstymas pagal ekonominį statusą (proc.; N=1054, N(Dirbantieji)=228, N(Bedarbiai)=399, N(Gaunantys senatvės pensiją)=152, N(Kiti ekonomiškai neaktyvūs žmonės)=275)

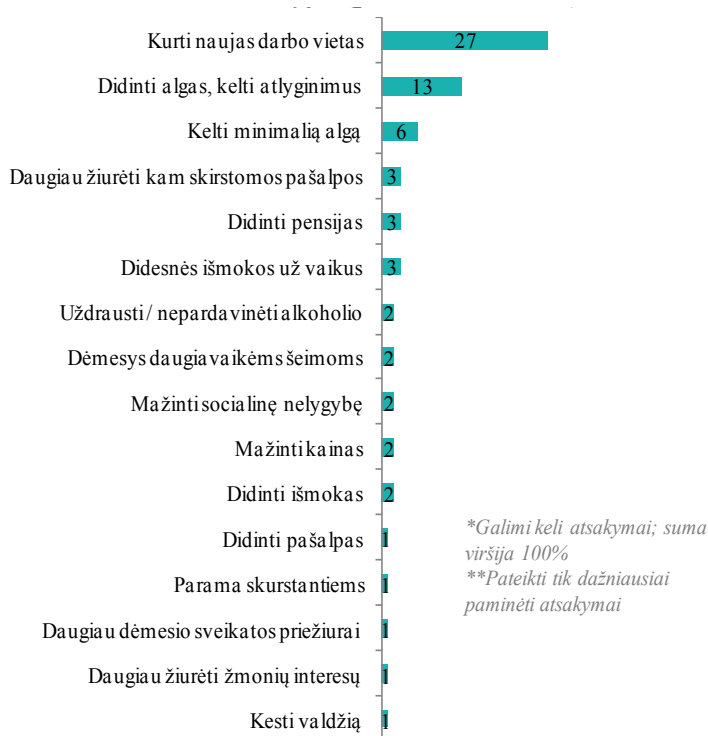

Respondentai nurodė gana skirtingas priemones, kurios, jų nuomone, padėtų jiems išbristi iš nepritekliaus. 35 proc. apklaustųjų laikėsi nuostatos, kad minimalios mėnesinės algos didinimas jiems padėtų išbristi iš nepritekliaus; 33 proc. daugiau vilčių deda į paramą šeimai su vaikais; 28 proc. tyrimo dalyvių nurodė, kad finansinę padėtį pagerintų pensijų, šalpos pensijų ar nedarbingumo pašalpos didinimas; 27 proc. reikalinga pagalba įsidarbinant; 26 proc. įvardijo socialinių pašalpų didinimą (3.14 pav.).

Analizuojant rezultatus pagal ekonominį respondento statusą pastebėta, kad minimalų mėnesinės algos dydį dažniau paminėjo dirbantieji tyrimo dalyviai. Pensijų, šalpos pensijų, nedarbingumo pašalpų didinimą dažniau įvardijo gaunantieji senatvės pensiją. Bedarbiai reikšmingai dažniau nurodė pagalbą įsidarbinant ir socialinių pašalpų didinimą (3.14 pav.).

Siekiant sumažinti skurstančiųjų skaičių šalyje, tyrimo metu apklausti žmonės dažniausiai rekomenduoja apskritai skatinti kurti naujas darbo vietas (27 proc.); 13 proc. respondentų laikosi nuostatos, kad skurdo lygį Lietuvoje sumažintų atlyginimų didinimas; 6 proc. paminėjo minimalios mėnesinės algos didinimą (3.15 pav.).

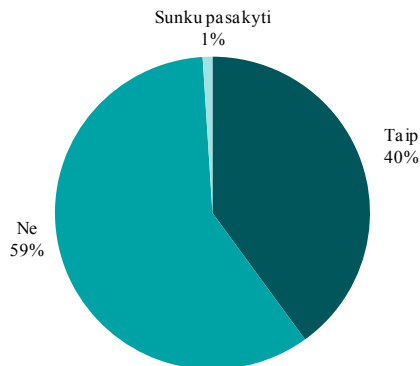
3.15 pav. Nuomonė dėl būtinų pakeitimų šalies įstatymuose, kad sumažėtų skurstančiųjų skaičius šalyje (proc.; N=1054)

3.2.3. LIETUVOS „CARITO“ ORGANIZACIJOS PAGALBA

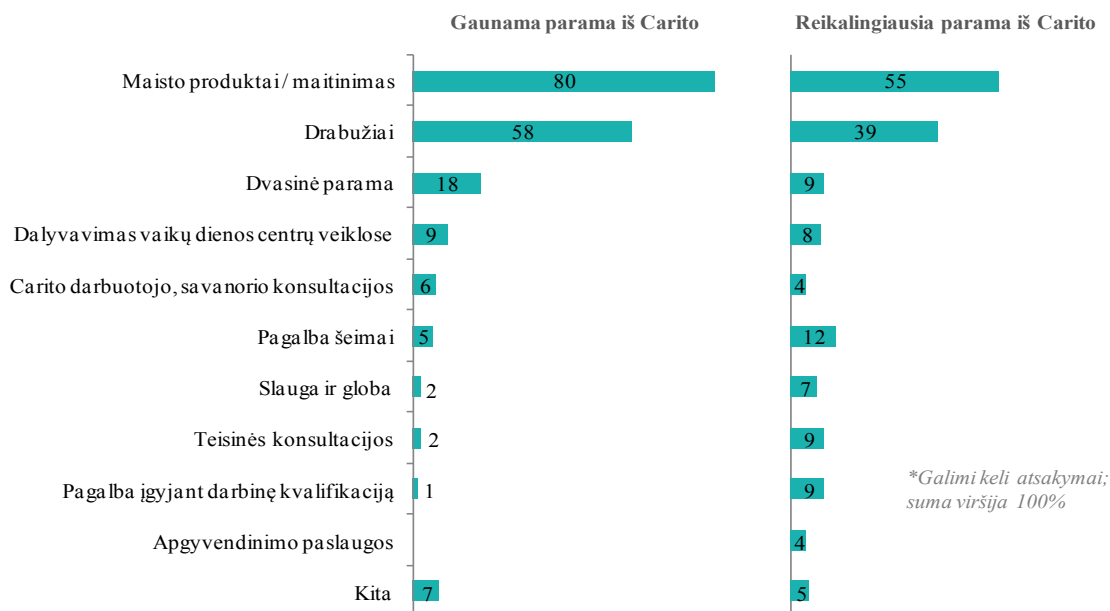
Pagalbą iš Lietuvos „Carito“ organizacijos (toliau – „Caritas“) nurodė gaunantys 40 proc. apklaustųjų. (3.16 pav.).

3.16 pav. Gaunančiųjų pagalbą iš „Carito“ dalis (proc.; N=1054)

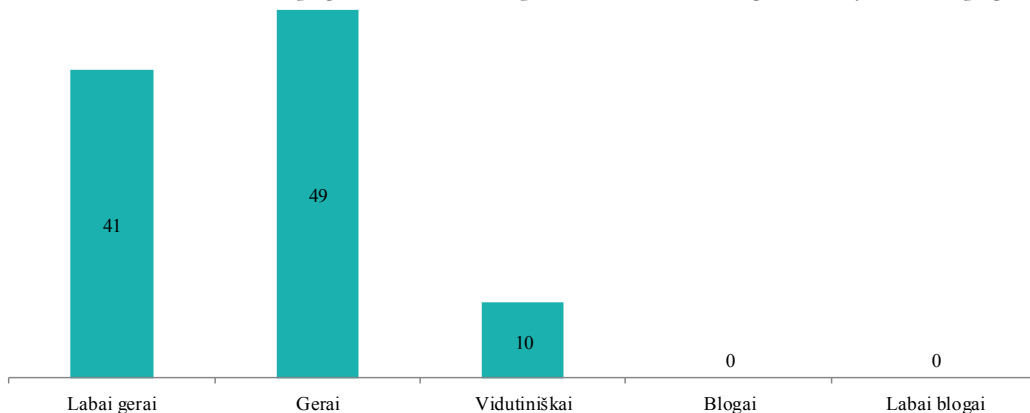
Maisto produktai ir maitinimas yra dažniausiai gaunama „Carito“ organizacijos parama (80 proc.). Antroje pozicijoje – parama drabužiais (58 proc.). 18 proc. respondentų nurodė sulaukiantys dvasinės paramos. Maisto produktai / maitinimas ir drabužiai dažniausiai ir yra įvardijama kaip labiausiai reikalinga parama skurstantiems (atitinkamai 55 proc. ir 39 proc.) (3.17 pav.).

3.17 pav. Gaunama ir reikalingiausia „Carito“ pagalba (proc.; N(gaunantys „Carito“ paramą)=420, N(visi respondentai)=1054)

Dauguma (90 proc.) „Carito“ pagalbos sulaukiančių apklaustųjų šią paramą vertina teigiamai: 41 proc. labai gerai ir 49 proc. gerai. Dar 10 proc. pagalbą įvertino vidutiniškai. Nė vienas šios paramos gavėjas neišreiškė neigiamų vertinimų (3.18 pav.).

3.18 pav. „Carito“ teikiamos pagalbos vertinimas (proc.; N=420, vertina gaunantieji „Carito“ pagalbą)

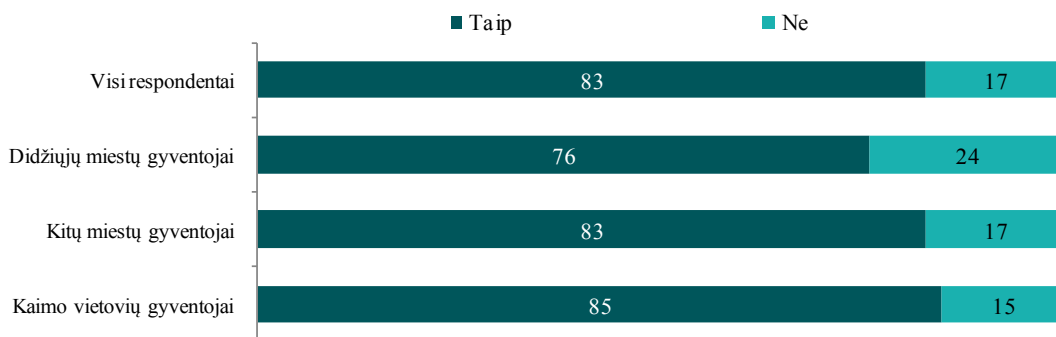

3.2.4. DARBINĖ MOTYVACIJA

Dauguma tyrime dalyvavusių bedarbių yra ilgalaikiai: vidutinis per paskutinius 2 metus nedirbtų mėnesių skaičius siekia 19.

Dauguma (83 proc.) tyrimo metu apklaustų bedarbių šiuo metu yra užsiregistravę teritorinėje darbo biržoje. Apklausos rezultatai rodo, kad registruotis darbo biržoje dažniau linkę mažesnių miestų ir kaimo vietovių gyventojai (3.19 pav.).

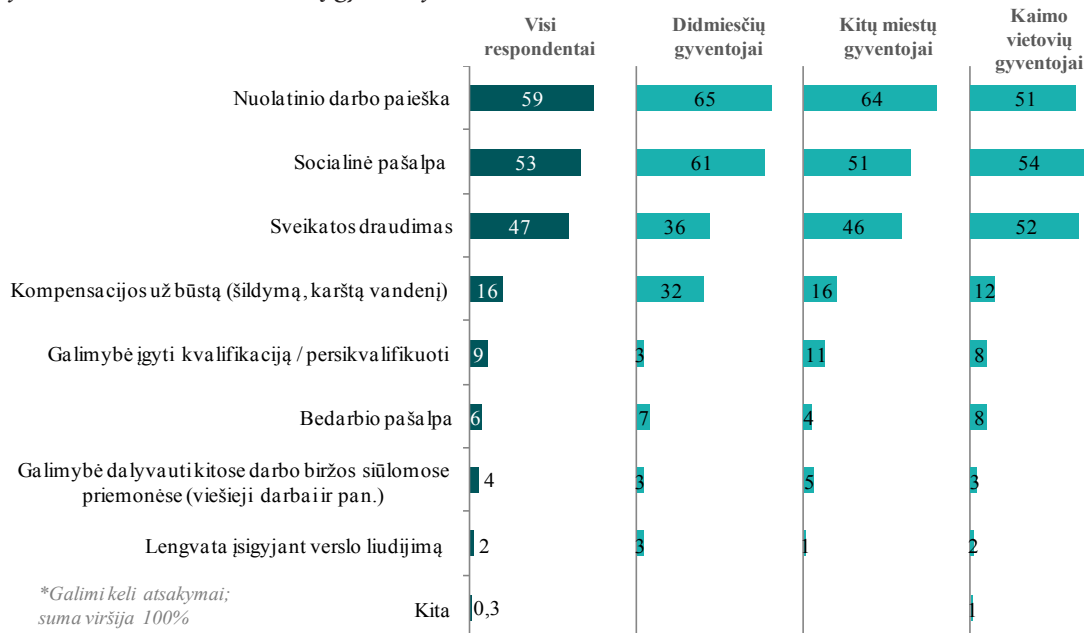
3.19 pav. Užsiregistravusiųjų teritorinėje darbo biržoje dalis: duomenų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.; N=399, N(Didžiųjų miestų gyventojai)=41, N(Kitų miestų gyventojai)=217, N(Kaimo vietovių gyventojai)=141)

Išskiriamos trys pagrindinės registravimosi darbo biržoje priežastys: nuolatinio darbo paieška (59 proc.), socialinė pašalpa (53 proc.) ir sveikatos draudimas (47 proc.) (3.20 pav.).

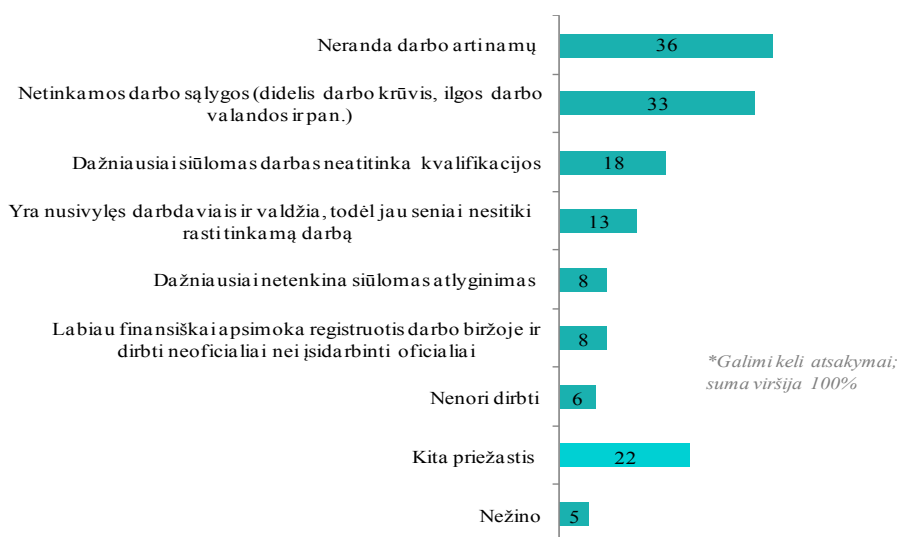
Tyrimo duomenų analizė pagal respondento gyvenamąją vietą rodo, kad nuolatinio darbo paiešką statistiškai reikšmingai dažniau paminėjo miestų gyventojai. Socialinę paramą – didžiuosiuose miestuose gyvenantys respondentai. Sveikatos draudimas dažniau aktualus mažesnių miestų ir kaimo vietovių gyventojams. Kompensacijos už būstą taip pat aktualesnės didmiesčių gyventojams.

3.20 pav. Pagrindinė registravimosi darbo biržoje priežastis: duomenų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.; N=332, N(Didžiųjų miestų gyventojai)=31, N(Kitų miestų gyventojai)=181, N(Kaimo vietovių gyventojai)=120)

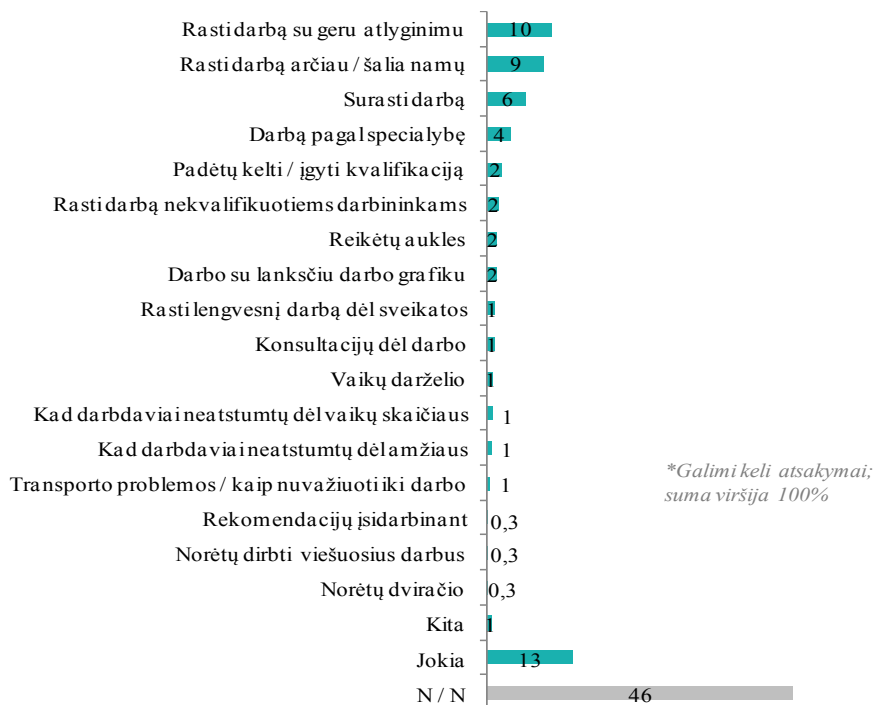
Vyraujančios nesėkmingų pastangų įsidarbinti priežastys yra dvi: nesiseka rasti darbo artinamų (36 proc.) ir netinkamos darbo sąlygos (33 proc.). 18 proc. paminėjo, kad dažnai siūlomas darbas neatitinka kvalifikacijos. 13 proc. bedarbių yra nusivylę darbdaviais ir valdžia, dėl to apskritai nesitiki rasti darbą. Po 8 proc. paminėjo, kad dažniausiai netenkina siūlomas atlyginimas arba tiesiog labiau apsimoka užsiregistruoti darbo biržoje ir dirbti neoficialiai (3.21.pav.).

3.21 pav. Nesėkmingų pastangų įsidarbinti priežastys (proc.; N=399)

Pusė (46 proc.) bedarbių nežino, kokios pagalbos įsidarbinant jiems reikia. Dažniausiai paminėta pagalba yra rasti darbą su geru atlyginimu (10 proc.) ir pagalba rasti darbą šalia / arti namų (9 proc.) (3.22 pav.).

3.22 pav. Įsidarbinant reikalinga pagalba (proc.; N=399)

3.2.5. REGIONINIS PJŪVIS

Pajamų šaltiniai. Respondentai gana netolygiai pasiskirstė pagal pajamų šaltinius atskirose savivaldybėse. Galima tik pažymėti, kad Tauragės r. savivaldybėje santykinai daugiau apklaustųjų kaip pajamų šaltinį nurodė vieno asmens darbo užmokestį (46 proc., vidurkis – 23,2 proc.), Kelmės r. savivaldybėje santykinai dažniau nei kitose savivaldybėse kaip pagrindinis pajamų šaltinis nurodyta senatvės pensija (34 proc., vidurkis – 22,1 proc.), Klaipėdos m. savivaldybėje – netekto darbingumo / invalidumo pensija (28,8 proc., vidurkis – 16,1 proc.).

Namų ūkio priskyrimas prie skurstančiųjų. Paprašius apklaustųjų nurodyti, ar jie priskirtų savo namų ūkį prie skurstančiųjų, gauti gana skirtingi respondentų atsakymai pagal savivaldybes (3.7 lentelė).

Didžiausia dalis respondentų, priskyrusių save prie skurstančiųjų, gyveno Tauragės r. sav. (92 proc.), Panevėžio ir Lazdijų r. savivaldybėse (po 82 proc.), Marijampolės ir Pasvalio r. savivaldybėse (po 80 proc.). Rečiausiai prie skurstančiųjų save priskyrė asmenys, gyvenantys Mažeikių r. ir Kelmės r. savivaldybėse (atitinkamai 44 proc. ir 58 proc.), taip pat Klaipėdos m. savivaldybėje (59,6 proc.).

Pinigų maistui įsigyti pakankamumas. Panašūs rezultatai gauti ir analizuojant asmenų, kurių namų ūkiui nepakako pinigų maistui įsigyti 1–2 kartus per mėnesį ir dažniau, pasiskirstymą pagal regionus. Dažniausiai pinigų maistui įsigyti nepakako asmenims, gyvenantiems Rokiškio r. (64,7 proc.), Pasvalio r. (64 proc.), Šiaulių r. (64 proc.) savivaldybėse, rečiausiai – Mažeikių r. (34 proc.) ir Kauno m. (37,2 proc.) savivaldybėse.

3.7 lentelė. Respondentų, kurie savo namų ūkį priskiria prie skurstančiųjų, pasiskirstymas pagal regionus (proc.)

Alytaus m. savivaldybė	62,00
Šiaulių r. savivaldybė	68,00
Ignalinos r. savivaldybė	68,00
Joniškio r. savivaldybė	66,00
Kaišiadorių r. savivaldybė	74,00
Kauno m. savivaldybė	64,70
Kėdainių r. savivaldybė	70,00
Kelmės r. savivaldybė	58,00
Klaipėdos m. savivaldybė	59,60
Lazdijų r. savivaldybė	82,00
Marijampolės r. savivaldybė	80,00
Mažeikių r. savivaldybė	44,00
Molėtų r. savivaldybė	76,00
Panevėžio r. savivaldybė	82,00
Pasvalio r. savivaldybė	80,00
Raseinių r. savivaldybė	78,00
Rokiškio r. savivaldybė	76,50
Tauragės r. savivaldybė	92,00
Varėnos r. savivaldybė	72,00
Vilkaviškio r. savivaldybė	72,00
Vilniaus m. savivaldybė	76,00

3.8 lentelė. Respondentų, kurių namų ūkiui nepakanka pinigų maistui įsigyti 1–2 kartus per mėnesį ir dažniau, pasiskirstymas pagal regionus (proc.)

Alytaus m. savivaldybė	52,00
Šiaulių r. savivaldybė	64,00
Ignalinos r. savivaldybė	56,00
Joniškio r. savivaldybė	56,00
Kaišiadorių r. savivaldybė	46,00
Kauno m. savivaldybė	37,20
Kėdainių r. savivaldybė	37,20
Kelmės r. savivaldybė	52,00
Klaipėdos m. savivaldybė	49,90
Lazdijų r. savivaldybė	60,00
Marijampolės r. savivaldybė	62,00
Mažeikių r. savivaldybė	34,00
Molėtų r. savivaldybė	52,00
Panevėžio r. savivaldybė	48,00
Pasvalio r. savivaldybė	64,00
Raseinių r. savivaldybė	42,00
Rokiškio r. savivaldybė	64,70
Tauragės r. savivaldybė	36,00
Varėnos r. savivaldybė	42,00
Vilkaviškio r. savivaldybė	46,00
Vilniaus m. savivaldybė	58,00

Iš dalies tokį atsakymų į minėtus klausimus pasiskirstymą galėjo nulemti respondentų pasiskirstymas pagal ekonominį statusą. Pvz., Klaipėdoje ir Mažeikiuose apytiksliai trečdalis (atitinkamai 32,7 proc. ir 30 proc.) apklaustųjų buvo dirbantys (vidurkis visose savivaldybėse – 21,6 proc.), o pvz., tarp Pasvalio bei Lazdijų r. respondentų santykinai didesnę dalį sudarė bedarbiai, lyginant su kitomis savivaldybėmis (atitinkamai 64 proc. ir 50 proc., vidurkis – 37,9 proc.). Tačiau taip pat tikėtina, kad atsakymus į klausimus (ypač kalbant apie savo namų ūkio priskyrimą prie skurstančiųjų) daugiausia nulėmė subjektyvios asmens nuostatos. Pvz., Marijampolės savivaldybėje bedarbiai sudarė 34 proc. apklaustųjų, tačiau savo namų ūkį prie skurstančiųjų priskyrė net 80 proc. apklaustųjų. Vis dėlto pastebima tendencija, kad tose savivaldybėse, kuriose didesnę dalį apklaustųjų sudarė bedarbiai ir kiti ekonomiškai neaktyvūs asmenys, namų ūkių, priskyrusių save prie skurstančiųjų, dalis taip pat yra didesnė.

Priežastys, lemiančios skurdą namų ūkiuose. Respondentai, gyvenantys skirtingose savivaldybėse, įvardijo gana skirtingas priežastis, lemiančias skurdą jų namų ūkiuose. Žemiau nurodytos savivaldybės, kurios išsiskyrė savo didžiausiomis reikšmėmis (lyginant su vidurkiu) bent pagal dvi priežastis, kurios, respondentų nuomone, lemia jų namų ūkio skurdą (**1 Priedas, 3.9 lentelė**).

Šiaulių r. savivaldybė:

- išsilavinimo ir kvalifikacijos trūkumas (50 proc., vidurkis – 14,1 proc.);
- dirba tik vienas iš suaugusiųjų (29,4 proc., vidurkis – 16,2 proc.);
- žemas gaunamas darbo užmokestis (32,4 proc., vidurkis – 18,7 proc.).

Kėdainių r. savivaldybė:

- žemas gaunamas darbo užmokestis (28,6 proc., vidurkis – 18,7 proc.);
- netinkama vyriausybės politika (31,4 proc., vidurkis – 19,8 proc.).

Kauno m. savivaldybė:

- netinkama vyriausybės politika (33,3 proc., vidurkis – 19,8 proc.);
- didelis vaikų skaičius šeimoje (33,3 proc., vidurkis – 19,8 proc.).

Rokiškio r. savivaldybė:

- netinkama vyriausybės politika (33,3 proc., vidurkis – 19,8 proc.);
- mažas socialinės pašalpos dydis (38,5 proc., vidurkis – 27,9 proc.).

Tauragės r. savivaldybė:

- išsilavinimo ir kvalifikacijos trūkumas (45,7 proc., vidurkis – 14,1 proc.);
- mano nepakankamos pastangos (45,7 proc., vidurkis – 14,1 proc.).

Pasvalio r. savivaldybė:

- nė vienas iš suaugusiųjų nedirba (42,5 proc., vidurkis – 20,8 proc.);
- mažas socialinės pašalpos dydis (42,5 proc., vidurkis – 27,9 proc.).

Priemonės, kurios padėtų išbristi iš nepritekliaus. Skirtingose savivaldybėse gyvenantys apklaustieji nurodė skirtingas priemones, kurios, jų nuomone, padėtų jų šeimai išbristi iš nepritekliaus (**1 Priedas, 3.10 lentelė**). Didesnė parama šeimai su vaikais kaip skurdo mažinimo priemonė itin akcentuota Kauno m. sav. (51 proc., vidurkis – 32,6 proc.) ir Ignalinos r. sav. (50 proc.), mažiausiai tokia priemonė būtų reikalinga Marijampolės ir Tauragės r. sav. gyventantiems respondentams (nurodė po 16 proc.).

Didesnis socialinės pašalpos dydis dažniau akcentuotas Pasvalio r. (40 proc., vidurkis – 25,9 proc.), Alytaus m. (38 proc.) ir Rokiškio r. (37,3 proc.) savivaldybėse gyvenančių respondentų. Įdomu pastebėti, kad minėtuose miestuose didesnė dalis respondentų, lyginant su kitais miestais, nurodė, kad jų namų ūkiui nepakanka pinigų maistui įsigyti 1–2 kartus per mėnesį ir dažniau.

Pagalbą įsidarbinant kaip skurdo mažinimo priemonę dažniau paminėjo Lazdijų r. (46 proc., vidurkis – 27,4 proc.) ir Rokiškio r. (41,2 proc.) savivaldybių gyventojai. Mažiausiai tokia pagalba reikalinga Raseinių r. gyventantiems respondentams (nurodė 4 proc.).

Minimalios mėnesinės algos didinimas labiausiai padėtų išbristi iš nepritekliaus Tauragės r. sav. ir Kauno r. sav. gyventojams (atitinkamai nurodė 54 proc. ir 51 proc., vidurkis – 35,2 proc.).

Pagalba sprendžiant socialines problemas (piktnaudžiavimą alkoholiu ir pan.) dažniau paminėta Rokiškio r. sav. gyventojų (5,9 proc., vidurkis – 1,8 proc.).

Pensijos / šalpos pensijos / nedarbingumo pašalpos didinimą kaip priemonę skurdui išvengti dažniau minėjo Klaipėdos m. (44,2 proc., vidurkis – 27,5 proc.), Raseinių r. (44 proc.), Kelmės r. (44 proc.) ir Kėdainių r. sav. (40 proc.) gyventojai.

„Carito“ parama. Kaip parodė tyrimo duomenys, dažniausiai apklausoje dalyvavę asmenys „Carito“ paramą gavo maisto produktais / maitinimo paslaugomis, drabužiais bei dvasiniu palaikymu. Kitos „Carito“ paramos rūšys nėra itin išplėtotos, tačiau jų poreikis tarp respondentų yra gana nemažas.

Paramą maisto produktais / maitinimo paslaugomis gavo visi be išimties apklaustieji, gyvenantys Molėtų r. ir Tauragės r. savivaldybėse, taip pat absoliuti dauguma Kėdainių r. ir Raseinių r. sav. gyvenančių apklaustųjų (atitinkamai – 95,8 proc. ir 95,2 proc.). Įdomu pažymėti tai, kad tokios pagalbos poreikį minėtose savivaldybėse nurodė kur kas mažiau respondentų – pvz., Molėtų r. ir Tauragės r. savivaldybėse atitinkamai nurodė 58 proc. ir 62 proc. Tokia pati tendencija pastebima visose be išimties savivaldybėse, t. y. buvo nurodytas mažesnis maisto produktų / maitinimo poreikis, nei šiuo metu yra suteikiama produktų / paslaugų.

„Carito“ pagalbą drabužiais gavo didžioji dalis Varėnos r. sav. (87,5 proc., vidurkis – 58,1 proc.), Klaipėdos m. sav. (81 proc.), Tauragės r. sav. (78,6 proc.) ir Vilniaus m. sav. (76,3 proc.) gyventojų. Didesnį, nei yra šiuo metu, paramos drabužiais poreikį nurodė Kėdainių r., Marijampolės r. ir Molėtų r. sav. gyventojai.

Dvasinė parama dažniau buvo suteikta Vilniaus m. (39,5 proc., vidurkis – 17,9 proc.), Panevėžio r. (38,9 proc.) ir Varėnos r. sav. (37,5 proc.) gyventojams. Didesnį tokios paramos poreikį nurodė Klaipėdos ir Marijampolės r. savivaldybių gyventojai (minėtose savivaldybėse tokios paramos negavo nė vienas iš respondentų).

Daugelyje savivaldybių pastebimas didesnis, nei yra šiuo metu, slaugos ir globos paslaugų (ypač Raseinių, Pasvalio, Kelmės ir Vilkaviškio r. sav.), taip pat teisinių konsultacijų (ypač Kėdainių r., Tauragės r., Mažeikių ir Varėnos r. sav.), pagalbos šeimai (ypač Mažeikių ir Raseinių r. sav.), pagalbos įgyjant darbinę kvalifikaciją (ypač Kėdainių ir Raseinių r. sav.) poreikis.

Priežastys, kodėl nepavyksta įsidarbinti. Kalbant apie priežastis, kodėl apklaustiesiems paprastai nepavyksta įsidarbinti, dažniausiai paminėta, kad neranda darbo arti namų ir netinkamos darbo sąlygos (didelis darbo krūvis, ilgos darbo valandos ir pan.). Tai, jog neranda darbo arti namų, akcentavo didesnę dalis respondentų, gyvenančių Kėdainių r. sav. (72,7 proc., vidurkis – 35,8 proc.) ir Mažeikių r. sav. (62,5 proc.). Tai, jog siūlomos netinkamos darbo sąlygos, pažymėjo didesnę dalis Tauragės r. sav. (68,8 proc., vidurkis – 32,6 proc.), Šiaulių r. sav. (47,6 proc.), Marijampolės r. sav. (47,1 proc.) gyventojų. Tai, jog labiau finansiškai apsimoka registruotis darbo biržoje ir dirbti neoficialiai, nei įsidarbinti oficialiai, dažniau nurodė asmenys, gyvenantys Kėdainių r. sav. (27,3 proc., vidurkis – 8 proc.), Mažeikių r. (18,8 proc.), Vilkaviškio r. sav. (18,2 proc.). Daugiausia nusivylusių darbdaviais ir valdžiai ir todėl jau seniai nebesitikinčių rasti tinkamą darbą buvo Rokiškio r. sav. (38,9 proc., vidurkis – 13 proc.) ir Varėnos r. sav. (33,3 proc.).

Išanalizavus tyrimo duomenis pagal atskiras miestų ir rajonų savivaldybes, gauti gana skirtingi respondentų atsakymai į anketos klausimus. Daugeliu atvejų skirtumai tarp regionų yra statistiškai reikšmingi, tačiau bendrą tendenciją, kurios savivaldybės yra problemiškesnės, nustatyti sudėtinga. Tokią situaciją lemia tai, kad ta pati savivaldybė pagal vieną požymį gali būti priskirta prie probleminių, o pagal kitą požymį – prie mažiau probleminių. Vis dėlto pastebima tendencija, kad tose savivaldybėse, kuriose didesnę dalį apklaustųjų sudarė bedarbiai ir kiti ekonomiškai neaktyvūs asmenys, namų ūkių, priskyrusių save prie skurstančiųjų, dalis taip pat yra didesnė. Tyrimo duomenimis, santykinai prie labiau probleminių regionų galima būtų priskirti: Tauragės r., Pasvalio r., Panevėžio r., Rokiškio r., Lazdijų r. savivaldybes, prie mažiau probleminių – Kelmės r., Mažeikių r., Klaipėdos m., Kauno m. savivaldybes.

KOKYBINIS SOCIOLOGINIS TYRIMAS: SOCIALINĘ PARAMĄ GAUNANČIŲ ŽMONIŲ GYVENIMO SKURDE PATIRTIS

4.1. TYRIMO METODIKA

Kokybinio sociologinio tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti socialinę paramą gaunančių žmonių gyvenimo skurde patirtį, šios patirties sąlygojamų problemų gylį ir identifikuoti skurdo mažinimo priemones. Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kokią prasmę skurde gyvenantys žmonės suteikia savo patyrimui ir kaip šis patyrimas sąlygoja tolesnius jų gyvenimo tikslus. Šis tyrimas papildė ir pagilina atlikto kiekybinio tyrimo, kurio metu buvo siekta išsiaiškinti vargingai gyvenančių asmenų problemas ir priežastis bei nustatyti pagalbos poreikį, rezultatus.

Kokybinio tyrimo metu buvo atliktos 3 fokusuotos grupinės diskusijos su skurdą patiriančiais žmonėmis ir 9 pusiau struktūruoti interviu (asmeniniai, poriniai ir grupiniai) su specialistais, dirbančiais su socialinę paramą gaunančiais žmonėmis. Iš viso interviu būdu buvo apklausta 12 informantų, o fokusuotose diskusijose dalyvavo 23 informantai.

Pažymėtina, kad vykdant kokybinio tyrimo informantų atranką buvo atsižvelgta į pirmąjį skurdo tyrimo etapą, kurio metu, kaip viena iš veiklų, buvo atlikta „Eurostat“ statistinių duomenų analizė ir išgrynintos pažeidžiamų asmenų grupės, kurios rizikuoja patekti į skurdą ar socialinę atskirtį Lietuvoje. Todėl į fokusuotas grupines diskusijas buvo kviečiami bedarbiai ir kiti ekonomiškai neaktyvūs, žemesnį išsilavinimą turintys bei vieniši asmenys. Siekiant pagilinti kiekybinio tyrimo duomenis, kokybinio tyrimo metu buvo nagrinėjami jau kiekybiškai išnagrinėti klausimai apie skurdo priežastis, paramos ir pagalbos reikalingumą ir trūkumus, nedarbo priežastis ir pagalbą įsidarbinant.

Tyrimo rezultatai buvo apdoroti ir išanalizuoti remiantis fenomenologine tradicija, nesiekiant rasti vienintelio atsakymo ar tiesos, o pabrėžiant visų tiriamųjų, tiek specialistų, tiek skurde gyvenančių žmonių, nuomonės svarbą. Tyrimo metu vyko dviguba interpretacija, tyrėjai siekė suvokti tyrimo dalyvius, kurie stengėsi suprasti savo pasaulį ir suteikti jam prasmę. Pasirinkta pusiau struktūruoto interviu ir fokusuotų grupinių diskusijų forma šiek tiek kreipė tyrimo dalyvių pasakojimus gilėjančios analizės kryptimis, bet kartu teikė informantams laisvę pabrėžti ir su-reikšminti jiems svarbius dalykus bei interpretuoti savo mintis. Tyrimo rezultatų analizės metu buvo analizuojamas toks skurde gyvenančio žmogaus pasaulis, koks jis yra matomas jo paties.

Pirmiausia kokybinio tyrimo metu analizuojamas specialistų, dirbančių su socialinę paramą gaunančiais žmonėmis, požiūris į skurde gyvenančiųjų situacijas ir esamas skurdo mažinimo priemones. Specialistų požiūris papildytas apibendrintais tiriamųjų (ilgalaikį skurdą patiriančių asmenų) profiliais. Šis būdas pasirinktas siekiant atspindėti informantų įvairovę, su kuria susidurta atliekant tyrimą. Ilgalaikį skurdą patiriančiųjų profiliai leidžia suasmeninti specialistų nurodomas problemas ir perteikti mažiau kategoriškai ir formaliai tą aplinką, kurioje gyvena skurstantieji. Bedarbystė, priklausomybės, teisinis neišprusimas, prasti socialiniai įgūdžiai, didelis nepilnamečių skaičius šeimoje, vienatvė, namų neturėjimas, įsiskolinimai, dokumentų

praradimas, sveikatos problemos, senatvė – veiksniai, laikomi skurdo priežastimis, susipina tiriamųjų gyvenimo istorijose. Apibendrinti profiliai leidžia pademonstruoti, kad vienas asmuo paprastai susiduria su daugiau nei vienu skurdą sąlygojančiu veiksmu. Antroje tyrimo dalyje pateikiama socialinę paramą gaunančių žmonių gyvenimo skurde patirtis ir savo patirties interpretacija.

4.2. SPECIALISTŲ POŽIŪRIS: SKURDE GYVENANČIŲ ŽMONIŲ SITUACIJOS IR PAGALBOS JIEMS PRIEMONĖS

Šiame skyriuje pateikiamas specialistų, dirbančių su socialinę paramą gaunančiais žmonėmis, požiūris į skurde ir atskirtyje gyvenančiųjų situacijas ir taikomas jiems paramos bei pagalbos priemonės.

SITUACIJA: gyvenimas socialinės paramos pasaulyje arba ilgalaikė socialinės paramos gavimo patirtis. Ilgalaikė socialinė parama, anot specialistų, dirbančių su tokią paramą gaunančiais žmonėmis, **sąlygoja:**

- **Išmokimą gauti.** Kaip teigė tyrimo informantė, dirbanti su paramą gaunančiais žmonėmis Švenčionyse, yra tokia praktika, kai parama buvo ar dar yra teikiama tėvams, ir užaugę jų vaikai taip pat atsiranda paramos gavėjų sąrašuose. Vaikas, gyvendamas skurdą patiriančioje ir į rizikos šeimų sąrašą patekusioje šeimoje, kuri gauna paramą, atkartoja tokį patį ar panašų gyvenimo būdą, kokį matė tėvų namuose. Vaikai, kaip ir jų tėvai, dažnai neturi paprastų kasdienių įgūdžių. „Mokome, aiškiname vaikui, kaip reikia skaityti knygą, kodėl reikia skaityti. Sakome, reikia mokytis, kadangi vėliau dirbsi. Vaikas klausia: „Kaip dirbsiu, kodėl dirbsiu?“ Mato, kaip tėvai iš pašalpų sėdi ir nedirba. Mato modelį“ (4-as interviu, Švenčionys).

- **Patogumo jausmą.** Suaugusieji, gaudami ilgalaikę paramą, suvokia ją kaip neabejotiną ir privalomą. „Jūs privalote man duoti. Jūs man duokite, aš neturiu“, – tokius pastebėjimus girdi specialistai (4-as interviu, Švenčionys). „Carito“ darbuotojai sako, kad ilgalaikiai bedarbiai, pasiūlius jiems už paramą, pavyzdžiui, išplauti langus vaikų dienos centre ar sutvarkyti aplinką, paprastai vengia tai daryti ir net atsisako prašytos paramos (paprastai nedidelės grynujų pinigų sumos), kad netektų dirbti.

- **Vangumą ieškoti darbo.** Gana nemenka socialinė parama slopina iniciatyvą ieškoti darbo. Žmogus, gaunantis socialinę paramą, taip pat įvairias kompensacijas ir lengvatas (už šildymą, vandenį ir pan.), žino, kad gali išgyventi (ypač mažam miestelyje), todėl nerodo iniciatyvos, neieško darbo (5-as interviu, Kaišiadorys).

- **Paramos nuvertinimą.** „Neįvertinimas to, ką gauna“, nes tai yra nemokama. Kaip interviu metu pasakojo informantė, „ateina žmogus ir sako, kad jautienos konservų nevalgo, valgo vištienos ar kiaulienos“ (5-as interviu, Kaišiadorys). Tai sukelia nepasitenkinimą ir socialinių darbuotojų, kurie, anot informantės, „irgi galvoja, kaip išgyventi <...>. Mes gauname darbo užmokestį ir už viską mokame, o jie gauna viską. Jei dirbtų, gautų minimalų užmokestį, nes neturi išsilavinimo, tiek ir gautų, bet dabar jie susirenka per paramą viską. Todėl neturi motyvacijos“ (5-as interviu, Kaišiadorys). „Sistema pripratina žmogų suktis sistemoje“ (5-as interviu, Kaišiadorys).

PRIEMONĖS, pasak tyrimo dalyvavusių specialistų, turėtų būti orientuotos į skurstančiųjų **įtraukimą veikti, dirbti, išipareigoti bent minimaliai**. Pavyzdžiui, šiuo metu asmenys, gaunantys socialinę paramą, turi atidirbti 40 valandų per mėnesį viešųjų / socialiai naudingų darbų. Pasak Švenčionyse dirbančios informantės, tai gana tinkamas būdas įpareigoti žmones veikti: „Jie ateina, sutinka daugiau žmonių, dirba, turi pareigą, gauna įvertinimą. Paprastai šis darbas – miesto tvarkymas. Būna darbų ir bibliotekoje. Būna, kad vėliau gerai dirbančius pastebi seniūnija ar darbo birža, pasiūlo darbą. Svarbu, kad pats žmogus pamato, kad gali dirbti ir užsidirbti, kad juo pasitikima“ (4-as interviu, Švenčionys). Tačiau viešųjų darbų srityje situacija Kaišiadoryse kiek kitokia. Nors dirbančiųjų turėtų būti nemažai, anot specialistės, jų mieste matosi vos keli. Žmonės išgudrino gauti gydytojų pažymą, kad serga, todėl negali dirbti. Gydytojai tokias pažymas jiems tęsia mėnesiais. Taigi, anot informantų, dirbančių su paramą gaunančiais žmonėmis, „blogiausia yra tai, kad jie nenori dirbti. O dirbant galėtų ateiti ir suvokimas, kad GALI (atsirastų pasitikėjimas savimi – *aut. pastaba*)“ (4-as interviu, Švenčionys).

SITUACIJA: Žmonių, patekusių į antstolių rankas, suvokta neteisybė ir šių žmonių bandymų išeiti iš nesėkmių rato iniciatyvos slopinimas. Išskolinimai, pasak informantų, yra neišvengiami, jei nėra santaupų, praradus pastovų pajamų šaltinį, tačiau išliekant išlaidoms. Baudos už važiavimą be bilieto, skolos už greitojo vartojimo kreditus yra perduodamos antstoliams ir dėl to išlaidos auga. Skurde esančiųjų gebėjimas administruoti savo lėšas ir laiką yra žemas – didžioji dalis tiesiog kaupia tas skolas ir vengia grįžti į legalią darbo rinką, taip atitolindami skolos mokėjimą, nors ji tuo laikotarpiu auga. Tikėtina, kad toks elgesys turi gilesnių psichologinių priežasčių – neteisybės išgyvenimas, pyktis, noras būti reikšmingam, kuris bandomas kompensuoti ignoruojant visuomenės normas ar galiojančius įstatymus. Psichologinių problemų sprendimas kreipiantis pagalbos į specialistus retas, ne visose paramos programose teikiamas nemokamai.

Paprastas pavyzdys – žmogus patenka į nakvynės namus. Jis nieko neturi, jis nevilty. Jis užgeria, tada jį išvaro iš nakvynės namų 24 valandoms. Naktis. Jį girtą 90 proc. apvagia ir primuša. Tada greitoji paima, suteikia pirmąją pagalbą ir išstrenkia į lauką. Jis nieko neturi, niekam nerūpi. O jeigu žiema, tai naktį šalta, jis bando važinėti viešuoju transportu, kad nesusūšaltų. Jį pagauna, jis prisirenka baudų. Jam tuo metu nerūpi, jis nori tik nesusūšalti. O paskui antstoliai, ir nuo 80 Lt / 23,2 Eur bauda išauga iki 250 Lt / 72,4 Eur. Ir tų baudų gali prisirinkti per dieną keturias. Taip viskas užsisuka (Vilniaus diskusija). Taigi, gyvenantis skurde žmogus tuomet, kai turi skolų ir vyksta jų išieškojimas, stengiasi arba gyventi tik iš paramos, arba dirba nelegaliai, nes tokiais atvejais antstoliai negali nuskaičiuoti pinigų nuo asmens sąskaitos. Tyrimo metu kalbintos socialinės paramos specialistės sakė, kad jei žmogus pradeda lipti iš nesėkmių rato, susiranda darbą, pradeda gauti atlyginimą, antstoliams atitenkanti pajamų dalis gana smarkiai jį demotyvuoja ir slopina jo iniciatyvą stengtis dirbti legaliai bei gerinti savo situaciją. Specialistų, dirbančių su paramą gaunančiais žmonėmis, patirtis rodo, kad skurde gyvenantieji turi polinkį greitai pasiduoti ir nepasitikėti savo jėgomis. Pastebėtina, kad mieste gyvenantieji dažniausiai skolas moka už įvairias nesumokėtas baudas ir mokesčius, o mažesniuose miesteliuose – už nesumokėtus alimentus.

Stasys. 45 metų, bet atrodo vyresnis dėl ilgalaikio gyvenimo gatvėje. Prieš metus nusprendė ieškotis namų, darbo ir „tvarkytis gyvenimą“.

Gyvena nakvynės namuose. Užsiregistravo darbo biržoje ne tam, kad gautų darbą, o tam, kad gautų nors kokias socialines garantijas. Benamystės gyvenimo etapu prisirinko baudų už naudojimąsi viešuoju transportu be bilieta, kitus viešųjų taisyklių pažeidimus.

Nepaisant gyvenimo gatvėje, Stasys stiprus fiziškai, gerai išmano įvairias statybininko profesijas. Jis nesunkiai susirastų legalų, kvalifikuotą darbą statybose, nes nelegalių darbų turi tiek, kad negali visų atlikti – vienas klientas rekomenduoja kitam.

Stasys sąmoningai vengia legalaus darbo, nes tuomet antstoliai didžiąją pajamų dalį atskaitytų. Jo nuomone, tai neteisinga, kad iš jo bus atimamos neproporcingai didelės uždarbio dalys. Jei tai vyktų, jis negalėtų išeiti iš nakvynės namų, išsinuomotų kambario.

Situaciją jis mato trumpalaikėje perspektyvoje – kelerius metus ar ilgiau jam tektų mokėti skolas antstoliams. Nebūdamas tikras dėl savo ateities, jis pasiduoda norui „gyventi dabar“. Socialinės atsakomybės sąvoka jam kelia pašaipą – antstolio dalį baudoje jis laiko neproporcingai didele, už veiklą, kurios jis nemato ar netiki ją vykdančią, pvz., laiškų siuntimą.

PRIEMONĖS. Antstolių paslaugos, kaip jos dabar reglamentuojamos (paskirstant to paties skolininko skolas skirtingiems antstoliams, taip minimizuojant antstolio rizikas), nepadedą skurdo situacijoje esančiam asmeniui organizuoti skolų išmokėjimą. Asmuo jaučiasi spaudžiamas, todėl tokioje situacijoje ginasi taip, kaip yra įpratęs – bėga nuo problemos. Atsižvelgiant į skurde gyvenančiojo situaciją, būtų galima kiek atidėti skolos mokėjimą arba nuskaiciuoti mažesnę dalį uždirbtų pajamų, kad žmogus pajustų galintis gyventi kitaip. Be to, vienas asmuo gali turėti daugiau nei 10 skirtingų antstolių, todėl jeigu to paties žmogaus skolų išieškojimą vykdytų vienas antstolis, situacija galbūt taptų šiek tiek „humaniškesnė“.

SITUACIJA. Vieno ar kelių šeimos narių priklausomybė nuo alkoholio. Anot tyrimo metu kalbintų socialinės paramos specialistų, alkoholizmu sergantys asmenys sudaro gana didelę daugumą skurde gyvenančių ir atskirtyje esančių žmonių. Svarbu pasakyti, kad patys skurstantieji nebūtinai priklausomybę nuo alkoholio suvokia kaip skurdo priežastį – kaip rodo kiekybinės apklausos rezultatai, tik 4 proc. „Carito“ paramą gaunančių respondentų mato ryšį tarp priklausomybės ir skurdo. Nuo alkoholio priklausomi žmonės labai greitai patys ar draugų dėka išleidžia gautą piniginę socialinę paramą ar uždirbtą atlyginimą. Jeigu šeima, kurioje yra sergančių alkoholizmu, patenka į rizikos šeimų sąrašą, jai teikiama kompleksinė – socialinių igūdžių palaikymo ir apsitarnavimo buityje – pagalba. Pinigų į rankas neduodama. Tačiau, anot specialistų, pačių žmonių atsakomybė neugdama. Be to, su tokiomis rizikos šeimomis dirbti labai sunku, darbuotojai neapsaugoti. „Skambina ir sako – atvežk pinigų“ (5-as interviu, Kaišiadorys). Yra buvę atvejų, kai socialinis darbuotojas, kartu su rizikos šeimos atstovu mokėdamas mokesčius už paslaugas banke, padėjo pinigus prie langelio mokėti, o žmogus griebė juos ir pasileido bėgti (5-as interviu, Kaišiadorys).

Jurga. 28 metų. Keturių mažamečių vaikų motina. Su vyru gyvena nesusituokusi.

Moteris atrodo sulysusi, suvargusi. Alkoholio priklausomybę turi seniai – ji akivaizdi. Savo išvaizda rūpinasi savaip – drabužiai purvini, bet labai priglundę, išryškinantys figūrą. Plaukai senokai neplauti, susegti ryškiu segtuku, tvarkingai sušukuoti į kuodelį. Veidas ir rankos purvini, ant vieno skruosto matyti seno sumušimo žymė. Tačiau Jurga pasidažiusi lūpas, bando droviai šypsotis slėpdama viršutinių dantų trūkumą.

Gyvena nuosavame tėvų name su tėvais ir vyru. Vyras taip pat turi priklausomybę nuo alkoholio, nedirba, pasak Jurgos, dėl sveikatos. Ji niekada nedirbo ilgiau nei 3 mėnesius. Paprastai dirba nekvalifikuotus darbus pas ūkininkus, verčiasi miško gėrybių rinkimu. Mano, kad visi darbdaviai yra išnaudotojai, reikalauja dirbi daugiau nei 8 valandas, bet niekada dėl to nesiskundė – sako, išmes ir niekada niekas daugiau nebeprisims. Mažame miestelyje kalbos greitai sklinda.

Skundžiasi, kad pašalpų nepakanka maistui, dažnai tenka skolintis. Nuo moters sklinda alkoholio kvapas, bet teigia, kad alkoholio parūpina kaimynai, ji jo neperkanti. Kaimynai šnibždasi, kad Jurgos šeima „Maximoje“ pašalpos kortele pirkta prekes parduoda už pusę kainos šalia tos pačios parduotuvės, taip prasimanydama grynųjų. Šeima praktiškai gyvena už pusę pašalpos sumos, kuri net ne visa yra panaudojama pagal paskirtį.

Apie savo vaikus moteris gali pasakyti nedaug – jie eina į darželį ar mokyklą. Apie tai, kad vaikai norėtų lankyti papildomus užsiėmimus ar kad turi kokių nors pomėgių, nieko negali pasakyti. Drabužių visai šeimai ima iš „Carito“. Ją skaudina, kad mokykloje iš vaikų šaipomasi dėl dėvėtų drabužių. Sako, net auklėtojos šaiposi. Kaip galimą išeitį iš padėties mato tik pašalpų didinimą, esą tuomet drabužius vaikams pirtų turguje.

Jurga stokoja paprasčiausių higienos įgūdžių, tikėtina, kad vaikams jie taip pat neperduodami. Kalbant apie pajamų ir išlaidų planavimą, ji susierzina ir teigia, kad tokių mažų pajamų planuoti neįmanoma. Skaičiuojant visas šeimos gaunamas pajamas, paaiškėja, kad jos didesnės, nei socialinės darbuotojos, kuri jai talkina. Jurga galėtų šalia namų esančioje žemėje ką nors auginti šeimai, bet, sako, negalinti, nes neturi technikos, pritrūks laiko vaikų priežiūrai. Išlaidų ir laiko planavimas yra *terra incognita* Jurgos šeimoje. Tai, kad socialinės darbuotojos labai daug dalykų praktiškai padaro už ją, Jurgos neskaitina būti atsakingesnės ir realistiškiau vertinti ateitį.

PRIEMONĖS. Tokioms šeimoms pagalba turėtų būti kompleksinė, orientuota ne tiek į materialinį aprūpinimą, kiek į socialinių įgūdžių ugdymą. „Kartais pagalvoji, kad **ne pašalpą reikia duoti, o valgyklą.** Gal vaiką atsivestų, pats pavalgytų. Būtų geriau, nei „išmėtyti pinigai“, – teigė informantė, dirbanti Švenčionių seniūnijoje. Kita vertus, „Motinos ir vaiko“ programos Vilniuje darbuotoja mano, kad moterys, kai už maisto produktus turi pasikeisdamos pagaminti maisto visai bendruomenei, įgyja ir išlaidų planavimo, ir maisto gaminimo, ir higienos įgūdžių. Galbūt tokios bendruomeninės valgyklos, kurioje, norint pavalgyti, reikėtų patiems pasigaminti, atsiradimas būtų platesnio spektro parama, nei vien maisto davimas. Pinigų pervedimas į „Maximos“ korteles yra vienas iš prevencijos būdų, kad žmogus už socialinės paramos pinigų negalėtų nusipirkti alkoholio ir tabako gaminių. Tačiau pasitaiko

piktnaudžiavimo atvejų, kai asmuo nusiperka maisto produktų, juos parduoda pigiau ir tuomet gauna grynųjų pinigų. Kita priemonė – „**darbo organizatorius**, kuris padėtų organizuoti pinigus: susimokėti mokesčius, nusipirkti maisto“ (4-as interviu, Švenčionys). Anot informantės, tokių darbo organizatorių Švenčionyse neliko, jų etatai buvo panaikinti. Tačiau taip pat svarbu būtų, pasak socialinės paramos specialistų, **perkelti atsakomybę už savo paties gyvenimą nuo socialinio darbuotojo pačiam žmogui**. Šiuo metu, kai savivaldybėje vyksta rezultatų aptarimas tarp savivaldybės atsakingų darbuotojų, socialinių darbuotojų ir rizikoje gyvenančių šeimų ir paaiškėja, kad priežiūroje esančiai rizikos šeimos nesiseka, didžiausia **atsakomybė tenka socialiniams darbuotojams** (5-as interviu, Kaišiadorys). Tai patvirtina ir kiekybinės apklausos rezultatai, kurie rodo, kad tik 18 proc. „Carito“ paramą gaunančių respondentų atsakingais už skurdą laiko save, kiti 82 proc. atsakomybę perkelia išoriniams veiksniams.

SITUACIJA. Atsakomybės stoka. Įsipareigojimų vaikams, šeimai nesuvokimas. Pasitaiko situacijų, kai skurde ar atskirtyje gyvenantis žmogus nesidomi darbo biržos siūlomais darbais arba teigia, kad siūlomas darbas jam yra netinkamas, neįdomus. Tuomet darbo birža išbraukia žmogų iš sąrašų, ir jis negauna pašalpos. Kartais šis žmogus, gaunantis socialinę pašalpą, yra vienintelis šeimos maitintojas, tuomet „viskas, jo šeima lieka be pinigų. Iš ko jiems maitintis? Ir būna, skolini (socialinės darbuotojos skolina – *aut. pastaba*), nes žinai, kad pas juos viskas sustoja. Vaiko į darželį jie negali vesti, nes neturi iš ko sumokėti <...> ir taip jis vis prisiglaudžia prie kažko, jam duoda išgerti, pavalgyti“ (4-as interviu, Švenčionys)

Bronislava. Pensininkė. Našlė. Turi du sūnus. Vienas neįgalus, paauglys. Kitas suaugęs, turėjo šeimą, vaikų, bet išsiskyrė. Gyvena pas motiną.

Moteris visą gyvenimą dirbo valdiškus darbus, butą gavo tarybiniais laikais, tada paskutinį kartą darė remontą. Ji gauna nemažą pensiją, tačiau viena išlaiko 3 asmenis.

Jaunėlis sūnus gauna invalidumo pašalpą, kurios pakanka apmokėti komunalinėms paslaugoms. Jos pensija naudojama maistui ir vyresniojo sūnaus skoloms apmokėti.

Moteris tvarkingai apsirengusi, džiaugiasi, kad dėvėtų rūbų parduotuvėse pasiseka nusipirkti pigių geresnės kokybės drabužių. Jai gėda „Carite“ imti drabužių už dyką. Sako – „visą gyvenimą dirbau, dar galiu savimi pasirūpinti“.

Jei ne vyresnis sūnus, ji galėtų gyventi, pačios žodžiais, pusiau pakenčiamai. Bet vyresnėlis niekaip neranda darbo. Moteris jį užtaria, sako, darbo birža siūlo tokių variantų, kurie jam netinka: toli nuo namų, kur be nuosavo transporto nenuvažiuos, labai menkai apmokamų ir fiziškai sunkių, o sūnus kenčia nugaros skausmus. Kartais sūnus susiranda darbo statybose, bet neva vis jį apgauna ir jam nesumoka. Sako, jis geras vaikas, tik jam labai nesiseka. Kartais prisigeria su draugais, susimuša ar sugadina ką – reikia baudas mokėti, nes kitaip „antstoliai iškart ateis“. Moteris moka baudas, nes bijo antstolių. Ji išgyvena, kaip jie visi gyvens toliau. Bijo, kad susirgs ir jai neužteks lėšų palaikyti sveikatai. Ji mielai dirbtų nekvalifikuotus darbus – valytoja, prekiautų turguje, bet nepavyksta jų rasti. Tai, kad ji, būdama pensininkė, išlaiko suaugusį sūnų, jai neatrodo nieko keista. Sako, daug tokių pažįsta – „šiais laikais jaunimui sunku“.

PRIEMONĖS. Atsakomybės ugdymas kaip sprendimas yra tinkamas beveik kiekvienoje šioje ataskaitoje aprašytoje situacijoje. Kaip tai daryti, atsakymo nėra. Anot socialinės paramos specialistų, jau galima analizuoti esamas priemones, žiūrėti, kas veikia, o kas ne. Pasak kalbintos specialistės Švenčionyse, „kartais atrodo, kad reiktų kažkokių PAPERSTŲ AMATŲ, kaip kad būna neįgaliųjų ar neregijų bendrijų atvejais“ (5-as interviu, Švenčionys), kur žmogus ateina kiekvieną dieną, veikia, supranta, kad tai yra jo veikla, už kurią jis atsakingas.

SITUACIJA. Visuomenės atstumto žmogaus pojūtis, žema savivertė, nepasitikėjimas savimi ir jau minėtas polinkis greitai „nuleisti rankas“, pasiduoti. Taip apibūdina skurde gyvenančius žmones socialiniai darbuotojai ir specialistai, kurie beveik kiekvieną dieną susiduria su skurstančiųjų problemomis. Dėl visuomenės ar bendruomenės neigiamų reakcijų, patyčių, kad drabužiai iš „antrų rankų“ ir pan. kylančios minėtos psichologinės ir socialinės pasekmės nulemia tai, kad skurstantys žmonės, anot tyrimo dalyvių, saugiausiai jaučiasi savame rate, tarp tokių pat žmonių. Taip susiformuoja uždaras ratas, iš kurio išeiti yra mažai galimybių. Tai sąlygoja ir kitas problemas, pavyzdžiui, ieškant darbo reikia laiduotojo, jog esi patikimas ir pan., tačiau tokio žmogus tarp „savų“ neturi.

Algis. Vienišas vyras, 50 metų ar vyresnis. Buvo vedęs, bet šiuo metu liko vienas, dėl įvykusių skyrybų kaltas jo piktnaudžiavimas alkoholiu. Vaikai suaugę, bet su jais ryšiai nutrūkę.

Gyvena monolitiniam daugiabutyje, mažame bute. Butas apleistas, seniai remontuotas, langai seni, žiemą per juos kiaurai pučia. Nors yra nagingas, buities netvarko – jam ji nerūpi.

Gyvena iš pašalpų, kurios menkos, nes dėl turimos priklausomybės jau ilgą laiką nedirba, o paskutinius darbo metus dirbo nelegaliai.

Prie pensijos / pašalpos prisiduria trumpalaikiais, nelegaliais ir nekvalifikuotais darbais statybose ar pas ūkininkus, nudirba smulkius buitines darbus kaimynams (pvz., pakeičia spyną, sutaiso lygintuvą ar pan.). Jį pažįstantys sako, kad jis „turi rankas“, bet ilgam jo neįdarbina, neretai išnaudoja mokėdami mažiau, nei vertas jo padarytas darbas ar buvo susitarta – žino, kad jis neturi pasirinkimo.

Didžioji dalis pajamų išeina būstui išlaikyti. Maistui lieka mažai, kartais tenka badauti. Kartais vienas kitą paremia panašaus likimo kaimynai.

Vyras vienišas, dėl prastos mitybos, alkoholizmo ir prastų gyvenimo sąlygų silpnos sveikatos. Jo išvaizda atstumia – seni, nešvarūs rūbai, nevalyti batai, rūkalų ir prakaito kvapas, sugedę likę dantys, sužalotos rankos, susiriebalavę plaukai.

Darbo pokalbiuose, į kuriuos siunčia darbo birža, su juo kalba trumpai ir žada paskambinti (bet nepaskambina) arba iš karto sako, kad vieta jau užimta. Jis supranta, kad taip elgiamasi dėl to, kaip jis atrodo, tačiau jokių veiksmų tai keisti nesiima. Tam jis neturi reikiamų įgūdžių, nuolat slopinama savivertė taip pat negelbsti.

Algis jaučiasi patekęs į aklavietę. Gyvenimas, jo nuomone, eina į pabaigą. Jis nieko neužgyveno ir nebesitiki, kad turės bent minimalias pajamas. Jo sveikata prastėja, gydymo paslaugos ir vaistai jam ne visada prieinami, nes dėl ilgalaikės bedarbystės jis periodiškai netenka bedarbio statuso. Tai periodiškai palieka jį visiškai be pajamų, medicininio draudimo. Dėl priklausomybės jis nepajėgus net stabilizuoti savo gyvenimo. Jo didžiausia baimė – likti be namų – atrodo vis labiau artėjanti.

PRIEMONĖS. Šiuo metu socialiniai darbuotojai atlieka tarpininkų vaidmenį tarp skurde gyvenančių žmonių ir visuomenės, tačiau jie negali pakeisti bendruomenės ar visuomenės nuomonės, taip pat užtikrintai žadėti, kad socialinę paramą gaunantis žmogus bus tvarkingas ir patikimas darbuotojas. **Visuomenės jautrinimo programos**, kurios šiuo metu vykdomos atskiroms tikslinėms grupėms (pvz., priklausomiems nuo narkotikų asmenims), gali duoti rezultatus, ypač kai tokiose kampanijose dalyvauja patys sėkmės istorijas išgyvenę asmenys.

4.1 pav. Specialistų nuomonė dėl skurdo mažinimo priemonių

4.3. SKURDE GYVENANČIŲ ŽMONIŲ POŽIŪRIO ANALIZĖ

Šiame skyriuje pateikiama ilgalaikį skurdą išgyvenančių informantų gyvenimo skurde patirties ir požiūrio į savo gyvenimo situacijas bei gaunamas paramos priemones analizė. Atkuriant ilgą laiką skurstančio žmogaus pasaulį, identifikuotos tokios plotmės, kurios atspindi, kaip pasaulį suvokia skurde gyvenantys asmenys (4.2 pav.):

1. Asmeninės identifikacijos plotmė, kuri nusako asmens santykį su aplinka ir nuostatą jos atžvilgiu. Savo (ne)unikalumo suvokimas ir skirties su aplinka nustatymas. Pagrindinė informantų nuostata nusakant save – „Man trūksta“.

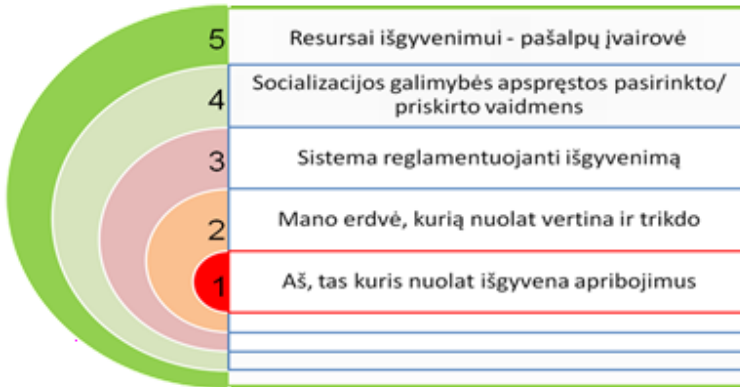
2. Plotmė, kurioje atsiskleidžia asmeninės erdvės statuso/būklės suvokimas. Pagrindinė informantų nuostata – „Joje nuolat yra kažkas svetimas“.

3. Plotmė, atskleidžianti tęstinę interakciją su aplinka ir aplinkos lūkesčius skurstančiajam. Pagrindinė nuostata – „Sistema diktuoja taisykles, koks turi būti ir kaip elgtis, kad galėtum išgyventi“.

4. Plotmė, atskleidžianti asmens galimybę keistis ir mokytis. Pagrindinė nuostata – „Sistema su savo reglamentu (3) ir tikėjimas savo nevisavertiškumu (1) minimizuoja socialines interakcijas“.

5. **Išgyvenimo resursai.** Pagrindinė nuostata – „Būdamas ribotas (1), ištyrinėtas (2) ir nukreiptas (3), turi pasiimti tai, ką leidžia tavo gebėjimai, susiformavę per gyvenimą (4)“.

4.2 pav. Pasaulis, kaip jį mato ilgą laiką skurstantis asmuo

1. **Savęs pozicionavimas – „aš, tas, kuris nuolat išgyvena apribojimus“.** Didžioji dalis tyrimo informantų ilgalaikio skurdo prigimtį sieja su santykinai nesėkmingai susiklosčiusiomis gyvenimo aplinkybėmis ar sutampant kelioms iš jų – liga, skyrybomis, darbo praradimu, žalingais įpročiais, dokumentų praradimu, apgaule / patiklumu, nepaklausia profesija. Asmeninės atsakomybės už susiklosčiusią situaciją prisiimti vengiama arba nepajėgiama iki galo įvertinti savo paties vaidmens, įtakos savo gyvenimui. Apibūdinant situaciją dažnai kalbama apie kitų veiksmus, vengiama nurodyti to, kas įvyko / vyksta, asmeninę dedamąją (atsakomybės) dalį. Sakoma: „mane apgavo / išvarė / apvogė“, „man neduoda darbo/paramos / būsto“. Net formuluojant aplinkiniams nebūtinai patrauklius reikalavimus – „man priklauso“, „jūs privalot“ – erdvė konstruojama taip, kad informantas užima pasyvią statišką poziciją, kurioje aplinka lemia daugiau nei joje esantis asmuo. Jis aiškiai pozicionuoja save situacijos centre ir dažnai kategoriškai dėsto lūkesčius, susijusius su aplinkos pokyčiais, vengdamas kalbėti apie tai, kokios jo turimos savybės ar gebėjimai leistų jam keistis pačiam. Viena vertus, tai galėtų būti laikoma egoizmu, tačiau kita vertus, atsižvelgiant į suaugusio žmogaus gyvenimo patirtį, galima manyti, kad tai tam tikrų baimių išraiška. Kad ir kokia būtų skurstančiojo asmens padėtis, ji yra jam pažįstama ir jis turi savo būdų joje išgyventi. Ją keičiant galutinis rezultatas jam yra nesuvaldomas, sunkiai prognozuojamas ir dėl to labiau bauginantis, nei esamas *status quo*. Pokyčiai, kurie vyksta informantų gyvenime, kaip ir skurdas, suvokiami tarsi ateinantys iš išorės.

2. **Asmeninės erdvės neturėjimas / privatumo stoka – „mano erdvėje yra nuolatiniai vertintojai ir tikrintojai“.** Visa paramos sistema yra sukonstruota taip, kad norint gauti paramą paramos gavėjas privalo būti „klasifikuotinas“, t. y. jo būklės aiškiai apibrėžiamos ir atitinkančios įstatymuose numatomas paramos vertas būklės. Suprantama, kad tai yra būdas identifikuoti tikruosius paramos gavėjus, tačiau kita vertus ‚klasifikacijos‘ procesas stipriai paliečia asmeninę erdvę, kartais net intymias gyvenimo sritis (pavyzdžiui, tarpasmeninius ryšius). Atliekant tai pašaliniais asmenimis, pats priskyrimo remtinajam procesas priimamas kaip žeminantis orumą. Žvelgiant iš šalies akivaizdu, kad žmogus, esantis skurde ir dedantis pastangas keisti savo situaciją, susiduria su daugialypiu spaudimu – vidinės pastangos, neretai lydimos

eilės nesėkmių, išorinė sistemos kontrolė, renkanti asmeninę informaciją, visuomenės požiūris, vertinantis išimtinai pagal išorinius veiksnius. Neretai tokio gyvenimo padarinys yra emociniai lūžiai, kai grįžtama prie žalingų įpročių, izoliavimosi nuo visuomenės; elgesio ar teisės normų pažeidimai *pagal išgales* (nelegalus darbas, vagiliavimas, sukčiavimas su pašalpomis). Ilgalaikis daugialypis spaudimas, kurį išgyvena skurde esantis asmuo, veikia labiau destruktiviai, galiausiai demotyvuoja keisti situaciją, kurioje jis yra atsidūręs, demonstruoja tam tikrą pasyvumą skurdo akivaizdoje.

3. Prisitaikymas prie paramos sistemos ir jo padariniai sistemai – „prisitaikęs prie sistemos aš atsisakau savarankiškumo“. Atsižvelgiant į gyvenimo aplinkybes (minėtus piktnaudžiavimus pašalpomis) ir paternalistinę paramos sistemos pobūdį, nekeista, kad didžioji dalis paslaugų gavėjų ilgainiui prisitaiko prie sistemos. Paramos programose retai yra numatytas paskatinimas ar atlygis už pozityvius pokyčius ilgą laiką skurstančiojo gyvenime. Priešingai, kuo prastesnėje būklėje atsiduriama, tuo didesnės materialinės pagalbos galima tikėtis. Šioje situacijoje, jei „mano tikslas išgyventi gaunant atitinkamą kiekį materialinės pagalbos, tai kuo daugiau išorinių skurdo požymių aš demonstruoju, tuo daugiau paramos gaunu“. Gyvenimas imamas planuoti trumpoje perspektyvoje – nuo vienos paramos iki kitos. Paramos gavimas yra procesas, kurį reikia įvaldyti, išmokti, prie jo prisitaikyti. Suvokiant, kad toks prisitaikymas yra rimtas žingsnis keičiant gyvenimo būdą, bandant pasiekti nors šiek tiek stabilumo, vėliau pastebimas tikėtinas vengimas keisti suderintą gyvenimą paramos gavėjo vaidmenyje dar kartą į visišką savarankiškumą. Nenuostabu, kad ilgą laiką institucinę paramą gaunantys asmenys demonstruoja aukštą toleranciją prastoms sąlygoms ir kartu trumpalaikį praktiškumą. Pavyzdžiui, jauni asmenys mokosi vienos profesijos po kitos, aiškiai žinodami, kad pagal jas nedirbs – pagrindinis atvirai įvardijamas tikslas yra „gauti pinigų“ (stipendiją, pašalpą). Analizuojant giliau tikėtina, kad priežastys yra įvairesnės, asmeniškesnės – tai gali būti ir tam tikras savo vietos ieškojimas, bandymas išlikti socialiam. Nors ir renkantis neefektyvų kelią, bandoma išlaikyti tam tikrą socialumą. Kita vertus negalima nepastebėti, kad toks elgesys (mokymasis profesijos po profesijos) yra toleruojamas ir ugdymo įstaigų. Kitaip tariant, pati paramos sistema ir jai talkinančios institucijos „gamina“ sau klientus, užuot mažinusios jų skaičių. Jei paramos sistemos efektyvumas būtų matuojamas ne tik suteiktos paramos kiekiu, bet ir pagal palikusių (ne dėl natūralių priežasčių) tą sistemą skaičių, tikėtina, kad jos efektyvumas būtų vertinamas gerokai santūriau.

4. Socialinė izoliacija veda į ekonominę – „toks, koks esu, išdrįstu bendrauti tik artimame rate, su senais pažįstamais ar socialiniais darbuotojais, kiti manęs kratosi“. Socialumas iš esmės galėtų būti vienas iš veiksnių, padedančių pamatyti gyvenimo skurde alternatyvas ir įgyti trūkstamų įgūdžių stebinti kitus. Diskusijos su informantais parodė, kad tiesioginis bendravimas ar kitokia socialinė veikla didžia dalimi vyksta su „tokiais pat“ ar „tokiems padedančiais“. Šiuo atveju ratas užsidaro – paramos gavėjas atsiduria tam tikrame socialiniame užribyje. „Tokie kaip jis“ gyvena panašų gyvenimą ir turi panašius įpročius, šioje erdvėje dažniausiai jie dar labiau sustiprėja. „Besirūpinantieji tokiais“ susitelkia į kontrolę, sankcijų ir paramos dalijimą, kartu labai aiškiai nubrėždami ribą tarp „jūs“ ir „mes“. Šioje plotmėje alternatyvos svarstomos formaliau (darbo biržų darbuotojai siūlo darbus neatsižvelgdami į bedarbio galimybes; socialiniai darbuotojai tikrina gyvenimo sąlygas, ir radus pažeidimų kaip alternatyva pateikiamos sankcijos materialinei paramai ir pan.). Tiesiogiai minėtuose procesuose nedalyvaujanti

visuomenės dalis matoma kaip siekiamybė, prie kurios priartėjus „tokius“ pasiekia negatyvus požiūris – atsainumas, užgaulūs apibūdinimai, atsiribojimas. Neturint ryšių „toje visuomenės pusėje“ integravimosi procesas trunka ilgai ir ne kiekvienas tam ryžtasi. Ilgalaikį skurdą išgyvenantys asmenys šį procesą suvokia kaip socialinę neteisybę, kai už patirtą skriaudą (buvo palikti ar neprižiūrėti tėvų) ar klaidingus sprendimus (priklausomybės, nusikaltimai) juos verčia mokėti dvigubai – skurdu ir socialine atskirtimi. Reintegracija į visuomenę be ilgalaikio psichologinio palaikymo trunka ilgai ir tik iš dalies sėkmingai. Kai aplinkoje nematai sėkmės istorijų arba jos labiau primena išimtis iš taisyklių, ką nors keisti sunku vien dėl to, kad nežinai, kaip tai daryti. Pavyzdžiui, gyvenimas nakvynės namuose psichologiškai netvirtam asmeniui tampa iššūkiu, kai jį nuolat supa panašaus likimo, bet nebūtinai pozityvių paskatų turintys asmenys. Tuomet, kai į skurdą patenkama priėmus eilę sau nepalankių sprendimų, ar tuomet, kai augama aplinkoje, kur tokius sprendimus priima kiti, asmeniui sudėtinga vertinti savo pasirinkimų ilgalaikius padarinius. Griežtos nakvynės namų taisyklės, be abejo, padeda sklandžiai organizuoti nakvynės paslaugos teikimą, tačiau nepadedą įveikti priežasčių, kurios atvedė į juos.

5. Pašalpų „ekonomika“ – „kai niekas tavęs nenori, o tu nieko nemoki, svarbu įtikti pagalbos davėjams; iš pašalpų galima gyventi“. Ilgą laiką skurstančiųjų įgūdžiai planuoti pajamas ir išlaidas yra menki. Nors sužinoti ir gauti socialines pašalpas informantai yra įgudę ir net gali konsultuoti tais klausimais, tačiau planuoti jas ilguoju laikotarpiu jiems sudėtinga. Kita vertus, esama politika asmens, gaunančio nedideles, vienkartinės pajamas, pašalpų (ar jų dalies), visiškai neskatina grįžti į darbo rinką, jei darbo pajamos neprilygsta pašalpų pajamoms.

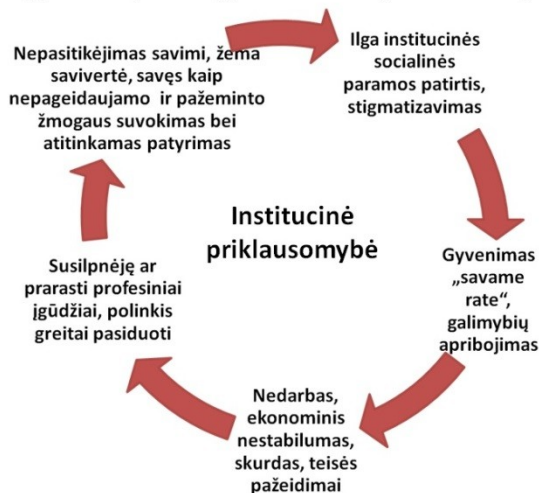
Formuluojant kelio iš skurdo etapus, pokyčiumi prasidedant nuo visiško skurdo (neturint nei dokumentų, nei namų, nei darbo, nei palaikančios šeimos), socialinio būsto gavimas laikomas praktiškai galutiniu etapu. Informantai siekia visiškai išeiti iš šios sistemos. Socialinis būstas laikomas būtinybe norint įsitvirtinti gyvenime, nes norintis jį gauti asmuo turi turėti legalias darbo pajamas. Vis dėlto leidimas gyventi socialiniame būste neskatina keisti elgesio – siekti visiškos nepriklausomybės nuo rūpybos įstaigų. Informantų požiūriu, skurdas yra įveiktas, kai iš benamio tampa socialinio būsto gyventoju, turi komunalinių paslaugų mokėjimo lengvatų.

„Carito“ vaidmuo. „Carito“ programose vargingai gyvenantys žmonės, gaudami palaikymą materialinėmis priemonėmis, dar turi galimybę ugdytis ir socialinius gebėjimus. Dalis žmonių tiesiog sutinka dalyvauti programose, nes mano, kad priešingu atveju negaus paramos iš viso, kiti sąmoningai pasirenka šias programas po nesėkmingų bandymų įveikti skurdą padedami kitų paramos teikėjų. „Carito“ vykdomos veiklos, orientuotos į socialinių įgūdžių ugdymą kasdieniame gyvenime, taip pat į materialinės paramos teikimo derinimą su įgūdžių tą paramą kokybiškai panaudoti formavimu, ilgalaikėje perspektyvoje duoda teigiamų rezultatų. Informantai pažinojo žmonių, kurie tapo savarankiški ir taip smarkiai nebepriklauso nuo nuolatinės paramos. Paramos gavėjai „Carito“ programose palaiko ne tik gyvybines funkcijas, bet ir formuoja trūkstamus įgūdžius, reikalingus siekiant ateityje užtikrinti savarankišką tų funkcijų palaikymą. Programų nuoseklumas, galimybė siekti pažangos savo tempu, analizuojant asmenines klaidas ir bendraujant ne tik su panašaus likimo žmonėmis, bet ir su savanoriais, skirtingais specialistais, leidžia kurti naujus ryšius ar atkurti nutrūkusius (pvz., su šeimos nariais), mokytis išsakyti savo emocijas, tartis dėl sprendimų. „Carito“ organizacija tyrimo dalyvių yra matoma ne tik kaip pašalpų teikėja, bet ir kaip vieta, kur galima gauti emocinį palaikymą ir paramą, net laidavimą grįžtant į darbo rinką po ilgos pertraukos ir be patikimų rekomendacijų.

Apibendrinami matome, kad paramos gavėjų ir davėjų santykiai atsiskleidžia kaip statiška sistema, kurioje gaunantis paramą tarsi įkalintas įvairių patikrų ir reglamentų raizginyje. Skurdą patiriantys asmenys dažnai yra prastos nuomonės apie save ir savo galimybes, kuri iš dalies susiformuoja užsitęsusiame kovoje už išgyvenimą. Ilgalaikė paramos gavėjo patirtis suformuoja tam tikrus įgūdžius, kurie trukdo judėti pirmyn. Asmuo siekia patenkinti pirminius poreikius (būti sotus, nešalti, būti santykinai saugus ir t. t.) ir sulaukęs paramos visomis išgalėmis siekia ją išlaikyti, negalvodamas apie tolesnę gyvenimo perspektyvą. Taigi, žmogus, ilgai gyvendamas socialinės paramos sistemoje, yra įsukamas į užburtą ratą (4.3 pav.).

4.3 pav. Skurde gyvenančių žmonių situacijos vertinimas

Užburtas ratas
(skurde gyvenančių žmonių patirtis ir savo patirties interpretacija)

IŠVADOS

1. „Eurostat“ statistinių duomenų analizė parodė, kad Lietuvoje patekti į skurdą ar socialinę atskirtį labiausiai rizikuoja asmenys, pasižymintys šiomis socialinėmis-ekonominėmis charakteristikomis:
 - *yra bedarbiai arba priklauso kitų ekonomiškai neaktyvių asmenų grupei.* Tarp tokių asmenų skurstantieji ar patiriantieji socialinę riziką 2012 m. Lietuvoje sudarė atitinkamai 72,7 proc. ir 48,4 proc. Lietuva patenka tarp šalių, kuriose bedarbiai ir kiti ekonomiškai neaktyvūs asmenys susiduria su itin didele skurdo rizika. 2012 m. didesnė nei Lietuvoje bedarbių, susiduriančių su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, dalis buvo tik Vokietijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje ir Rumunijoje (ES-27 vidurkis – 67,1 proc.);
 - *neturi pradinio arba turi tik žemesnį nei vidurinį išsilavinimą.* Tarp tokių asmenų skurstantieji ar patiriantieji socialinę riziką 2012 m. sudarė apytiksliai du trečdalius (61 proc.). Nors ES-27 rodiklis minėtoje asmenų grupėje taip pat yra aukščiausias, tačiau, lyginant su Lietuva, ES jis yra gerokai žemesnis (sudaro 41,5 proc.);
 - *yra vieniši asmenys arba vieniši asmenys su vaikais.* Minėtose grupėse skurstančiųjų ar patiriančiųjų socialinę riziką namų ūkių dalis 2012 m. Lietuvoje sudarė atitinkamai 49,5 proc. ir 51,8 proc. Svarbu pažymėti, kad vienišų asmenų skurdo lygis Lietuvoje ES-27 vidurkį (34,2 proc.) viršijo apytiksliai 15 proc.
2. Išnagrinėjus skurdo matavimo metodologinius klausimus, daroma išvada, jog, esant galiemybei bei duomenų prieinamumui, Lietuvoje skurdui matuoti *tikslinga naudoti tiek santykinio, tiek absoliutaus skurdo ribas bei pagal jas apskaičiuotus skurdo matavimo rodiklius*, kadangi šie rodikliai suteikia informacijos apie skirtingas skurdo dimensijas šalyje. Absoliutaus skurdo rodiklių analizė parodo, kokia gyventojų dalis negali pasiekti minimalaus gyvenimo lygio pagrindinių asmeninių poreikių patenkinimo požiūriu. O santykinio skurdo rodiklių analizė informuoja apie gyventojus, kurių gyvenimo lygis yra gerokai žemesnis nei vidutinis gyvenimo lygis šalyje. Taip pat pabrėžiama, kad siekiant stebėti ir vertinti skurdo mažinimo politikos veiksmingumą bei projektuojant skurdo mažinimo priemones šalyje tikslingiau būtų naudoti absoliutaus skurdo ribą, kadangi ji mažiau svyruoja, keičiantis gyventojų pajamų pasiskirstymui šalyje.
3. Kiekybinė apklausa parodė, kad socialinę paramą gaunančių asmenų pajamos yra nepakankamos svarbiausiems asmeniniams poreikiams patenkinti. Apklaustos duomenimis, vidutinės tyrimo metu apklaustų vargingai gyvenančių asmenų (šeimų) pajamos buvo 1047 Lt / 303,2 Eur, o tai vidutiniškai sudaro 363,4 Lt / 105,2 Eur vienam namų ūkio nariui per mėnesį. O siekiant patenkinti svarbiausius namų ūkio poreikius vidutinė reikalinga suma, respondentų nuomone, turėtų siekti 1924 Lt / 557,2 Eur, o tai vidutiniškai sudarytų 758,5 Lt / 219,7 Eur vienam namų ūkio nariui per mėnesį.
4. Apklausa parodė, kad didžioji dalis socialinę paramą gaunančių respondentų dėl savo namų ūkio skurdo kaltina išorinę aplinką. Apklaustos duomenimis, pusė (52 proc.) tyrimo dalyvių mano, kad pagrindinė skurdo jų šeimoje kaltininkė yra vyriausybė ir valstybės politika; 18 proc. tvirtina, kad pats žmogus yra kaltas dėl tokios finansinės situacijos; 17 proc. kaltę

verčia likimui; 13 proc. – darbdaviams. Panašios nuomonės vyrauja visose apklaustųjų grupėse, nepriklausomai nuo socialinių-demografinių respondentų charakteristikų. Tai, kad dažniausiai respondentai kaltino išorinę aplinką, gali rodyti skurdo kultūros užuomazgas tarp apklaustųjų. Atkreipiame dėmesį, kad tik mažiau nei penktadalis (19,1 proc.) jaunų 18–25 metų amžiaus respondentų dėl patekimo į skurdą kaltino save, kiti – akcentavo išorinę aplinką (valstybės politiką, darbdavius ir kt.).

5. Kiekybinė apklausa parodė palyginti žemą respondentų darbinę motyvaciją. Daugiau nei trečdalis (38 proc.) apklausoje dalyvavusių asmenų buvo bedarbiai, dauguma iš jų ilgalaikiai: per paskutinius 2 metus vidutiniškai nedirbo 19 mėnesių. Ribotą bedarbių motyvaciją patvirtina ir tai, kad apytiksliai penktadalis bedarbių nebuvo užsiregistravę teritorinėje darbo biržoje. Pagrindinės dvi nesėkmingų pastangų įsidarbinti priežastys – nesiseka rasti darbo arti namų (36 proc.) ir netinkamos darbo sąlygos / apmokėjimas (33 proc.).
6. Paklausus respondentų, kas jų namų ūkiui padėtų išbristi iš nepritekliaus, 35 proc. apklaustųjų nurodė minimalios mėnesinės algos didinimą; 33 proc. – paramos šeimai su vaikais didinimą; 28 proc. – pensijų, šalpos pensijų ar nedarbingumo pašalpos didinimą; 27 proc. – akcentavo pagalbą įsidarbinant. Teigiamai reikėtų vertinti tai, jog nežiūrint socialinių ir demografinių skirtumų apytiksliai du trečdaliai respondentų savo gerovės augimą sieja ir su darbine veikla, o ne vien tik su pasyviu materialiniu rėmimu.
7. Specialistų, dirbančių su skurde gyvenančiais žmonėmis, kokybinio tyrimo rezultatų analizė atskleidė šias socialinę paramą gaunančių asmenų problemas:
 - ilgalaikė socialinės paramos gavimo patirtis gali sąlygoti paramą gaunančiųjų išmokimą gauti, bet ne duoti, esamos situacijos patogumo jausmą, vangumą ieškoti darbo, gaunamos paramos nuvertinimą;
 - paramą gaunančių žmonių, patekusių į antstolių rankas, suvokta neteisybė ir šių žmonių bandymas išeiti iš nesėkmių rato iniciatyvos slopinimas;
 - vieno ar kelių šeimos narių priklausomybė nuo alkoholio;
 - atsakomybės stoka ir įsipareigojimų vaikams bei šeimai nesuvokimas;
 - skurde gyvenančio žmogaus nepasitikėjimas savimi, žema savivertė, savęs kaip visuomenės atstumto ir nepageidaujamo žmogaus suvokimas, polinkis greitai „nuleisti rankas“, pasiduoti;
 - benamystė. Dalis benamių yra buvę nuteistieji, kiti – jaunimas, gyvenęs vaikų globos namuose; skyrybų metu būstą praradę žmonės, dažniausiai – vyrai; psichiškai nesveiki žmonės, kurių ligos artimieji nepastebi arba nemoka pastebėti ir reikalauja, kad jie savimi labiau pasirūpintų, tačiau šie neišgali. Bene didžiausia benamių grupė – nuo alkoholio priklausomi žmonės;
 - ikipensinė bedarbystė, kuri dažnai būdinga darbo valstybinėse institucijose ar aptarnavimo sferoje netekusioms moterims.
8. Paramą gaunančių žmonių gyvenimo skurde patirties analizė atskleidė, kad tyrimo dalyvių gyvenimas yra labai priklausomas nuo socialinės paramos institucijų ir stigmatizuotas, o patiriama izoliacija, t. y. gyvenimas „savame rate“, galimybių apribojimas bei nuolatinis nedarbas, ekonominis nestabilumas, skurdas ir teisių pažeidimai naikina pasitikėjimą savo jėgomis, skatina greitai pasiduoti, gyventi tik šia diena. Pažymėtina, kad socialinę paramą gaunantys tyrimo dalyviai patiria nepageidaujamo, pažeminto, nevisaverčio ir instituciškai priklausomo žmogaus gyvenimą. Tokia patirtis slopina žmonių iniciatyvą ir motyvaciją veikti.

BENDROSIOS REKOMENDACIJOS DĖL SKURDO MAŽINIMO LIETUVOJE

Pateikiamos rekomendacijos yra parengtos apibendrinant viso tyrimo medžiagą: statistinių duomenų analizę, kiekybinio tyrimo bei kokybinio tyrimo rezultatus. Atsižvelgiant į tyrimo metu sukauptą medžiagą, pasiūlymus dėl skurdo ir socialinės atskirties mažinimo tikslinga suskirstyti į 3 grupes: nacionalinio lygmens, savivaldybių lygmens bei NVO lygmens.

1. REKOMENDACIJOS DĖL SKURDO IR SOCIALINĖS ATSKIRTIES MAŽINIMO POLITIKOS TOBULINIMO NACIONALINIŲ LYGMENIŲ

1. Lietuvoje iš esmės yra sukurta tinkama ir ES nuostatas atitinkanti socialinės atskirties mažinimo teisinė bazė. Tačiau joje nepakankamai atsispindi tarpinstitucinis, tarpžinybinis bendradarbiavimas bei veiklos koordinavimas. Tikslinga prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudaryti darbo grupę, susidedančią iš skirtingų institucijų ir žinybų (savivaldybių, Lietuvos darbo biržos, Kalėjimų departamento, Valstybinės darbo inspekcijos ir kt.), ir iki 2015 m. vidurio įvertinti bendradarbiavimo trūkumus bei parengti jų šalinimo mechanizmus.
2. Lietuvoje esanti socialinių paslaugų ir socialinių išmokų decentralizacija nulemia, kad Lietuvos savivaldybėse tikėtinai galima matyti skirtingas aktyvios įtraukties strategijas – į rinką orientuotas, biurokratinės ar dalyvavimo. Vienos efektyviausių kovoje su skurdu yra aktyvios darbo rinkos politikos priemonės. Skurdo ir socialinės atskirties mažinimui svarbų poveikį turėjo ES paramos lėšomis plėtotos neformaliojo švietimo ir ikimokyklinio ugdymo paslaugos. Tačiau trumpalaikiu laikotarpiu ES parama turi netiesioginį, ribotą poveikį skurdo lygio rodikliams ir nepadėjo išspręsti Lietuvoje egzistuojančios tarpžinybinio bendradarbiavimo problemos. Atsižvelgiant į tai, siūloma stiprinti tarpžinybinį bendradarbiavimą tokiais būdais:
 - a) parengiant ir poįstatyminiais aktais įtvirtinant tarpžinybinio, tarpinstitucinio bendradarbiavimo modelį (modelius), padedantį (padedančius) išvengti žinybinių interesų prieštarų ir skatinantį (skatinančius) siekti bendro tikslo;
 - b) įtraukiant į jį daugiau vietos bendruomenių atstovų, taip pat *įtraukiant NVO atstovus į socialinių pašalpų skyrimo procesą*;
 - c) kuriant multiprofesinius centrus ar specialias koordinuojančias programas, kai *vieno langelio principu kooperuojasi* socialinės paramos bei įdarbinimo tarnybos, derinami institucijų prioritetai ir tikslai;
 - d) stiprinant visuomenės nuomonės formavimą dėl pagyvenusių, neįgalių asmenų įtraukimo į darbo rinką, švietimo bei mokymosi visą gyvenimą svarbos ir privalumų.
3. Teikdami pasiūlymus, kaip mažinti skurdą, socialinės paramos specialistai pirmiausia akcentavo tai, kad dauguma esamų priemonių yra labiau orientuotos *į pagrindinių poreikių patenkinimą ir į priklausomybę nuo paramos sistemos, o ne į asmenų motyvacijos ir veikimo skatinimą bei savarankiškumo ugdymą*. Pasak tyrimo dalyvavusių specialistų, priemonės turėtų būti orientuotos į skurstančių žmonių įtraukimą **veikti, dirbti, įsipareigoti** (bent minimaliai).

4. Lietuvoje plėtojamos (apimamos) numatytos socialinės atskirties mažinimo veiksmų kryptys, tačiau ir toliau ypač aktualios išlieka problemos šiose srityse:
- a) pažeidžiamiausių socialinės rizikos grupių atskirties mažinimas;
 - b) socialinio būsto skyrimas ir administravimas;
 - c) aktyvios įtraukties didinimas;
 - d) pagalba šeimoms ir vaikams;
 - e) tarpinstitucinio, tarpžinybinio bendradarbiavimo sprendžiant socialinės atskirties problemas efektyvumo didinimas.

Rengiant strateginius dokumentus, būtina atskirai išskirti šias problemas, nustatyti prioritetus (pagal realias ekonomikos sąlygas bei finansines galimybes) ir užtikrinti šių problemų sprendimui tinkamą finansavimą bei institucinę priežiūrą.

5. Lietuvoje aukšti skurdo rizikos rodikliai matomi tarp vienišo suaugusiojo su vaikais, šeimų su 3 ir daugiau vaikų, taip pat tarp vienišų asmenų ir vienišų vyresnių (65 metų ir vyresnių) asmenų. Paminėtina ir tai, kad nors vyrų pensininkų skurdo situacija yra žemesnė nei šalies vidurkis, *moterų pensininkų padėtis yra daug prastesnė*: skurdo rizikos rodiklis lenkia tiek šalies, tiek ES vidurkius (pastarąjį kone dvigubai). Todėl tobulinant socialinės paramos teikimą, tikslinga numatyti tam tikrą išmokų ar teikiamų paslaugų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmą. Iš kitos pusės, toks lygių galimybių užtikrinimas yra pasiekiamas per pajamų testavimą, tačiau daugiau dėmesio galima skirti vyresnio amžiaus moterų NVO plėtrai.
6. Lietuvoje labiausiai skursta ar socialinę atskirtį patiria bedarbiai (67,1 proc.) ir asmenys, neturintys pradinio arba turintys tik žemesnį vidurinį išsilavinimą (61 proc.). Tarp tokių asmenų skurstantieji sudaro apytiksliai du trečdalius. Todėl visais lygmenimis ir visoms gyventojų grupėms efektyviausia socialinė pagalba yra užimtumas bei tinkamas profesinis rengimas, įgalinantis imtis ekonominės veiklos. Tačiau dirbant su šia gyventojų grupe, dažnai tenka spręsti nepakankamos darbo motyvacijos problemą, ir tai labai apsunkina aktyvios darbo rinkos politikos priemonių panaudojimą.
7. Socialinė atskirtis yra kompleksinis reiškinys, atspindintis tam tikrų asmenų ar grupių negalėjimą ar nesugebėjimą naudotis visuomenės sukuriamomis gėrybėmis, dalyvauti darbinėje veikloje, bendruomenės gyvenime. Dažniausiai išskiriamos asmenų kategorijos, kurioms gresia socialinės atskirties rizika, yra neįgalieji, pagyvenę asmenys, neturintys pakankamos darbinės kvalifikacijos, šeimos su vaikais, grįžę iš įkalinimo įstaigų, turintys priklausomybių asmenys, tautinės mažumos, smurto, prekybos žmonėmis aukos, ilgalaikiai bedarbiai. Prie didesnės socialinės atskirties rizikos grupės priskiriami ir kaimo gyventojai, vienišos motinos / tėvai, vaikų namų auklėtiniai ir kt. Analizės pagrindu teikiamos tokios rekomendacijos ir pasiūlymai:
- a) didinti neįgalių žmonių užimtumą: plėtoti bendruomeninių paslaugų teikimą didinant paslaugų namuose ir dienos centruose prieinamumą ir steigti savarankiško gyvenimo namus, kurie būtų nutolę nuo kultūrinio gyvenimo vietų bei galimų darbo vietų;
 - b) spręsti vienišų senyvo amžiaus asmenų globos problemas: sudaryti sąlygas asmeniui gyventi namuose kaip galima ilgiau. Vienišiemis slaugos reikalingiems senyvo amžiaus asmenims turi būti garantuotas ne tam tikras mėnesių slaugos ligininėse skaičius per metus, bet buvimas jose pagal sveikatos būklę;
 - c) didinti paslaugas pagyvenusiems asmenims:
 - per aktyvią socialinę veiklą;

- įvesti „paslaugų krepšelių“ sistemą: suteikiant tam tikro amžiaus asmeniui „paslaugų krepšelį“, kurį jis gali panaudoti tik pirkdamas socialines paslaugas tam tikrose įstaigose;
 - d)** didinti asmenų, priskiriamų socialinės atskirties grupėms prienamumą prie įprastų apgyvendinimo paramos struktūrų (nakvynės namų ir laikino apgyvendinimo įstaigų). Atsižvelgiant į šalies ekonominę situaciją skatinti šių įstaigų plėtrą kiekviename savivaldybėje;
 - e)** siekiant mažinti priklausomybių lemiamas socialines problemas, sudaryti sąlygas nemokamai dalyvauti programose ir gauti nemokamą gydymą nuo alkoholio, psichotropinių medžiagų, steigti savarankiško gyvenimo namus, sudarant sąlygas įsidarbinti (t. y. teikti kompleksinę pagalbą).
- 8.** Vertinant socialinės atskirties mažinimo politiką platesniame ES kontekste, Lietuvoje akcentuojami tokie neišspręsti socialinei atskirčiai mažinti svarbūs klausimai, kaip pagyvenusių asmenų skurdas; pensijų dydžio adekvatumas ir realios galimybės įsidarbinti; aukštas jaunimo nedarbo lygis; nepakankamas ilgalaikių socialinės paramos gavėjų aktyvinimas bei priemonių įvairovė; nepakankamai tikslingai taikomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės žemos kvalifikacijos ilgalaikiams bedarbiams; nepakankama bedarbio pašalpos apriėptis; nepakankamos mokymosi visą gyvenimą galimybės ir paskatos, jaunimo galimybės įsidarbinti; nepakankamos piniginės socialinės paramos ir užimtumo skatinimo priemonių sąsajos. Šių problemų sprendimui siūloma:
- a)** gerinti paslaugų infrastruktūrą, siekti, kad kuo daugiau piniginių išmokų būtų keičiama paslaugomis;
 - b)** vystyti aktyvios įtraukties programas: darbo praktikos, mokymosi kursai, pameistrystės programos nedarbingam jaunimui, derinti darbą su šeimos įsipareigojimais; inicijuoti trumpalaikės darbo išmokos programą kompensuojant tam tikrą dalį netekto atlyginimo darbuotojams, kurie sutinka dirbti ir gauti atlyginimą už mažiau valandų, taip sulaukiant darbdavius nuo darbuotojų atleidimo; bedarbių profiliavimas atliekant intensyvius ir reguliarius pokalbius su darbo ieškančiuoju ir sudarant veiksmų planus, kuriuose numatoma abipusė atsakomybė, bei profiliuojant darbo ieškančiuosius; inicijuoti trumpalaikės verslumo išmokos ir įdarbinimo subsidijų teikimą bei teikti pagalbą pradedantiems verslą;
 - c)** didinti užimtumą: teikti tikslingas ir į darbo ieškančiojo individualius poreikius orientuotas intervencijas; tarp jų gali būti mokymai, kuriuose ugdomi ne tik profesiniai gebėjimai, bet ir teikiamas psichosocialinis konsultavimas, ugdomas gilesnis savęs pažinimas, siūlomos platesnės persikvalifikavimo galimybės, planuojama profesinė karjera bei galimos kitos veiklos.
- 9.** Tobulinant socialinių paslaugų finansavimą, tikslinga skirti daugiau dėmesio priemonėms, kurios sudarytų sąlygas įgalinti vietos bendruomenes teikti tam tikrą pagalbą savo nariams (apgyvendinimo, maitinimo, vaikų priežiūros, globos ir pan.).
- 10.** Pajamų perskirstymas nevienodai veikia skirtingas gyventojų socialines-ekonominės grupes. Atsižvelgiant į skirtingus namų ūkių tipus matyti, kad mažiausiai pajamos yra perskirstomos dviejų asmenų be vaikų ir dviejų asmenų su vienu ar dviem vaikais namų ūkiuose. Atskiro dėmesio nusipelno daug vaikų turintys ir ypač vieno tėvo su vaikais namų ūkiai, kuriuose disponuojamų pajamų lygis išlieka žemiausias, o skurdo rizikos lygis ypač aukštas. Mažesnių pajamų namų ūkiai visas savo pajamas skiria vartojimui, o ypač didelė dalis biudžeto tenka maistui ir nealkoholiniams gėrimams bei rutininei būsto priežiūrai ir šildymui (didesnė biudžetų dalis ES skiriama tik Rumunijoje). Teikiamos tokios rekomendacijos ir pasiūlymai:

- a) spręsti socialines rizikas patiriančių šeimų socialines problemas: peržiūrėti dirbančių *socialinių darbuotojų funkcijas*, jiems priskiriant atvejo vadybininko atsakomybes; plėtoti vaikų dienos centrų tinklą (svarstyti atvirų visiems vaikams dienos centrų idėja, kur menkas pajamas turinčių šeimų vaikams paslaugos būtų nemokamos); didinti neformalaus švietimo galimybių prieinamumą (ypač kaimo vietovėse); didinti šeimos terapeutų bei psichoterapeutų *nemokamų konsultacijų skaičių* vaikams ir tėvams, išgyvenantiems psichosocialines krizes; skatinti darbą su „tėvystės įgūdžių“, priklausomybes turinčių, skyrybas išgyvenančių, linkusių į smurtinį elgesį ir kt. asmenų grupėmis, nepaliekant tai tik savipagalbai, bet numatant profesionalių socialinių darbuotojų ar psichologų paslaugas; svarstyti „šeimos asistento“ pareigybę darbui su rizikas patiriančiomis šeimomis (jais galėtų būti specialiuose mokymuose dalyvavę darbuotojai ar kai kuriais atvejais savanoriai, pvz., pagyvenusio amžiaus moterys savanorės);
- b) didinti vaikų užimtumą (skatinti ankstyvą įdarbinimą, plėsti priežiūros ir užimtumo paslaugų tinklą vasaros metu);
- c) mažinti vaikų skurdą: garantuoti *minimalias pajamas kiekvienam vaikui* (apibrėžiant kaip tam tikrą procentą vidutinių šalies pajamų) ar garantuoti minimalias pajamas tik toms vaikams auginančioms šeimoms, kurių pajamos yra žemesnės už skurdo ribą;
- d) užtikrinti pajamų garantijas:
- didinti neapmokestinamųjų pajamų dydį (susijusį su vaikų skaičiumi) nuo 200 Lt / 57,9 Eur iki 400 Lt / 115,8 Eur;
 - *didinti neapmokestinamųjų pajamų dydį* nuo 570 Lt / 165,1 Eur iki 800 Lt / 231,7 Eur bei jį sieti ne su pavienio asmens darbo užmokesčiu, o *su šeimos narių vidutiniu darbo užmokesčiu*;
- e) teikti pagalbą šeimai: įtraukti vaikų priežiūros ir ugdymo išlaidas į neapmokestinamąsias pajamas (mokestinė lengvata).
11. Užtikrinti finansines sąlygas, kad televizijos ir radijo programose atsirastų pastovios programos gerajai socialinės atskirties mažinimo praktikai nušviesti bei gyventojų socialiniam solidarumui skatinti.
12. Siekiant didinti socialinės paramos gavėjų integraciją darbo rinkoje (ypač iš jaunesnių darbo grupių), tikslinga parengti įvairias supaprastintas profesijos įgijimo programas ir priartinti mokymosi procesą prie socialinės paramos gavėjų galimybių.
13. Tobulinant mokinio krepšelio formavimą ir didinant jo panaudojimo efektyvumą, numatyti didesnį jo diferencijavimą pagal vaiko šeimos pajamų lygį ir taip užtikrinti vaikų iš socialiai remtinų šeimų aktyvią popamokinę veiklą bei laisvalaikio organizavimą. Didinant šiems tikslams skiriamų pinigų sumas, būtina numatyti ir sisteminių jų panaudojimo auditą.
14. Socialinės paramos sistemoje numatyti mokiniams papildomas stipendijas (pašalpas) mokymosi išlaidoms padengti.
15. Siekiant vaiką grąžinti iš globos į šeimą, numatyti finansinius išteklius ir įteisinti šiems tikslams asistento (socialinio darbuotojo) pagalbą šeimai.
16. Tobulinant darbo rinkos politikos priemones, numatyti galimybes Lietuvos darbo biržai pirkti iš vietos socialinių paslaugų teikėjų įdarbinimo paslaugas.
17. Įdarbinant sunkiai integruojamus bedarbius, numatyti galimybes priskirti jiems socialinį asistentą (bandomajam laikotarpiui). Tokia paslauga galėtų būti teikiama vietos NVO ar savivaldos socialinių darbuotojų.

18. Užtikrinti teritorinėms darbo biržoms didesnes galimybes laisviau disponuoti įdarbinimo priemonių finansavimo lėšomis ir esant poreikiui integruoti juos su vietos savivaldos lėšomis.
19. Numatyti galimybes Lietuvos darbo biržoje besiregistruojančius bedarbius profiliuoti pagal pasirengimą darbo rinkai ir nepasirengusiems taikyti socialinės reabilitacijos priemonės. Atsakiusiam dalyvauti socialinės reabilitacijos priemonių programoje bedarbiui būtų mažinama finansinė parama. Socialinės reabilitacijos metu asmuo nebūtų vertinamas kaip bedarbis.
20. Įsipareigojimų antstoliams sąlygų švelninimas. Atsižvelgiant į skurde gyvenančio žmogaus situaciją, tikslinga kiek galima atidėti skolos mokėjimą arba nuskaičiuoti mažesnę dalį asmens uždirbtų pajamų, kad žmogus pajustų, jog gali gyventi kitaip, kad jam „apsimoka“ stengtis, oficialiai įsidarbinti ar dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse. Ypač svarbu užtikrinti antstolių bylų centralizavimą, kad vieną skolininką aptarnautų vienas antstolis.
21. Tikslinės (dažniausiai medicininės) pagalbos teikimas benamiams ar kitiems skurde gyvenantiems žmonėms, turintiems priklausomybę nuo alkoholio, narkotikų ar sergantiems psichikos ligomis. SADM bendradarbiaujant su SAM ir panaudojant NVO sektoriaus darbuotojus būtų galima sukurti specialų mobilų padalinį (NVO), kuris teiktų minėtai gyventojų grupei medicininės paslaugas (pvz., nakvynės namuose, socialinės paramos centre ar pan.).
22. Siekiant išsiaiškinti tikrąsias skurdo priežastis ir parengti tinkamas priemones, reikalinga patikima informacija. Tačiau prieinami skurdo rodikliai nepakankamai tiksliai apibrėžia situaciją ir neleidžia nustatyti ir įvertinti tikrųjų priežasčių. Siekiant geriau suprasti esamą situaciją, daugiau dėmesio reikia skirti ilgalaikį skurdą nagrinėjantiems moksliniams tyrimams.

2. REKOMENDACIJOS DĖL SKURDO IR SOCIALINĖS ATSKIRTIES MAŽINIMO POLITIKOS TOBULINIMO SAVIVALDYBIŲ LYGMENIU

1. Užtikrinti, kad savivaldybės lygmeniu įgyvendinami ES struktūrinės paramos projektai būtų derinami su socialinės atskirties mažinimo tikslais (pvz., rezervuojant darbo vietas prie kelio darbų, teikiant patalpas ar transporto paslaugas ir pan.).
2. Užtikrinti, kad savivaldybės lygmeniu įgyvendinamiems projektams (ypač socialinės politikos srityje) būtų privaloma numatyti ir įgyvendinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą.
3. Daugelyje savivaldybių akcentuojamas vaiko dienos centrų kūrimas. Savivaldybėse tikslinga įvertinti ilgalaikį vaiko dienos centrų poreikį ir jų steigimą bei veiklos plėtrą koordinuoti su bendrojo lavinimo mokyklų tinklo reforma.
4. Mokyklose būtina nuolat vertinti, kaip panaudojamos lėšos, skirtos popamokinei veiklai organizuoti. Ypač reikėtų kontroliuoti vaikų iš socialiai remtinų šeimų dalyvavimą popamokinėje veikloje bei jų laisvalaikio galimybes. Esant finansinių lėšų trūkumui, tikslinga organizuoti vietos darbdavių ir vietos bendruomenės pagalbą įtraukiant bažnyčią, ūkininkus ir vietos NVO.
5. Siekiant efektyviau spręsti vyresnio amžiaus gyventojų problemas savivaldybėse, įsteigti prie savivaldybės atitinkamą instituciją (pvz., komisiją), kurioje 50 proc. narių sudarytų vyresnio amžiaus gyventojų atstovai.

6. Sujungiant savivaldybės lygmeniu taikomas socialines paslaugas, sukurti vietos socialinės reabilitacijos sistemą, kuri sudarytų pagrindą socialinei paramai savivaldybėje koordinuoti.
7. Savivaldybių lygmeniu būtina didinti bendrojo lavinimo moksleivių įtraukimą į socialinių paslaugų teikimą vietos bendruomenėje, ypač darbui su jaunimu, vienišais bei vyresnio amžiaus gyventojais.
8. Atsakomybės ugdymas kaip efektyvus sprendimas yra tinkamas beveik kiekvienoje šiame tyrime aprašytoje situacijoje. Atsakomybė galėtų būti ugdoma skatinant žmones imtis vietos socialinėje įmonėje paprastų amatų, kur žmogus ateitų kiekvieną dieną, veiktų, suprastų, kad tai yra jo veikla, už kurią jis atsakingas.
9. Anksčiau minėtai priemonei įgyvendinti padėtų „darbo organizatorius“ kaip socialinio darbo forma, galinti padėti asmenims, turintiems priklausomybę nuo alkoholio. Darbo organizatorius galėtų tarpininkauti darbdaviui dėl kuruojamo asmens įdarbinimo ir pirmomis dienomis padėtų adaptuotis naujoje darbo vietoje, organizuoti namų ūkio pinigus (susimokėti mokesčius, nusipirkti maisto ir kt.) ir kartu mokyti žmogų savarankiškai tvarkytis darbe ir gyvenime.
10. Savivaldybių lygmeniu, ypač „Carito“ tinkle, būtų labai naudinga plėtoti iniciatyvą „Pagalba sau per pagalbą kitiems“. Ši priemonė galėtų labai suaktyvinti priešpensinę bedarbybę patiriančių asmenų įtraukimą talkinti socialinėse ugdymo programose, skirtose ilgalaikiams bedarbiams, socialiai nesėkmingoms šeimoms integruoti. Priešpensinio amžiaus gyventojai turi didelę darbo patirtį ir dažnai dar yra geros sveikatos bei socialiai aktyvūs, todėl jų įtraukimas į socialinės pagalbos teikimo programas leistų ne tik efektyviau išnaudoti jų žmogiškąjį kapitalą, bet ir žymiai sustiprintų vietos bendruomenės galimybes įgyvendinti įvairias vietos iniciatyvas. Prie šitos priemonės įgyvendinimo prisidėtų ir vietos atitinkamo duomenų banko sudarymas (Lietuvos darbo biržoje yra „Senjorų bankas“). Kita panaši iniciatyva gali būti „Padėk kaimynui“.
11. Vietos lygmeniu daugiau dėmesio reikėtų skirti visuomenės sąmoningumui kelti, padedant šalies (savivaldybės) gyventojams geriau pajusti (suprasti), kad ir skurde gyvenantis žmogus gali būti tvarkingas ir patikimas darbuotojas. Šią veiklą turėtų plėtoti vietos žiniasklaida, ypač viešindama sėkmės atvejus, šalies ir užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžius, pateikdama analitinių straipsnių apie skurdo bei socialinės atskirties prigimtį ir jos mažinimo galimybes.

3. REKOMENDACIJOS DĖL SKURDO IR SOCIALINĖS ATSKIRTIES MAŽINIMO POLITIKOS TOBULINIMO NVO LYGMENIU

1. NVO turėtų daugiau dėmesio skirti paslaugų gavėjų poreikiams vertinti. Tikslinga būtų turėti kiekvienos šeimos, gaunančios socialinę paramą, trumpą aprašą bei socialinės integracijos poreikius ir galimybes, ir tai padėtų šeimai (ne tik asmeniui, priklausančiam tikslinei grupei) teikti kompleksines paslaugas.
2. NVO, bendradarbiaudamos su vietos mokyklomis bei savivaldos institucijomis, turėtų ieškoti galimybių į savo veiklą labiau įtraukti jaunimą (ypač įgyvendinant ES struktūrinės paramos projektus).
3. Teikiant paraiškas ES struktūrinei paramai gauti, prioritetai turėtų būti teikiami NVO, kurios savo veikloje numato aktyvų bendradarbiavimą su kitomis NVO ar vietos savivaldos institucijomis.

4. NVO, teikiančios skurdo ir socialinės atskirties mažinimo paslaugas, turėtų daugiau dėmesio skirti besimokančiam jaunimui iš nepasiturinčių šeimų, ypač jo popamokinei veiklai bei laisvalaikiui.
5. Plėtojant skurdo ir socialinės atskirties mažinimo paslaugas savivaldybės lygmeniu NVO ypatingą dėmesį turi skirti transporto paslaugoms, ypač savivaldybėse su dominuojančia kaimo infrastruktūra.

Ir kiekybinis, ir kokybinis tyrimas parodė, jog efektyviausia ir labiausiai geidžiama priemonė skurdui bei socialinei atskirčiai mažinti yra tinkamas ir gerai apmokamas darbas, todėl šias priemones išskyrėme į atskirą bloką.

4. REKOMENDACIJOS DĖL GYVENTOJŲ UŽIMTUMO DIDINIMO GALIMYBIŲ LIETUVOJE

Atlikus užimtumo didinimo priemonių, užsienio šalių gerosios praktikos, tarptautinių organizacijų rekomendacijų tyrimus, išvados ir rekomendacijos dėl gyventojų užimtumo didinimo galimybių grupuotinos į kelias grupes:

1. Užimtumo didinimas kaip makroekonominės politikos prioritetas.
2. Paskatų gyventojams įsidarbinti didinimas.
3. Paskatų įmonėms įdarbinti daugiau darbuotojų didinimas.
4. Specialus dėmesys specifinėms asmenų grupėms, regionams.
5. Darbo biržos teikiamų paslaugų tobulinimas.
6. Aktyvios darbo rinkos politikos (ADRP) priemonių tobulinimas.

Užimtumo didinimas – makroekonominės politikos prioritetas

Užsienio šalyse pastebimas ir tarptautinių organizacijų bei institucijų skatinamas integruotas požiūris į užimtumo problemą. Siekiant efektyviai spręsti šią problemą, Lietuvoje būtina įgyvendinti makroekonominę politiką, kuri užtikrintų orių darbo vietų kūrimą, išplėstų įsidarbinimo galimybes, skatintų verslą priimti būtinas priemones darbo rinkoje, ir kartu garantuoti viešųjų finansų ir mokestinės bazės stabilumą. Visiškas užimtumas turėtų būti pagrindinis makroekonominės politikos tikslas. Tokios politikos įgyvendinimo svertai:

1. Ekonomikos augimas, skatinantis darbo vietų kūrimą, grindžiamas stabiliumi įmonių augimu stiprinant jų galimybes kurti darbo vietas – pirma, aktyvinant mažųjų ir vidutinių įmonių kreditavimą; antra – skatinant stambias įmones (per mokesčių politiką) investuoti į gamybinę veiklą ir kurti darbo vietas, trečia – plėtojant asmenų verslumą ir savarankišką darbą.
2. Darbo našumo didėjimo, technologinių pokyčių, ypač žaliųjų technologijų srityje, skatinimas formuojant profesinius įgūdžius šioje srityje. Tokia politika turi būti nukreipta, pirma, į darbo našumo, konkurencingumo ir užimtumo didinimą; antra, diversifikacijos į didesnę pridėtinę vertę kuriančių šakų skatinimą; trečia, ekologiškų ūkio šakų ir „žaliųjų“ darbo vietų kūrimą.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijos ir galimybių šiai problemai išspręsti nepakanka. Būtinas glaudus įvairių institucijų – LR Seimo, Vyriausybės, Finansų ministerijos, Lietuvos banko, Ūkio, Švietimo ir mokslo, Vidaus reikalų ir kitų ministerijų bei socialinių partnerių bendradarbiavimas.

Paskatų gyventojams įsidarbinti didinimas

Gyventojų motyvaciją įsidarbinti mažina gana nedidelis gaunamas darbo užmokestis, palyginti su socialinėmis išmokomis. Motyvaciją įsidarbinti padidintų darbo užmokesčio (neto) augimas ir socialinių išmokų (nebūtinai) mažėjimas labiau susiejant jų mokėjimą su socialinės paramos gavėjo socialiniu bei ekonominiu aktyvumu. Atsižvelgiant į tai, siūloma:

1. Didinti minimalų darbo užmokestį, kuris atitiktų (neto) minimalaus vartojimo krepšelio dydį (o ateityje jį viršytų nors 2 kartus), ir stimuliuoti darbdavius kelti darbo užmokestį (pvz., leidžiant lanksčiau taikyti Darbo kodekso nuostatas).
2. Skatinti legalų užimtumą (tiek nesavarankišką darbą per darbo sutartis, tiek savarankišką darbą) per naujas priimtinas teisinės užimtumo formas; efektyviau užkardant nelegalų darbą bei piktnaudžiavimą bedarbio statusu.

Paskatų įmonėms įdarbinti darbuotojų didinimas

Darbdavių pasiryžimą kurti naujas darbo vietas bendruoju atveju sustiprintų lankstesni darbo santykiai ir sumažėjusi mokesstinės naštos dalis (socialinio draudimo įmokos). Darbdavių apklausa parodė, kad jų paskatas kurti darbo vietas didintų darbo santykių liberalizavimas darbo sutarties nutraukimo, darbo sutarties sąlygų keitimo, viršvalandžių, darbo sutarčių rūšių ir terminuotų sutarčių srityse, plačiau taikant nestandartines darbo formas. Kai kurios ekonominės paskatos rastųsi ir mažinant darbdavių mokamas socialinio draudimo įmokas. Šių įmokų praradimai viešuosiuose finansuose gali būti kompensuojami pelno ir turto mokesčiais, šešėlinės ekonomikos susitraukimu. Kita vertus, socialinio draudimo įmokos (taip pat ir bendra surenkama suma) nesumažėtų darbdavio įmokų dalį perkeliant darbuotojui ir atitinkamai padidinant jo darbo užmokestį.

Specialus dėmesys specifinėms asmenų grupėms, regionams

Užsienio šalyse siekiama, kad užimtumo didinimo priemonių sistema būtų harmoninga, o jos priemonės derėtų ir viena kitą papildytų.

Siekiant išvengti jaunimo nedarbo, būtinas ankstyvas (6–7 klasėje) jaunimo švietimas profesinio orientavimo ir užimtumo klausimais (karjeros valdymo kompetencijų formavimas), ankstyvas verslumo pradžiamokslis, partnerystės tarp švietimo įstaigų ir darbdavių bei darbo biržos skatinimas, ankstyvos integracijos į darbo rinką skatinimas per įgūdžių gerinimo, subsidijuojamo įdarbinimo plėtros ir tobulinimo, darbo jėgos judrumo programas, pameistrystės, praktikos, stažuotės, ankstyvojo darbo, mokymosi darbo vietoje propagavimas.

Skatinant aktyvų senėjimą, būtina propaguoti mokymosi visą gyvenimą iniciatyvas, įgūdžių atnaujinimo ir perkvalifikavimo galimybes, sukurti specialias ADRP priemones tokio amžiaus bedarbiams, sudaryti patrauklias sąlygas (darbo užmokesčio ir pensijų mokėjimo suderinimo kontekste) dirbti pensiniame amžiuje. Viena iš kliūčių pensinio amžiaus žmonėms aktyviau dalyvauti darbo rinkoje – sudėtingas atleidimo iš darbo mechanizmas. Pensinio amžiaus gyventojams gali būti taikomas: a) lankstesnis darbo santykių reguliavimas; b) mažesni socialinio draudimo tarifai; c) trumpesnis darbo laikas ir didesnės galimybės išeiti nemokamų atostogų.

Dėl netolygios ūkio subjektų ir darbingo amžiaus kvalifikuotų gyventojų koncentracijos bei atitinkamų demografinių procesų (žemas gimstamumas, aukštas mirtingumas bei aktyvi

emigracija) formuojasi skirtingo socialinio ir ekonominio potencialo regionai – taip atsiranda „skurstančių“ šalies regionų. Rekomenduotina skatinti privataus sektoriaus techninio pobūdžio funkcijų perkėlimą į didesnio nedarbo regionus, taip pat išanalizuoti, kokios viešojo sektoriaus techninio aptarnavimo institucijos galėtų būti perkeltos į didesnio nedarbo lygio regionus.

Lietuvos darbo biržos teikiamų paslaugų tobulinimas

Didelės dalies bedarbių registravimosi darbo biržoje priežastis yra susijusi su siekiu ne įsidarbinti, o tik pretenduoti į socialinio pobūdžio išmokas ar lengvatas, todėl būtina mažinti galimybes asmenims piktnaudžiauti bedarbio statusu. Tuo tikslu siūlytina:

1. Aktyviau taikyti bedarbių profiliavimą, kuris suteiktų kryptingą pagalbą tikslinių bedarbių grupių integracijai į darbo rinką.
2. Suintensyvinti bedarbių darbo paieškos kontrolę (sudaryti individualų užimtumo veiklos planą su įsipareigojimais dėl ADRP priemonių taikymo, atsiskaitymo už jas tvarką).

Aktyvios darbo rinkos politikos (ADRP) priemonių tobulinimas

Atsižvelgiant į Lietuvos situaciją darbo rinkoje, aktualų darbo jėgos pasiūlos ir paklausos balansą, įvertinus taikomų ADRP priemonių efektyvumą, teikiamos tokios rekomendacijos ir pasiūlymai:

1. Plėtoti tokius ADRP elementus, kaip darbinės veiklos ir profesinio mokymo derinimas, jaunimo bedarbių grupės detalizavimas, ankstyvos intervencijos jaunimui, negalinčiam susirasti darbo ar pradėti mokytis per 3 mėn., psichologinės, socialinės, sveikatos priežiūros paslaugų suteikimas pažeidžiamiems bedarbiams šių paslaugų pirkimą vykdant iš vietos socialinių paslaugų teikėjų.
2. Tobulinti ADRP priemonių reguliavimą gilesnio diferencijavimo kryptimis, nustatant prioritetus pagal situaciją šalies ir atskirų teritorijų darbo rinkoje, ilgalaikius šalies ir teritorijų ekonominės raidos tikslus, bedarbių ir darbdavių charakteristikas.
3. Viešųjų darbų organizavimo finansavimą tikslinga perduoti savivaldybėms, atitinkamai numatant vietos darbo biržos bei darbdavių dalyvavimą prižiūrint ir planuojant viešųjų darbų vykdymą. Tai ne tik turėtų padidinti viešųjų darbų organizavimo ir vietos rinkos poreikių atitikimą, bet ir sustiprintų savivaldybės galimybes skatinti socialinės paramos gavėjų ekonominę aktyvumą.

A SYSTEMATIC STUDY ON POVERTY IN LITHUANIA

(summary)

In May–December 2014 researchers from the Institute of Labour and Social Research of the Lithuanian Social Research Centre carried out a Systematic Study of Poverty in Lithuania by order of non-governmental organisation Caritas Lithuania. The main objective of the study was to assess the prevalence of poverty in Lithuania. The study was organised along three main axes: analysis of poverty and social exclusion indicators in Lithuania (including emphasis on weaknesses from the methodological point of view), quantitative poverty survey and qualitative poverty research. The study encompassed the following activities:

1. An analysis of general theoretical aspects of poverty measuring, including identification of methodological weaknesses in the measuring of poverty indicators.
2. A review of main results from poverty studies conducted in Lithuania and good practices of EU countries.
3. A cross-cutting analysis of the poverty situation in Lithuania, based on different sources, in the context of EU Member States. The analysed data was broken down by different demographic and social-economic household characteristics to identify the main groups of people living in poverty in Lithuania.
4. Preparation of a questionnaire, sociological survey of recipients of social benefits and analysis of survey data. The survey was aimed at identifying the main problems faced by persons (households) living in poverty, their reasons and the need for assistance. A total of 1,054 recipients of social benefits from 21 Lithuanian urban/regional municipalities were interviewed. Respondents were asked about the reasons of poverty, possibilities to satisfy basic needs, motivation to work, assistance provided by Caritas, measures that would help their families out of poverty, etc.
5. A qualitative research with the aim to discover the life in poverty experience of people receiving social security payments, to ascertain the depth of the problems conditioning this experience and to identify poverty reduction measures. Researchers tried to find out what meaning people living in poverty give to their experience and how does this experience condition their future life goals. This research enhanced and deepened the quantitative research where the aim was to find out the problems faced by and reasons why people live in poverty, and to determine how much and what help they need. During the qualitative research three focus groups were conducted with people experiencing poverty, as well as nine semi-structured interviews (personal, pair and group) with specialists working with social security recipients. In total interviews were held with 12 informants, whilst 23 informants participated in the focus groups. The main themes that were covered in interviews with specialists were as follows:
 - how and why do people end up on this list of social security payment recipients;
 - which groups of people are most vulnerable;
 - what support, assistance and what measures are applied at present, which measures are effective, which are ineffective, and why;

- what kind of support encourages and which kind dampens a person's initiative to do something; how do people find the Caritas charity.

In the focus groups with people living in poverty, the topics that were discussed included:

- reasons for poverty;
- opportunities to change the situation;
- the precision and necessity of support and assistance;
- reasons for unemployment and desire to work;
- successful cases and people's hopes.

The research results were treated and analyzed as per the phenomenological tradition, without seeking to find one single answer or truth, but rather highlighting the importance of all the informants' opinions, whether they were specialists or people living in poverty. The research results analysis encompasses the approach of specialists who work with social security payment recipients towards the situations of people living in poverty and an analysis of the current poverty reduction measures and the experience of life in poverty of those receiving social security payments.

6. Recommendations for poverty reduction in Lithuania.

The summarised results of the analysis and surveyd are presented below with recommendations for poverty reduction in Lithuania.

1. The analysis of Eurostat's statistical data demonstrated that individuals with the following social-economic characteristics are at the greatest risk of poverty or social exclusion:
 - *Unemployed and economically inactive individuals.* In 2012, the rate of poverty or social exclusion for these groups in Lithuania was 72.7% and 48.4% respectively. In 2012, only Germany, Bulgaria, Hungary and Romania had a higher percentage of the unemployed exposed to the risk of poverty or social exclusion compared with Lithuania (EU-27 average – 67.1%).
 - *Individuals without primary education or with lower secondary education.* In 2012, people living in poverty or social exclusion in these groups accounted for approx. two thirds (61%) in Lithuania. Although the EU-27 indicator is also the highest in this group of persons (41.5%), it is nonetheless considerably below the Lithuanian indicator.
 - *Single individuals or single parents.* Households living in poverty or social exclusion in these groups accounted for 49.5% and 51.8% respectively in Lithuania in 2012.
2. On the basis of systematic analysis of poverty indicators and the methodology of poverty measurement, it is concluded that besides relative poverty measures it is reasonable, with the view to objective measurement of poverty rates in Lithuania (as well as in other middle-income countries), to use the indicators of absolute poverty. The absolute poverty line is set taking into consideration the amount of resources required for satisfaction of minimum personal needs of individuals. Therefore it creates better opportunities to objectively measure poverty rates, observe poverty dynamics and to assess the efficiency of anti-poverty measures.
3. In Lithuania, poverty problems regularly attract researchers' attention in the space of social research. However, the majority of articles written in the area of social exclusion over the last decade are theoretical ones. Some authors address poverty issues directly, through the analysis of the poverty situation in Lithuania; others touch on this topic while analysing such issues as welfare and welfare models, social welfare and social support.

4. This project encompasses a review of good practices of other EU countries in the area of social exclusion reduction policies with examples of measures implemented in different countries. A general conclusion is that different countries have different measures and priorities depending on the specifics of dominant problems, legal environment and financial capacity. Therefore, in order to apply foreign experience it is necessary to analyse the field of social changes and get to know legal regulation of social assistance in the relevant countries.
5. The quantitative survey showed that income of recipients of social benefits is insufficient to satisfy their basic needs. According to the survey, the average monthly income of the interviewed persons (households) living in poverty is LTL 1047 / EUR 303.2. This is LTL 363.4 / EUR 105.2 per household member a month. According to the respondents, satisfaction of basic household needs requires LTL 1924 / EUR 557.2 on average per month, i. e. LTL 758.5 / EUR 219.7 per household member a month.
6. Findings of the survey suggest that the majority of recipients of social benefits blame external environment for poverty of their households. According to the survey, a half of the respondents (52%) believe that the government and national policy are mainly responsible for their household's poverty; 18% of the respondents assert that the person himself/herself is responsible for his/her financial situation, 17% of the respondents blame the fate, and 13% – blame employers. The fact of mainly blaming the external environment may be indicative of the early stage of poverty culture among the respondents. It is noteworthy that less than one fifth (19.1%) of young respondents from 18 to 25 blame themselves for living in poverty, whereas others emphasise the external environment.
7. The quantitative survey further revealed rather low motivation to work among respondents. More than one third (38%) of the respondents were unemployed, most of them long-term (not in employment for 19 months over the past 2 years). Reduced motivation to work among the unemployed is also confirmed by the fact that approx. one of five unemployed individuals was not registered with a local labour exchange. The main reasons of unsuccessful efforts to get employed include the failure to find a job near home (36%) and unacceptable working conditions/wage (33%).
8. Respondents' answers to the question "What would help your household get out of poverty?" were as follows: increased minimum monthly wage (35%), increased support for families with children (33%), increased pension, social assistance pension or unemployment benefit (28%), and support for employment (27%). It is positive that around two thirds of the respondents link improvement of their welfare with employment rather than with passive financial support only.
9. The analysis of qualitative research of specialists working with people living in poverty revealed the following problems faced by social security payment recipients:
 - The experience of being a long-term social security payment recipient can condition these people's learning to receive, but not give, feeling comfortable with the present situation, avoidance of looking for employment, depreciation of the support being received.
 - Social security recipients who end up being approached by debt-collectors perceive this as an injustice and as dampening the initiative of these people's attempts to escape the poverty trap.
 - Alcohol addiction experienced by one or several family members.
 - Lack of responsibility and failure to understand one's obligations to children and family members.

- A person's living in poverty lack of self-confidence, low self-esteem, seeing oneself as rejected by society as an undesirable person, inclination to quickly "give up".
 - Homelessness. Some of the homeless have formerly received court sentences, others are young people who have spent time in child care homes; people who ended up on the streets after losing their homes after a divorce, usually men in this case; psychologically unstable people whose illness goes by unrecognized by their close ones, who demand that the former take better care of themselves, despite this being beyond their capability. Probably the largest group of homeless are people who have an addiction to alcohol.
 - Pre-pension age unemployment, that is frequent amongst women who have lost their jobs in the state institution sector or services sector.
10. The analysis of the experience of life in poverty of people receiving social security payments revealed that the life of the research participants is very dependent on social security institutions and is stigmatized, whilst the isolation experienced, i. e., living "within a closed circle" of the fellow poor, restricted opportunities and constant unemployment, economic instability, poverty and infringement of justice serves to diminish trust in one's abilities, encouraging them to give up rather quickly, and to live from day to day. It should also be noted that the research participants who are social security payment recipients experience the life of a person who feels unwanted, humiliated, second-grade and institutionally dependent. This kind of experience dampens people's initiative and motivation to do something.

Recommended poverty reduction measures at individual level:

- When offering their suggestions for reducing poverty, specialists first of all stressed that the majority of the existing measures were more orientated towards the satisfaction of primary needs and dependence on the support system, and not towards the encouragement of people's motivation and desire to act, or the fostering of their independence. According to the specialists who participated in the research, measures should be directed at the involvement of people in poverty to do something, to work, and to take on responsibility, at least minimally. For example, in neighbouring Poland, a majority of the pro-activeness boosting programs applied teach people to survive inhospitable circumstances and to change them. A great deal of responsibility is left to the individual – they need to be motivated to change.
- The social security support system must be orientated towards empowering the individual to change. The situation in Lithuania is such that when support is given in the form of money in most cases, this appears to give the individual a degree of freedom, however their inadequate skills mean the support is often used the wrong way. That is why social services (legal, organizational), skills learning and material support should be offered in combination.
- Teaching responsibility is a suitable means to resort to in almost every situation described in this report. Responsibility could be taught by encouraging people to take on simple trades, where the individual would have to present themselves every day, to complete their assigned task, to come to understand that that is their job for which they are responsible.
- Responsibility could also be taught with the help of an assistant, in those cases where a family living in poverty experiences hardship raising children or in situations where children are returned to families from child care homes (as per the Polish experience).

- The research results showed that it is not just the parents generation that live within the social security system, but later on their children also join it, etc. That is why it should be important to provide the opportunity of a “good start” for children living in poverty or in families at risk – pre-school education and quality day care centres should be accessible to all children up to the age of six.
- More leniency in obligations made to debt collectors. Taking into account the situation of the person living in poverty, debt repayment could be postponed to some extent, or a smaller percentage could be deducted from their earnings, so that the person could feel that it is possible to live differently, to know that “it is worth trying”.
- A task organizer as a measure could help people with an alcohol addiction. A task organizer could help the individual organize household spending: to pay their bills, buy food, etc., and at the same time teach the individual how to look after themselves independently.

Some of the recommended anti-poverty measures at national, municipal and NGO level

Recommended anti-poverty measures at national level

- Specific (often medical) help should be provided to the homeless and others living in poverty who have an addiction to alcohol, drugs or those who suffer from psychiatric illnesses. The homelessness problem could also be targeted by learning from the Irish, German and Dutch experiences, where the recommendation is to boost access to community housing for people and families living in poverty by removing the income ceiling which determines their right to community housing.
- The principle “Help yourself by helping others” could be applied when reducing poverty of pre-pension unemployed people: the inclusion of pre-pension unemployed people to offer their assistance in social learning programs aimed at integrating the long-term unemployed and socially unsuccessful families. Reducing pre-pension unemployment (when only a few years remain until the person reaches pension age) can also be achieved by applying the Finnish practice where it is recommended to create apprenticeship programs where companies would find benefit in creating training plans, taking into consideration the possible needs of the unemployed and senior staff members and each company. Employers could be eligible for an additional tax rebate for offering professional training to their staff.
- Increasing trust amongst social security recipients and those who organize social security measures is very important. This could be achieved by individualizing the control placed over social security recipients, i. e., to reduce control over those who manage to live more decently, thereby increasing their trust in the social security system and the people who work within it.
- Providing possibilities to assign social assistants for unemployed individuals who are difficult to integrate (for a trial period). Such services could be provided by local NGOs or municipal social workers.
- Providing possibilities to profile unemployed individuals upon registration with the Lithuanian Labour Exchange by their preparation for the labour market and to apply social rehabilitation measures for those unprepared. Individuals who refuse taking part in social

rehabilitation programmes could be reduced financial support. Participants in social rehabilitation programmes would not be qualified as unemployed during participation in the programmes.

Recommended anti-poverty measures at municipal level

- It should be ensured that EU structural support projects implemented at the municipal level are linked to objectives in the area of social exclusion reduction (e. g., by means of reserving jobs in the area of road works, providing premises or transportation services, etc.).
- It is necessary to enhance, at the municipal level, the inclusion of secondary school students into provision of social services within the local community, particularly to work with young, single and older persons.
- Community potential should be used for poverty reduction. This could involve: encouragement of initiatives that would help integrate social risk families and people living in poverty into their local communities, thereby increasing trust amongst people who are estranged. Offering a complex of services to children who live in poverty or in social risk families at community centres. Organizing after-school activities, excursions, sports tournaments. Local communities and NGOs could be included in offering assistance to social risk families when children are removed from such families and placed in temporary custody due to unsatisfactory conditions. Simultaneous intensive work with the at-risk families and temporary custodians according to specially designed programs would minimize the harm that children who end up in such situations experience.

Recommended anti-poverty measures at NGO level

- NGOs should pay more attention to the assessment of the needs of service recipients. In order to provide integrated services to families (not only to the person in the target group), it would be appropriate to have brief profiles of all families receiving social assistance, their needs for social integration and relevant possibilities.
- When cooperating with local schools and municipal institutions, NGOs should seek higher involvement of youth in their activities (especially, within the framework of EU structural support projects).
- In the context of developing services to reduce poverty and social exclusion at the municipal level, NGOs should pay special attention to transport services, particularly in municipalities with dominant rural infrastructure.

1. Atkinson A. B., Cantillon B., Marlier E. *Social Indicators. The EU and Social Inclusion. Oxford University Press, 2002.*
2. Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis. Uždavinys Nr. 1–2. Kovos su nedarbu ir skurdo mažinimo strategijų tyrimas. Galutinė ataskaita, 2014 m. liepos mėn.
3. Lazutka R., Žalimienė L., Skučienė D., Ivaškaitė-Tamošiūnė V., Šumskaitė L. Socialinė parama Lietuvoje: remiamųjų padėtis ir paramos rezultatai. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Socialinių tyrimų institutas, 2008. 248 p.
4. Sen, A. *Commodities and Capabilities. Oxford University Press, 1999.* 89 p.
5. Sisteminis skurdo problemos tyrimas Lietuvoje. II-ojo tyrimų etapo ataskaita. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Darbo rinkos tyrimų institutas, 2014. 41 p.
6. Sisteminis skurdo problemos tyrimas Lietuvoje. I-ojo tyrimų etapo ataskaita Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Darbo rinkos tyrimų institutas, 2014. 90 p.
7. Šileika A., Zabaraukaitė R. Skurdas: metodologijos klausimai ir lygis Lietuvoje. Socialinis darbas. Nr. 8 (1), 2009, p. 17–27.
8. Townsend, P. *Absolute and Overall Poverty: the Copenhagen Approach to the Fulfilment of Human Rights. Global Social Policy, 2006, No. 3, p. 284–287.*
9. Vaikų skurdo ir socialinės atskirties mažinimo galimybės ir priemonės Lietuvoje. Pagrindiniai prioritetiniai veiksmai ir priemonės, siekiant ateityje sumažinti vaikų skurdą ir socialinę atskirtį Lietuvoje. Ketvirtojo tyrimų etapo ataskaita. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2007.
10. Zabaraukaitė R. Skurdo matavimas ir mažinimo kryptys Lietuvoje. Daktaro disertacija (Ekonomika, 04S). Vilnius: Technika, 2008. 166 p.

Priedas

3.9 lentelė. Priežastys, lemiančios skurdą respondentų namų ūkiuose (proc., pagal atskiras savivaldybes)

	Alytaus miesto savivaldybė	Šiaulių rajono savivaldybė	Ignalinos rajono savivaldybė	Joniščio rajono savivaldybė	Kašiadorių rajono savivaldybė	Kauno miesto savivaldybė	Kėdainių rajono savivaldybė	Kelmės rajono savivaldybė	Klaipėdos miesto savivaldybė	Lazdijų rajono savivaldybė	Marijampolės savivaldybė
Išsilavinimo ir kvalifikacijos trūkumas	6	17	5	2	2	0	3	0	2	7	9
%	19,4	50,0	14,7	6,1	5,4	0,0	8,6	0,0	6,5	17,1	22,5
Mano nepakankamos pastangos	3	1	3	2	0	1	4	1	0	5	4
%	9,7	2,9	8,8	6,1	0,0	3,0	11,4	3,4	0,0	12,2	10,0
Dirba tik vienas iš suaugusiųjų	5	10	5	6	6	8	5	2	6	8	8
%	16,1	29,4	14,7	18,2	16,2	24,2	14,3	6,9	19,4	19,5	20,0
Nei vienas iš suaugusiųjų nedirba	6	3	4	5	12	7	6	6	7	10	7
%	19,4	8,8	11,8	15,2	32,4	21,2	17,1	20,7	22,6	24,4	17,5
Žemas gaunamas darbo užmokestis	7	11	5	7	4	7	10	6	5	10	6
%	22,6	32,4	14,7	21,2	10,8	21,2	28,6	20,7	16,1	24,4	15,0
Socialinės problemos (piktnaudžiavimas alkoholiu ir pan.)	2	1	0	1	0	2	1	0	0	2	4
%	6,5	2,9	0,0	3,0	0,0	6,1	2,9	0,0	0,0	4,9	10,0
Vieno iš / abiejų suaugusiųjų negalia / prasta sveikata	4	12	4	8	12	9	7	7	10	6	5
%	12,9	35,3	11,8	24,2	32,4	27,3	20,0	24,1	32,3	14,6	12,5
Mažas pensijos / šalpos pensijos / nedarbingumo pašalpos dydis	7	9	5	6	7	4	9	9	13	8	8
%	22,6	26,5	14,7	18,2	18,9	12,1	25,7	31,0	41,9	19,5	20,0
Netinkama vyriausybės politika	8	5	6	3	10	11	11	7	8	4	4
%	25,8	14,7	17,6	9,1	27,0	33,3	31,4	24,1	25,8	9,8	10,0
Didelis vaikų skaičius šeimoje	5	4	3	7	8	11	4	6	5	5	2
%	16,1	11,8	8,8	21,2	21,6	33,3	11,4	20,7	16,1	12,2	5,0
Darbdavių godumas ir išnaudojimas	3	1	0	5	0	1	2	1	4	1	2
%	9,7	2,9	0,0	15,2	0,0	3,0	5,7	3,4	12,9	2,4	5,0
Mažas socialinės pašalpos dydis	8	3	8	14	17	8	12	6	7	12	11
%	25,8	8,8	23,5	42,4	45,9	24,2	34,3	20,7	22,6	29,3	27,5
Kitos priežastys	0	0	6	3	1	4	2	1	4	4	0
%	0,0	0,0	17,6	9,1	2,7	12,1	5,7	3,4	12,9	9,8	0,0

	Mazėikių rajono savivaldybė	Molėtų rajono savivaldybė	Panėvėžio rajono savivaldybė	Pasvalio rajono savivaldybė	Raseinių rajono savivaldybė	Rokiškio rajono savivaldybė	Tauragės rajono savivaldybė	Varenos rajono savivaldybė	Vilkaviškio rajono savivaldybė	Vilniaus miesto savivaldybė	Iš viso
Išsilavinimo ir kvalifikacijos trūkumas	2	1	6	6	4	5	21	1	4	3	106
%	9,1	2,6	14,6	15,0	10,3	12,8	45,7	2,8	11,1	7,9	14,1
Mano nepakankamos pastangos	1	0	1	3	1	4	8	2	0	0	44
%	4,5	0,0	2,4	7,5	2,6	10,3	17,4	5,6	0,0	0,0	5,8
Dirba tik vienas iš suaugusiųjų	5	4	5	2	8	5	11	3	3	7	122
%	22,7	10,5	12,2	5,0	20,5	12,8	23,9	8,3	8,3	18,4	16,2
Nei vienas iš suaugusiųjų nedirba	5	9	8	17	9	7	9	7	8	5	157
%	22,7	23,7	19,5	42,5	23,1	17,9	19,6	19,4	22,2	13,2	20,8
Žemas gaunamas darbo užmokestis	3	5	4	4	10	4	9	7	5	12	141
%	13,6	13,2	9,8	10,0	25,6	10,3	19,6	19,4	13,9	31,6	18,7
Socialinės problemos (piktnaudžiavimas alkoholiu ir pan.)	3	0	2	4	1	5	0	1	2	1	32
%	13,6	0,0	4,9	10,0	2,6	12,8	0,0	2,8	5,6	2,6	4,2
Vieno iš / abiejų suaugusiųjų negalia / prasta sveikata	5	13	10	8	16	10	12	10	11	9	188
%	22,7	34,2	24,4	20,0	41,0	25,6	26,1	27,8	30,6	23,7	25,0
Mažas pensijos / šalpos pensijos / nedarbingumo pašalpos dydis	8	2	8	8	12	8	12	11	8	5	167
%	36,4	5,3	19,5	20,0	30,8	20,5	26,1	30,6	22,2	13,2	22,2
Netinkama vyriausybės politika	4	11	7	8	10	13	6	7	2	4	149
%	18,2	28,9	17,1	20,0	25,6	33,3	13,0	19,4	5,6	10,5	19,8
Didelis vaikų skaičius šeimoje	0	6	5	4	10	3	4	2	9	4	107
%	0,0	15,8	12,2	10,0	25,6	7,7	8,7	5,6	25,0	10,5	14,2
Darbdavių godumas ir išnaudojimas	1	6	3	1	3	1	4	3	3	0	45
%	4,5	15,8	7,3	2,5	7,7	2,6	8,7	8,3	8,3	0,0	6,0
Mažas socialinės pašalpos dydis	6	14	15	17	7	15	4	12	3	11	210
%	27,3	36,8	36,6	42,5	17,9	38,5	8,7	33,3	8,3	28,9	27,9
Kitos priežastys	0	4	1	1	1	2	1	1	2	7	45
%	0,0	10,5	2,4	2,5	2,6	5,1	2,2	2,8	5,6	18,4	6,0

3.10 lentelė. Priemonės, kurios, apklaustųjų nuomone, padėtų jų šeimai išbristi iš nepritekliaus (proc., pagal atskiras savivaldybes)

	Alytaus miesto savivaldybė	Šiaulių rajono savivaldybė	Ignalinos rajono savivaldybė	Joniškio rajono savivaldybė	Kaišiadorių rajono savivaldybė	Kauno miesto savivaldybė	Kėdainių rajono savivaldybė	Kelmės rajono savivaldybė	Klaipėdos miesto savivaldybė	Lazdijų rajono savivaldybė	Marijampolės savivaldybė
Didesnė parama šeimai su vaikais	12	12	25	23	23	26	14	17	10	17	8
%	24,0	24,0	50,0	46,0	46,0	51,0	28,0	34,0	19,2	34,0	16,0
Didesnis socialinės pašalpos dydis	19	17	11	16	15	9	9	13	8	11	8
%	38,0	34,0	22,0	32,0	30,0	17,6	18,0	26,0	15,4	22,0	16,0
Pagalba įsidarbinant	17	18	18	13	14	7	9	11	7	23	17
%	34,0	36,0	36,0	26,0	28,0	13,7	18,0	22,0	13,5	46,0	34,0
Minimalios mėnesinės algos didinimas	13	15	15	14	17	26	20	10	18	15	23
%	26,0	30,0	30,0	28,0	34,0	51,0	40,0	20,0	34,6	30,0	46,0
Pagalba sprendžiant socialines problemas (piktnaudžiavimą alkoholiu ir pan.)	0	1	0	1	1	2	0	0	0	1	1
%	0,0	2,0	0,0	2,0	2,0	3,9	0,0	0,0	0,0	2,0	2,0
Pensijos / šalpos pensijos / nedarbingumo pašalpos didinimas	17	12	6	12	9	6	20	22	23	10	16
%	34,0	24,0	12,0	24,0	18,0	11,8	40,0	44,0	44,2	20,0	32,0
Kitos priemonės	0	0	0	0	0	4	1	0	0	0	1
%	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7,8	2,0	0,0	0,0	0,0	2,0
Nežinau	1	0	0	2	0	1	0	0	2	1	1
%	2,0	0,0	0,0	4,0	0,0	2,0	0,0	0,0	3,8	2,0	2,0

	Mažeikių rajono savivaldybė	Molėtų rajono savivaldybė	Panevėžio rajono savivaldybė	Pasvalio rajono savivaldybė	Raseinių rajono savivaldybė	Rokiškio rajono savivaldybė	Tauragės rajono savivaldybė	Varėnos rajono savivaldybė	Vilkaviškio rajono savivaldybė	Vilniaus miesto savivaldybė	Iš viso
Didesnė parama šeimai su vaikais	13	20	14	17	22	11	8	11	21	20	344
%	26,0	40,0	28,0	34,0	44,0	21,6	16,0	22,0	42,0	40,0	32,6
Didesnis socialinės pašalpos dydis	12	9	14	20	12	19	7	17	11	16	273
%	24,0	18,0	28,0	40,0	24,0	37,3	14,0	34,0	22,0	32,0	25,9
Pagalba įsidarbinant	12	19	13	16	2	21	14	16	12	10	289
%	24,0	38,0	26,0	32,0	4,0	41,2	28,0	32,0	24,0	20,0	27,4
Minimalios mėnesinės algos didinimas	21	19	20	13	17	11	27	23	12	22	371
%	42,0	38,0	40,0	26,0	34,0	21,6	54,0	46,0	24,0	44,0	35,2
Pagalba sprendžiant socialines problemas (piktnaudžiavimą alkoholiu ir pan.)	2	0	1	1	2	3	0	2	1	0	19
%	4,0	0,0	2,0	2,0	4,0	5,9	0,0	4,0	2,0	0,0	1,8
Pensijos / šalpos pensijos / nedarbingumo pašalpos didinimas	9	11	15	13	22	16	17	8	15	11	290
%	18,0	22,0	30,0	26,0	44,0	31,4	34,0	16,0	30,0	22,0	27,5
Kitos priemonės	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	9
%	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	2,0	0,0	0,9
Nežinau	2	0	0	1	0	0	0	0	3	0	14
%	4,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,0	0,0	1,3

Zabarauskaitė, Rasa; Gruževskis, Boguslavas

Za-02 Sisteminiis skurdo problemos tyrimas Lietuvoje: Pagal Lietuvos „Carito“ užsakyto tyrimo rezultatus / Rasa Zabarauskaitė, Boguslavas Gruževskis; Lietuvos socialinių tyrimų centras, Darbo rinkos tyrimų institutas . – Kaunas : Lietuvos „Caritas“, 2015 (Kaunas : Morkūnas ir Ko). – 80 p. : iliustr. – Santr. angl.; 24 cm

ISBN 978-609-95667-1-9

Leidinyje analizuojama Lietuvos ir kitų ES šalių skurdo situacija. Tiriama, kurie asmenys labiausiai rizikuoja patekti į skurdą ir socialinę atskirtį, socialinę paramą gaunančių gyventojų situacija, analizuojamos skurdo priežastys, nagrinėjama, ar pakanka socialinės paramos svarbiausiems žmogaus poreikiams patenkinti, ar paramos gavėjai netampa instituciškai priklausomais visuomenės nariais ir daugelis kitų klausimų. Pateikiamos rekomendacijos, kaip mažinti skurdą nacionaliniu, savivaldybių bei NVO lygmenimis ir kaip skatinti pačius žmones dirbti ir imtis atsakomybės už savo gyvenimą.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Darbo rinkos tyrimų institutas

Rasa Zabarauskaitė

Boguslavas Gruževskis

SISTEMINIS SKURDO PROBLEMOS TYRIMAS LIETUVOJE

Pagal Lietuvos „Carito“
užsakyto tyrimo rezultatus

Dailininkė ir maketuotoja
Margarita Jasilionytė

5 sp. lankai. Tiražas 350 egz.
Spausdino „Morkūnas ir Ko“
Draugystės g. 17, 51229 Kaunas